

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Alena Čermáková

Sloveso *smět* a jeho konkurenty v odpovídajících modálních významech v současných textech
a textech z let 1550 - 1650

The verb *smět* and its competitors in the corresponding modal meanings in contemporary
Czech texts and Czech texts of 1550 - 1650

Za pomoc a odborné konzultace při vypracování této diplomové práce děkuji
Prof. PhDr. Karlu Kučerovi, CSc. a PhDr. Vítu Dovalilovi, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citované literatury a dalších odborných zdrojů.

V Novém Strašecí dne 28. 4. 2009

Handwritten signature of Alena Čermáková in cursive script, written over a dotted line.

podpis

Klíčová slova

modalita, voluntativní modalita, modální slovesa, *(ne)smět*, jazyk Bible kralické

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá porovnáním významů a funkcí sloves *(ne)smět*¹ a jejich významových a funkčních konkurentů v Bibli kralické a v ekumenickém překladu Písma. Je rozdělena na dvě části.

První se snaží zasadit *(ne)smět* do širšího jazykového kontextu. Úvodní kapitola je věnována jazykovým oblastem, k jejichž vyjadřovacím prostředkům *(ne)smět* patří, tj. modalitě, voluntativní modalitě a komunikativní funkci výpovědi. Jsou v ní ukázána různá pojetí jejich vymezení a dělení. Další oddíl se zabývá modálními slovesy. Jsou v něm představeny jejich specifické sémantické a morfosyntaktické vlastnosti, proces konstituování této skupiny sloves a různé názory na počet jejích členů. Čtvrtá kapitola se věnuje slovesům *(ne)smět*, jejich etymologii, způsobu jejich prezentování v různých českých slovnících a významům a funkcím, které vyjadřovala a vyjadřují. V závěrečné kapitole teoretické části je krátce představena teorie funkčně sémantického pole, jež byla jedním z metodologických východisek této práce, dále jsou v ní uvedeny konkurenty *(ne)smět* v jeho jednotlivých významech a funkcích.

Druhá část práce je věnována samotnému výzkumu. Nejprve jsou charakterizovány zkoumané texty, uvedeny ty z konkurentů *(ne)smět*, jež byly v těchto textech zjištěny, a představen způsob zpracovávání a vyhodnocování dat. Výsledky výzkumu jsou prezentovány ve dvou podkapitolách. První se věnuje údajům o výskytu *(ne)smět* ve zkoumaných textech, v druhém oddíle jsou představeny frekvence jejich zjištěných konkurentů.

---

¹ Jak je ukázáno v kapitolách 4, 6 a 7, na konci 16. století existovala dvě verba *(ne)smět*, a to modální a plnovýznamové.

Key words

modality, voluntative modality, modal verbs, *(ne)smět* (*may, mustn't*), the language of the Kralice Bible

Abstract

This dissertation is dwelling on the comparison of meanings and functions of verbs *(ne)smět*² (*may, mustn't*) and their meaning a function competitors in the Kralice Bible and in the ecumenical translation of the Holy Scriptures. It is divided into two parts.

The first one tries to put *(ne)smět* into a wider language context. The introductory chapter is dedicated to language fields, which means of expression *(ne)smět* belongs to, it means to modality, voluntative modality and communicative function of speech. Various conceptions of their delimitations and divisions are shown there. The next part is dwelling on modal verbs. Their specific semantic and morfosyntactic features, the process of forming of this group of verbs and various views of the number of its members are introduced. The fourth chapter is dwelling on verbs *(ne)smět*, their etymology, way of their presentation in various Czech dictionaries and meanings and functions, which they expressed and express now. In the final chapter of theoretical part the theory of functional semantic field, which was one of the methodological starting points of this work, is briefly represented, then the competitors of *(ne)smět* in its individual meanings and functions are mentioned.

The second part of the work is dedicated to the research itself. At first the investigated texts are characterised, those of the competitors of *(ne)smět*, which were in these texts discovered, are mentioned and the way of the processing and interpretation of dates is represented. The results of the research are presented in two subchapters. The first one is applied to the dates about the occurrence *(ne)smět* in investigated texts, the frequency of their ascertained competitors is represented in the second part.

---

² It is shown in the chapters 4, 6 and 7, that there were two verbs *(ne)smět*, modal and full-meaning, in the end of the 16th century.

Obsah

Klíčová slova	4
Anotace	4
Key words	5
Abstract	5
Obsah	6
Seznam zkratk	8
1. Úvod	10
2. Modalita	12
2.1 Jazyková kategorie modalita	12
2.1.1 Definice modalita	12
2.1.2 Vztah modalita a věty/výpovědi	13
2.1.3 Extenze pojmu modalita	14
2.1.4 Členění modalita	16
2.1.5 Pojetí modalita sloužící jako východisko této práce	20
2.2 Voluntativní modalita	21
2.2.1 Postavení významů voluntativní modalita v rámci modalita	21
2.2.2 Klasifikace voluntativní modalita	22
2.2.3 Jazykové prostředky vyjadřující voluntativní modalitu	31
2.2.4 Pojetí voluntativní modalita sloužící jako východisko této práce	33
2.3 Komunikační (ilokuční) výpovědi	36
3. Modální slovesa	40
3.1 Konstituování systému českých modálních sloves	40
3.2 Modální slovesa současné češtiny	42
3.2.1 Specifické vlastnosti modálních sloves současné češtiny	42
3.2.2 Extenze pojmu modální slovesa	46
3.2.3 Funkce modálních sloves	47
3.3 Pojetí modálních sloves sloužící jako východisko této práce	49
4. (Ne)smět	52
4.1 Etymologie	52
4.2 Smět ve významných českých slovnících	53
4.3 Pozice (ne)smět v systému modálních sloves současné češtiny a jeho dnešní funkce ...	56
4.4 Pozice (ne)smět v systému českých modálních sloves a jeho funkce z diachronního hlediska	61
4.5 Pojetí (ne)smět sloužící jako východisko této práce	62
5. Konkurenty (ne)smět v odpovídajících modálních významech	65
5.1 Teorie funkčně sémantického pole	65
5.2 Konkurenty (ne)smět v modálních významech	66
6. Výzkum - metodologická část	71
6.1 Zkoumané texty	71
6.2 Zkoumané významy a funkce (ne)smět a jejich zjišťované vyjadřovací prostředky	73
6.3 Získávání a vyhodnocování dat	76
7. Výsledky výzkumu	81
7.1 (Ne)smět a jeho konkurenty ve zkoumaných významech a funkcích	81
7.1.1 Zjištěné významy a funkce (ne)smět v Bibli kralické a bibli ekumenické	81
7.1.2 Konkurenty (ne)smět v jeho jednotlivých významech a funkcích v odpovídajících textových úsecích v Bibli kralické a bibli ekumenické	85
7.1.3 Porovnání stavu výskytu (ne)smět v Bibli kralické a v ekumenickém překladu	90

7.2 Četnost výskytu konkurentů (<i>ne</i>) <i>smět</i> v Bibli kralické a v bibli ekumenické	92
8. Závěr	97
Seznam použité literatury	100
Přílohy:.....	105
Příloha 1: Definice modality.....	105
Příloha 2: Modalita - tabulka 15	106
Příloha 3: Členění modality	107
Příloha 4: Voluntativní modalita - tabulka	110
Příloha 5: <i>Být nucen</i> a <i>lze</i>	111
Příloha 6: Vyjadřovací prostředky voluntativní modality	112
Příloha 7: <i>Musení</i>	114
Příloha 9: (<i>Ne</i>) <i>smět</i> v EB a jeho konkurenty v BK.....	119

Seznam zkratek

::	binární opozice
pd	původce děje
pm	původce modality
N	nutnostní význam
P	možnostní význam
I	volní význam
=	rovná se, je
≠	nerovná se, není
oo	objektivní okolnost
∨	nebo
+	1) ano 2) a, plus
-	ne
±	ani ano, ani ne
*	1) neexistující, popř. gramaticky nesprávný příklad, věta, tvar 2) nedoložený tvar (v diachronních pasážích)
žb	živá bytost
ČNK	Český národní korpus
KF	komunikativní funkce
BK	Bible kralická
EB	ekumenický překlad Písma
A	počet příkladů s určitým významem/ určitou funkcí bez ohledu na způsob jeho/jejího vyjádření
B	počet příkladů jednoho významu/jedné funkce, které jsou vyjádřeny tímž ekvivalentem
χ^2	hodnota čtyřpolních tabulek, jednoho z podtypů χ^2 -testu
a.f.	absolutní frekvence
V	verbum
F	futurum
Ps	prézens
M	préteritum
K	kondicionál

KI	kondicionál označující neskutečné pojetí platnosti propozice
KS	kondicionál ve vedlejší větě obsahové neoznačující neskutečné pojetí platnosti propozice
Imp	imperativ
Inf	infinitiv
JV	ekvivalenty neodpovídající si významem
JF	ekvivalenty neodpovídající si funkcí
$\leftarrow$	být ekvivalentní
x_i^*	doklad, který nelze jednoznačně určit
$\wedge$	a zároveň
MO	modalita
VM	voluntativní modalita
MVV	modální výstavba věty/výpovědi
#	není explicitně řečeno, usouzeno na základě členění modality

1. Úvod

Voluntativní modalita patří k těm jazykovým oblastem, jejímiž vyjadřovacími prostředky se český jazyk v průběhu svého vývoje podstatně vzdálil svému původnímu stavu, vycházejícímu z praslovanského základu. Před jednočlennými infinitivními modálními větami začala být po vzoru sousední němčiny pozvolna dávána přednost modálním slovesům. Proces utváření jejich systému probíhá dodnes,³ jeho jádro ale mělo být podle údajů v odborné literatuře konstituováno již v 16. století, kdy skupinu tehdejších modálních sloves doplnilo *(ne)smět*. Do jaké míry se shodovalo jejich užívání na konci 16. století s dnešní situací či jak se od ní odlišovalo, se pokoušel zmapovat orientační průzkum zabývající se srovnáním celkového výskytu těchto verb v Bibli kralické a v dnešním ekumenickém překladu Písma. Všechna zjišťovaná slovesa *((ne)muset, (ne)mít, (ne)moci, (ne)smět, (ne)chtít)* se s výjimkou *(ne)mít*⁴ nacházejí častěji v dnešní verzi bible. Až na *(ne)moci* je rozdíl ve výskytu všech modálních verb statisticky významný. Na základě výsledků tohoto průzkumu lze vyslovit hypotézu, že na konci 16. století se jádro modálních sloves shodovalo s dnešním stavem co do počtu verb, nikoliv však co do hojnosti jejich užívání a patrně také ne co do funkcí a významů, které jednotlivá slovesa vyjadřovala. K ověření této hypotézy by bylo třeba zjistit, jak často se tato slovesa vyskytují v jiných textech z konce 16. a z 20. či 21. století.

Největší nepoměr byl shledán u slovesa *(ne)smět*. Zatímco v Kralické bibli se jeho formy nacházejí 20krát,⁵ v ekumenickém znění celkem 239krát. Tak markantní rozdíl vzbudil zájem o to, jaké vyjadřovací prostředky stojí v Bibli kralické v textových úsecích, v nichž se v ekumenickém překladu nachází *(ne)smět*. Tato otázka stála u zrodu předkládané diplomové práce. Ta si kladla původně cíle vyšší. Chtěla zjistit, jak se vyjadřovaly významy a funkce dnešního *(ne)smět* nejen v Bibli kralické, ale v textech z let 1550 až 1650 vůbec. Od tohoto záměru musela nakonec kvůli nedostatku dokladů z tohoto období⁶ upustit a omezit svůj výzkum pouze na biblický text. Jeho výsledky přináší práce v kapitolách 6 a 7. Ukáže, jak dopadlo porovnání významů a funkcí, jejichž nositelem je *(ne)smět* v kralickém a ekumenickém znění, představí ekvivalenty *(ne)smět* v těchto funkcích a významech v obou biblích a srovnání jejich celkového výskytu v obou překladech Písma. Oddíly, které kapitolám

³ Viz kapitola 3.

⁴ Příčiny protichůdné tendence u slovesa *(ne)mít* je patrně třeba hledat ve funkci, kterou dnešní modální *(ne)mít* už nevykonává, a to ve funkci indikátoru futura. Zdá se, že nejvíce dokladů *(ne)mít* v Bibli kralické je totiž nositelem právě této funkce.

⁵ V kapitolách 6 a 7 bude ukázáno, že navíc ne všechny z těchto 20 dokladů patří k modálnímu slovesu *(ne)smět*.

⁶ Více viz oddíl 6.1.

6 a 7 předcházejí, zasadí *(ne)smět* a jeho významy a funkce do širšího jazykového kontextu. Druhá kapitola charakterizuje pojmy modalita, voluntativní modalita a komunikační funkce výpovědi a ukáže, jaký důsledek pro významy a funkce slovesa *(ne)smět* mají jejich různá pojetí a dělení. Třetí oddíl je věnován skupině modálních sloves, do níž *(ne)smět* patří. Vymezí ji, shrne, jak se konstituovala, a ukáže specifické morfosyntaktické, sémantické a pragmatické vlastnosti jejích členů. Čtvrtá kapitola pak představí samotné sloveso *(ne)smět*, jeho etymologii, způsob, jakým je prezentováno v českých slovnících, zachycujících slovní zásobu od dob staré češtiny až po stav dnešní, jeho funkce a významy. Poslední oddíl předcházející kapitolám shrnujícím vlastní výzkum se věnuje konkurentům dnešního *(ne)smět*.

2. Modalita

Úvodní kapitola je věnována pojmům modalita a komunikační funkce výpovědi. Po vymezení prvního z nich budou výběrově uvedeny a charakterizovány možné způsoby jeho členění, s nimiž se lze setkat v české odborné literatuře. Podrobněji bude jakožto oblast, jejíž významy (*ne*)*smět* primárně vyjadřuje, rozebrána modalita voluntativní.⁷ Závěrečný oddíl kapitoly se zabývá komunikační funkcí výpovědi.

2.1 Jazyková kategorie modality

Modalita patří k jazykovým oblastem, v jejichž zpracování je sekundární literatura nejednotná. Neshody panují nejen v jejím členění, ale i v samotném vymezení jazykových jevů, které lze pod tento pojem zahrnout. Vzhledem k tomu, že tématem této práce není pojem modalita, nýbrž funkčně sémantická pole, jejichž členem je (*ne*)*smět*, neklade si tato kapitola za cíl podat vyčerpávající přehled názorů⁸ na problematiku modality ani k této jazykové oblasti zaujmout vlastní stanovisko. Následující krátký exkurz do lingvistické diskuse týkající se modality má spíše nabídnout možnost uvažovat o kontextech, v nichž se (*ne*)*smět* vyskytuje, v širších jazykových souvislostech.

2.1.1 Definice modality

Přestože se názory lingvistů rozcházejí v tom, jaké jazykové jevy zařadit pod pojem modality, pokud se pokoušejí o obecnou definici tohoto fenoménu,⁹ dospívají k podobnému závěru. Většinou považují za podstatu modality vztah mezi propozičním obsahem věty/výpovědi,¹⁰ objektivní realitou¹¹ a vědomím mluvčího. H. Běličová například definuje modalitu jako „hodnocení vztahů mezi aktanty situace odrážejících se v propozici z hlediska

---

⁷ Názory lingvistů na problematiku modality se značně rozcházejí. Tyto neshody se nutně odrážejí v terminologii. Podrobněji se těmto nejednotnostem věnují příslušné oddíly kapitoly 2. Termín voluntativní modalita pro kategorie nutnosti, možnosti a záměru užívá mj. Mluvnice češtiny III.

⁸ Přehled stanovisek, ačkoliv také neúplný, která k modalitě zaujali do roku 1971 jednotliví slavisté, nabízí úvodní článek S. Žaží ve sborníku Otázky slovanské syntaxe III.

⁹ Někteří autoři, např. M. Grepl (1972), K. Svoboda (1966), V. Šmilauer (1966), nevymezují modalitu obecně vůbec, definují pouze jednotlivé typy.

¹⁰ Práce úmyslně nerozlišuje pojmy věta a výpověď. Někteří lingvisté zabývající se modalitou nepovažují totiž tuto distinkci za nutnou (M. Grepl, 1998, s. 20), jiní dávají přednost před výběrem jednoho z těchto termínů užívání pojmu predikace (S. Žaža, 1973, s. 16), mnozí sice mluví o větě nebo výpovědi, není u nich ale patrné, zda se tak děje na pozadí existence pojmu druhého či nikoliv (H. Běličová, 1983, s. 3; E. Benešová, 1971, s. 97).

¹¹ Stranou je ponechána otázka relativnosti pojmu objektivní reality.

jejich faktické existence v mimojazykové skutečnosti.“ Hodnocením jsou míněny „subjektivně hodnotící postoje mluvčího k faktičnosti existence vztahů obsažených v propozici.“^{12, 13} Objevují se ale i jiné názory. F. Kopečný, který vymezuje modálnost¹⁴ jako „vztah sdělení se zřetelem na skutečnost, způsob platnosti určitého přisouzení“, ¹⁵ v definici nezmiňuje úlohu mluvčího. E. Benešová-Buráňová naopak rozšiřuje počet sémantických činitelů ovlivňujících modalitu navíc o původce děje, adresáta a především o původce modality.¹⁶

Právě koncepce E. Benešové-Buráňové se stala jedním z metodologických východisek této práce. Umožňuje totiž dále strukturovat většinou podrobněji nečleněné voluntativní významy jako nutnost, žádoucnost¹⁷ a také rozlišovat primární a sekundární způsoby užití modálních sloves, tudíž i *(ne)smět*.¹⁸

2.1.2 Vztah modality a věty/výpovědi

Neshody panují už v posouzení vztahu modality a věty/výpovědi. Většina českých lingvistů je toho mínění, že modalita je konstitutivní složkou každé věty/výpovědi.¹⁹ Objevují se ale i názory, že tomu tak není. K. Svoboda tvrdí, že ne každá predikace je modálně charakterizována. Za modální považuje pouze ty věty, které „něco sdělují nebo se na něco ptají nebo si jimi mluvčí něco přeje.“ Nazývá je větami výpovědními. Patří mezi ně všechny věty hlavní a mnohé druhy vět vedlejších (např. příčinné). Za věty amodální, a tudíž nevýpovědní označuje ty struktury, které sice mají predikační formu, ta ale věcný obsah pouze pojmenovává, nevypovídá nic o jeho vztahu ke skutečnosti. Sem řadí některé druhy vět vedlejších (např. podmětné nebo podmínkové).²⁰ Někteří autoři uvádějí, že vedle modality větné existuje i modalita vztahující se pouze k části výpovědi/věty, konkrétně k jejímu

---

¹² Běličová, 1983, s. 3 – 4.

¹³ Konkrétní znění definic lingvistů s podobným pojetím modality viz příloha 1.

¹⁴ F. Kopečný neužívá termín modalita, nýbrž modálnost.

¹⁵ Kopečný, 1962, s. 19.

¹⁶ Buráňová, 1979, s. 98.

¹⁷ Viz klasifikace voluntativní modality E. Benešové-Buráňové v oddíle 2.2.2 nebo pojetí voluntativní modality sloužící jako východisko této práce v kapitole 2.2.4.

¹⁸ Viz oddíl Pojetí modálních sloves sloužící jako východisko této práce.

¹⁹ Běličová, 1983, s. 3. Dokulil, 1973, s. 40. Grepl, 1973, s. 44. Kopečný, 1962, s. 113.

²⁰ Svoboda, 1966, s. 97 – 103.

jádro.²¹ Tento typ bývá nazýván modalita členská,²² (jistotní) modalita parciální (v protikladu k jistotní modalitě totální),²³ modálnost rematická (oproti modalitě predikátové).²⁴

2.1.3 Extenze pojmu modalita

Názory se rozcházejí i v tom, jaké jazykové jevy pod pojem modalita zahrnout. Autoři se shodují na modalitě postojové a jistotní.²⁵ Už v posouzení jazykové kategorie, která bývá tradičně označována jako modalita voluntativní, panuje ale nejednotnost. Většina prací ji za jednu ze složek modální charakteristiky věty/výpovědi považuje.²⁶ K. Svoboda je jiného mínění. O větách typu „*Musíš jít domů.*“ (a tedy i o větách obsahujících *(ne)smět*) soudí, že *muset* sice „vyjadřuje svým lexikálním významem nutnost, avšak z toho neplyne, že by z hlediska gramatického šlo o větu žádací.“ Tento typ modálnosti řadí k „lexikální, postojové modálnosti jednotlivých slov“, nikoliv ke „gramatické modálnosti vztahové“.²⁷ M. Grepl Svobodův názor vyvrací. Poukazuje na stav v ruštině a ve starší češtině, v nichž se tytéž významy vyjadřují/vyjadřovaly (i) konstrukčně. Navíc i v dnešní češtině lze nahradit *muset* stylisticky příznakovou infinitivní konstrukcí: „*Všem lidem jest umříti.*“²⁸

Ke vztahu jazykové kategorie modality a hodnotících, preferenčních a emocionálních postojů se některé práce vyslovují explicitně, jindy je třeba na autorův názor usuzovat z jeho celkové koncepce modality. Podle F. Kopečného „modalita spadá do širší oblasti hodnocení.“ V rámci této kategorie rozlišuje mezi „objektivním udáním (poznáním, zhodnocením nebo i vytvořením) platnosti – a mezi subjektivním, zvlášť odlišeným zaujetím postoje k ní.“ Do „vlastní modality“ patří podle něj ono objektivní hodnocení.²⁹ Podobně upozorňuje na hranici mezi modalitou a hodnotícími a emocionálními postoji M. Dokulil. Také on však připomíná vzájemnou blízkost těchto jazykových jevů.³⁰ Proti zahrnování emocionálnosti pod pojem modality se vyslovil i M. Grepl. Svůj názor odůvodnil skutečností, že emocionální postoj není pouze záležitostí modální výstavby věty/výpovědi, ale může být signalizován i v jiných

²¹ Vztahem modálních výrazů vyjadřujících tento druh modality a jádra modality se zabýval více např. Jaroslav Bartošek (1973).

²² Grepl, 1973, s. 44. Kopečný, 1962, s. 113. Svoboda, 1966, s. 101.

²³ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 268.

²⁴ Adamec, 1973, s. 142.

²⁵ Řečeno terminologií M. Grepla (1973, s. 23).

²⁶ Adamec, 1973, s. 142. Běličová, 1983, s. 24 – 36. Benešová, 1971, s. 98. Buráňová, 1979, s. 98. Grepl, 1973, s. 23. Kopečný, 1962, s. 113, 153. Šmilauer, 1966, s. 31. Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 266.

²⁷ Svoboda, 1966, s. 98.

²⁸ Grepl, 1972, s. 149.

²⁹ Kopečný, 1962, s. 112.

³⁰ Dokulil, 1973, s. 41.

jazykových rovinách.^{31, 32} E. Benešová-Buráňová tuto problematiku ve svých pracích netematizuje, nicméně hodnotící, preferenční ani emocionální postoje do svého členění modalit nezahrnuje.³³ Naopak V. Šmilauer citovost za typ modálnosti v širším smyslu považuje (např. vedle druhů vět podle postojů mluvčího).³⁴ Podle většiny autorů tedy transponované užití (*ne*)*smět* např. jako indikátoru přání (*Nesmí pršet!*), specifického odstínu výčitky (*To bys nesměl tak dlouho spát!*), rady (*Nesmiš přidávat tolik plynu, pak ti to pojede.*) atd. do oblasti modalit nespádá.

V neposlední řadě je hojně diskutován poměr modalit a negace. Jednoznačně vylučují zápor z oblasti modalit H. Běličová a M. Grepl. Podle H. Běličové „jde o kategoriální významy [pozn. autor. klad a zápor] bezprostředně odrážející objektivní realitu, zatímco kategorie modalit se považuje za oblast uplatnění subjektivně hodnotících postojů mluvčího k faktičnosti existence vztahů obsažených v propozici.“³⁵ M. Grepl argumentuje tím, že „klad a zápor jsou primárně záležitosti lexikálního obsahu věty (...), že lze v téže větě zaměnit zápor gramatický zápořem lexikálním.“³⁶ Navíc odmítá chápat klad a zápor jako krajní póly různých stupňů nejistoty. Své tvrzení dokládá faktem, že jak kladnou, tak zápornou větu/výpověď lze modifikovat z hlediska nejistoty.³⁷ Na základě posledně jmenovaného argumentu považuje „pojetí celkové nezávislosti negace na modalitě přesvědčivější“ také S. Žaža.³⁸ Jako součást modalit negaci naopak chápou E. Benešová-Buráňová, F. Kopečný, K. Svoboda a V. Šmilauer.³⁹ P. Adamec, rozlišující negaci anulativní a kontradiktivní,⁴⁰ řadí k modalitě pouze typ první.^{41, 42} Uvedené argumenty proti zahrnování kladu a záporu do problematiky modalit mají své opodstatnění v případě modalit větné a jistotní. V oblasti modalit voluntativní proti nim ale lze vznést námitku. Ve větách typu *Musím si vzít prášek. Strašně mě rozbolelo břicho. a Já si žádnéj prášek brát nemusím. Nic mi není.* klad a zápor

³¹ Grepl, 1973, s. 36.

³² Např. prodloužením hlásek v rovině fonetické ([*co:*]); pejorativy v rovině lexikální (*špicl*); sufixy, pomocí nichž se tvoří augmentativa, v oblasti slovo tvorby (*-izn(a)*, *-our* atd.); koncovkou ženského rodu u adjektiv rozvíjejících maskulinum (*kluk jeden ušatá*) v rovině gramatické výstavby; aktualizací nepříznakové intonace a neutrálního slovosledu v rovině aktuálního členění.

³³ H. Běličová tento typ postojů do svého členění modalit sice také nezahrnuje, ale v souvislosti s nimi uvádí, že modalita je kategorie mnohohrstevná, komplexní a jako taková má své centrum a svou periferii. (Běličová, 1983, s. 5) O jádru modalit dle H. Běličové viz kap. 2.1.4. Co všechno patří k periférii modalit, však není z její monografie jasné.

³⁴ Šmilauer, 1966, s. 32.

³⁵ Běličová, 1983, s. 4.

³⁶ Grepl, 1973, s. 38.

³⁷ *Michal asi spí. Michal asi nespí.*

³⁸ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 266.

³⁹ Benešová, 1971, s. 99. Kopečný, 1962, s. 113. Svoboda, 1966, s. 101. Šmilauer, 1966, s. 26 – 31.

⁴⁰ Dělení odpovídá negaci větné a členské.

⁴¹ Adamec, 1973, s. 144 – 145

⁴² Přehledně shrnuje názory lingvistů uvedené v oddílech 2.1.1 – 2.1.3 příloha 2.

neodrážejí bezprostředně objektivní realitu. Mluvčí je tu využívá k vyjádření subjektivního hodnocení faktičnosti existence vztahů obsažených v propozici.

2.1.4 Členění modality

Už z nejednotnosti výše prezentovaných názorů lze usuzovat, že ve způsobu členění modality panuje značná rozmanitost. V této kapitole budou prezentována pouze tři dělení,⁴³ každé z jiného důvodu.

První z nich, M. Greplovo, představuje nejspíše nejobecněji rozšířenou koncepci oblastí modality. Autor dospěl k této klasifikaci:

- modálnost výpovědně konstitutivní

1. modalita obecná (postojová)

„Mluvčí dává gramatickému větnému vzorci při jeho realizaci v promluvě status oznámení, otázky, rozkazu nebo přání.“⁴⁴ Jazykovými prostředky tohoto druhu modality jsou slovesný způsob, koncová intonace, popř. partikule.

- modálnost výpovědně nekonstitutivní (fakultativní)

2. modalita voluntativní

Vyjadřuje „vztah činitele děje k jeho realizaci: nutnost, možnost a záměr.“⁴⁵ Vedle konstrukce kopula + modální predikativum + infinitiv signalizují tento druh modality modální slovesa, tudíž i *(ne)smět*.

3. modalita jistotní

Spočívá ve „vyjádření míry (stupně) přesvědčení mluvčího o reálné platnosti obsahu jeho výpovědi.“⁴⁶ K jejímu vyjádření slouží primárně modální partikule, sekundárně modální slovesa. V češtině se toto transponované užití omezuje na *(ne)mušet*, *(ne)moci* a *(ne)mít*. V některých jazycích (např. v němčině) nejistotu mluvčího signalizuje i *(ne)smět*.

Dělení H. Běličové, které vypadá na první pohled obdobně jako členění M. Grepla, je zde uváděno jednak kvůli pokusu dále strukturovat oblast pravdivostní (jistotní) modality, jednak kvůli dělení intenční modifikace predikačního obsahu⁴⁷ na oblast volního postoje na jedné straně a na charakteristiku platnosti pojetí predikačního obsahu z hlediska možné

⁴³ Některé další klasifikace nabízí příloha 3.

⁴⁴ Grepl, 1973, s. 23.

⁴⁵ Grepl, 1973, s. 29.

⁴⁶ Grepl, 1973, s. 34.

⁴⁷ Tato modální oblast bývá většinou označována jako modalita voluntativní.

kladné/záporné alternativy na straně druhé. Explicitní potvrzení blízkého vztahu kategorií nutnosti a možnosti, založeného na principu negace, pomáhá uvědomit si, proč bývá *nesmět* tradičně (i když mylně) považováno za vyjadřovací prostředek nutnosti. (*Smět* alternativní jednání umožňuje, zápornému *nesmět* tedy bývá na základě paralely s *moci* a *nemoci* přiřazováno jeho vyloučení. Připisování významu nutnosti slovesu *nesmět* odhlíží od skutečnosti, že se negace nevztahuje na sém „nevyloučení alternativy predikačního obsahu“, nýbrž na sémantický rys druhý, „nebýt nežádoucí“.) Členění H. Běličové se od Greplova odlišuje i tím, že je založeno na odlišném východisku. Podstatu větné modality, jádra vícevrstevné, komplexní kategorie modality, spatřuje H. Běličová v „pojetí platnosti predikátem vyjadřovaného obsahu, nazírané z hlediska objektivní skutečnosti, jako skutečnostní ::⁴⁸ nikoli skutečnostní (nefaktuální, fiktivní)“,⁴⁹ nikoliv v komunikativní funkci věty/výpovědi jako M. Grepl. Též její pojetí intenční modifikace predikačního obsahu se od chápání většiny autorů v některých bodech odlišuje.⁵⁰ Dělení modality H. Běličové⁵¹ vypadá následovně:

1. větná modalita⁵²

V češtině je základní modalita charakterizována tvarem predikátu. Rozhodující úlohu má tedy kategorie slovesného modu. Ta úzce souvisí s kategorií času. Proto k přesné charakteristice větné modality nestačí základní dichotomie skutečnostní :: neskutečnostní pojetí platnosti predikátem vyjadřovaného obsahu, která se vztahuje bezprostředně k modalitě, ale je nutno zavést sémantické rysy, které souvisejí (i) s kategorií času. Těmi jsou platnost završená :: platnost nezavršená, platnost v procesu realizace :: platnost nikoliv v procesu realizace, platnost záhodná :: platnost nikoliv záhodná.⁵³

2. pravděpodobnostní modifikace platnosti predikačního obsahu

2.1 platnost daného pojetí možná/pravděpodobná

2.2 vyloučena nemožnost/nepravděpodobnost platnosti daného pojetí

specifické podtypy – 2.3 modálnost vyjadřovaná výrazy *opravdu*, *fakt*

2.4 cizí mínění

3. intenční modifikace predikačního obsahu⁵⁴

3.1 volní postoj agentu k předpokládanému ději

⁴⁸ Autorka ve své práci grafický znak nevysvětluje. Užívá ho však pro označení binární opozice.

⁴⁹ Běličová, 1983, s. 6.

⁵⁰ Blíže k tomu viz oddíl 2.2.2.

⁵¹ Běličová, 1983, s. 3 – 44.

⁵² O její podstatě viz výše.

⁵³ Podrobněji viz Běličová, 1983, s. 9 – 10.

⁵⁴ Podrobněji bude pojetí H. Běličové představeno v oddílech 2.2.1 a 2.2.2. Tato podkapitola se omezuje na pouhý výčet jevů zahrnutých pod tento typ modality.

3.2 charakteristika platnosti pojetí predikačního obsahu z hlediska možné kladné/záporné alternativy

Významy tohoto druhu modalit vyjadřuje i *(ne)smět*.

F. Kopečný zastává ve srovnání s jinými autory poměrně široké pojetí modalit. Zahrnuje tak do ní vedle např. přípustky, podmínky či obavy i *nesmět* vyjadřující přání splnitelné, které mluvčí adresuje sobě samému (*Nesmí pršet!*), a staré užití *(ne)směti* ve významu „odvažovat se“. Členění F. Kopečného je zde prezentováno právě kvůli tomuto netypickému zařazování diskutovaných užití *(ne)smět* mezi modální prostředky.

Nutno podotknout, že není vyloučeno, že níže představená klasifikace neodpovídá tomu, jak autor modalitu skutečně strukturoval. F. Kopečný totiž sice v souhrnném přehledu modálních typů⁵⁵ uvedl jednoznačné dělení, v oddílech věnovaných jazykovým prostředkům jednotlivých modálních oblastí se však objevují podtypy modalit, které souhrnný přehled vůbec nezmiňuje.⁵⁶ Zde prezentované dělení vychází z Kopečného přehledné klasifikace. Jejím základním kritériem je stejně jako u H. Běličové dichotomie skutečnost :: neskutečnost. Proti skutečnosti, která je vyjadřována indikativem, stojí dvě, resp. tři dále členěné oblasti neskutečnosti, nutnost, možnost a nejistota jako specifický podtyp možnosti.

1. skutečnost

2. nutnost

2.1 apelové vyjádření nutnosti

Míněny jsou věty imperativní a jejich opisy v nepřímé řeči (*At' píše!*) či zdvořilostní modifikace (*Račte psát!*).

2.2 vlastní nutnost

Mezi vyjadřovací prostředky vlastní nutnosti řadí autor vedle *muset, mít, být nutno/radno* atd. i *nesmět*.

2.3 přání

Ač F. Kopečný věty typu *Nesmí pršet!* mezi vyjadřovacími prostředky tohoto druhu nutnosti explicitně neuvádí, zařazením přání do modálních významů se *(ne)smět* i v tomto transponovaném užití stává modálním prostředkem.

2.4 obava

Primárně tuto modalitu signalizují konstrukce typu *Kdyby tak přišel!*

⁵⁵ Kopečný, 1962, s. 113 – 118.

⁵⁶ Na s. 288 zahrnuje F. Kopečný do modalit i „vytčení, zdůraznění větného členu“ nebo „omezení jeho platnosti“, ačkoliv se tyto významy v úvodní struktuře modalnosti (Kopečný, 1962, s. 113 – 118) vůbec neobjevují.

3. možnost

3.1 vlastní možnost

Vlastní možnost je dále dělena na dva podtypy, možnost mravní a možnost fyzickou.

První z nich vyjadřuje i kladná podoba *smět*.

3.2 podmínka

3.3 přípustka

3.4 nezáležnost

Jazykové prostředky nezáležnosti vyjadřují, že na platnosti přísudku nezáleží (např. *Třebas nepřijde.*).

Za výrazy, které s možností vzdáleně souvisí, označil autor vedle vyjadřovacích prostředků schopnosti (*Umím psát.*) také *odvažovat se, bát se* (*Odvažuji se psát.*). Z toho vyplývá, že podle F. Kopečného lze mezi modální prostředky staré a humanistické češtiny zařadit i *(ne)směti*, jež významem odpovídalo dnešnímu *odvažovat se*.

4. nejistota

Jedná se sice o podtyp možnosti, ale o podtyp tak specifický, že ho F. Kopečný vyčleňuje jako samostatný druh.

4.1 nejistota prostá

4.2 cizí mínění

4.3 otázka zjišťující nejistotu

Míněny jsou otázky typu *Zdá se být nemocen?*

V důsledku zvolení dichotomie skutečnost :: neskutečnost za hlavní kritérium třídění dochází v klasifikaci F. Kopečného k tomu, že věty oznamovací, rozkazovací, tázací a práci netvoří vlastní typ modalit, jak je tomu (ač třeba na různé úrovni obecnosti) ve zbylých zde představených tříděních, nýbrž jsou chápány jako vyjadřovací prostředky různých druhů modalit.

V souvislosti s modalitou a její klasifikací vyvstává několik problémů. Jedním z nich je rozpor týkající se podstaty modalit. Část lingvistů spatřuje shodně s M. Greplem⁵⁷ jádro modalit v komunikativních funkcích výpovědi, podle H. Běličové a F. Kopečného je rozhodující skutečné :: neskutečné pojetí propozice.⁵⁸ Názory jazykovědců se rozcházejí také v tom, zda chápat jevy, které M. Grepl označil za jistotní a voluntativní modalitu, jako dvě samostatné skupiny, či pouze jako skupinu jedinou. Autoři výše představených členění je

⁵⁷ Stejně tak jako E. Benešová-Buráňová (1971, s. 98; 1979, s. 98 - 100), V. Šmilauer (1966, s. 21 - 32) a K. Svoboda (1966, s. 97 - 103).

⁵⁸ H. Běličová to uvádí explicitně, u F. Kopečného to vyplývá z jeho klasifikace.

považují za dvě specifické oblasti. Existují ale i názory jiné.⁵⁹ V neposlední řadě není také jednoznačné, jaké jevy zahrnout do oblasti, kterou M. Grepl nazval modalitou voluntativní.⁶⁰

2.1.5 Pojetí modality sloužící jako východisko této práce

Modalita je komplexní jazyková kategorie, jejíž dílčí významy jsou vyjadřovány prostředky z různých jazykových rovin.⁶¹ Lze ji definovat jako mluvčím, popř. původcem modality⁶² prováděné a ve výpovědi se odrážející hodnocení vztahů mezi predikáty a argumenty propozice z hlediska jejich faktické existence ve (fiktivní) mimojazykové skutečnosti. Jádrem této jazykové kategorie je modalita větná. Jejími primárními prostředky jsou modus, větná intonace a vybrané druhy částic. Tento typ je jediným druhem modality, který je ve větě/výpovědi obligatorní. Patří tedy k propoziční složce výpovědi.

Zbylé dvě modální oblasti, voluntativní⁶³ a jistotní, jsou fakultativní. Podstata jistotní modality spočívá v tom, že mluvčí adresátovi v důsledku objektivní skutečnosti (např. absence spolehlivého očitého svědka či spolehlivého zdroje informací) nemůže nebo z pragmatických důvodů (např. ze strategických důvodů) nechce prezentovat propoziční obsah jako prostý fakt, o němž není třeba pochybovat. (To, zda mluvčí sám pro sebe považuje propozici za pravdivou, či nikoliv, nehraje žádnou roli. Podstatné je, jak ji z tohoto hlediska prezentuje svému komunikačnímu partnerovi.) Tento typ modality je součástí ilokuční vrstvy výpovědi. V rámci jistotní modality lze rozlišit tři významové oblasti: 1. cizí mínění (mluvčí se distancuje od nároku na pravdivost propozičního obsahu, staví se do role pouhého zprostředkovatele, výpověď neobsahuje kromě informace o distanci žádné produktorovo hodnocení pravdivosti propozičního obsahu, např. *Eva tam prý včera byla taky.*), 2. prostou domněnku mluvčího (mluvčí prezentuje adresátovi propoziční obsah jako informaci, o jejíž platnosti on sám není stoprocentně (ne)přesvědčen, aniž by pro svou domněnku musel udávat nějaký důvod, míra jeho (ne)přesvědčení je vždy větší než 0 % a menší než 100 %, ⁶⁴ např. *Určitě to udělal Ivan.*) a 3. logickou domněnku mluvčího (mluvčí neprezentuje sice propoziční obsah jako prostý fakt, o němž není třeba pochybovat, ale svou domněnku má podloženou logickým argumentem, který má odstranit pochybnosti o platnosti propozice,

⁵⁹ Viz příloha 2 klasifikace V. Šmilauera.

⁶⁰ Podrobně se této problematice věnuje oddíl 2.2.

⁶¹ V rámci každého významu je třeba rozlišovat výrazové prostředky primární a sekundární, transponované.

⁶² U některých kategorií voluntativní modality může nastat i situace, kdy mluvčí pouze tlumočí hodnocení původce modality (s nímž není totožný), aniž by s ním souhlasil (*Petr do kina nesmí, tatínek mu to zakázal. Já s jeho zákazem sice nesouhlasím, ale co můžu dělat.*).

⁶³ Podrobněji se jí zabývá oddíl 2.2.

⁶⁴ Klad a zápor tedy nejsou považovány za součást jistotní modality.

např. *Petra určitě nestuduje vysokou školu. Vždyť nesložila maturitu ani v opravném termínu. Mohl to být Honza, koho jsi viděl. Před týdnem se totiž vrátil ze stáže.*). Primárními vyjadřovacími prostředky jistotní modality jsou částice modální,⁶⁵ sekundárními modální slovesa. V češtině se to týká pouze *(ne)mušet*, *(ne)moci* a *(ne)mít* jako vyjádření cizího mínění. (V jiných jazycích (např. v němčině) pravděpodobnost propozice signalizuje i *(ne)smět*.)

Pro postihnutí jednotlivých modálních významů jsou podstatné jak komunikační funkce výpovědi, tak dichotomie reálnost :: ireálnost. Určit, co z této dvojice je hlavním kritériem modalit, není pro tuto práci podstatné.

2.2 Voluntativní modalita⁶⁶

2.2.1 Postavení významů voluntativní modalit v rámci modalit

Na vyčlenění významů, které bývají souhrnně označovány mj. jako modalita voluntativní,⁶⁷ intenční,⁶⁸ slovesná,⁶⁹ dispoziční/dějová⁷⁰ či modálnost v užším smyslu,⁷¹ jako jednoho typu modalit se ne všichni shodují. Většina jazykovědců, kteří tuto modální oblast vydělují, ji charakterizuje jako „vztah činitele (původce děje) k ději, tento vztah je však vždy podáván v podstatě ze stanoviska mluvčího.“⁷² Podle V. Šmilauera „modálnost v užším smyslu znamená, že se obsah výpovědi, event. její některé složky chápe jako neskutečný (nereálný), a to jako možný, chtěný, dovolený, žádaný nebo nutný.“⁷³ Ve Šmilauerově definici není na rozdíl od většiny ostatních zmíněna role mluvčího. Z oddílu věnovaného modálním částicím, tj. jednomu z prostředků, které dle autora modálnost v užším smyslu vyjadřují, vyplývá, že V. Šmilauer do tohoto typu zahrnuje i jevy, které mnozí vyčleňují jako samostatnou skupinu, modalitu jistotní, pravděpodobnostní.⁷⁴ H. Běličová diskutované významy též vyděluje jako jeden modální typ. Jeho funkci charakterizuje jako „nazírání

⁶⁵ Tento termín užívá mj. Příruční mluvnice češtiny (2003, s. 359). Tytéž jazykové prostředky bývají označovány také jako částice modalitní (Mluvnice češtiny II, 1986, s. 233), epistémické, jistotněmodalitní, modální výrazy/modifikátory (Běličová, 1983, s. 15), modální vsuvky (Bartošek, 1973, s. 261), modální adverbia (Kopečný, 1962, s. 89 – 90) apod.

⁶⁶ Termín voluntativní modalita je zde užíván v pojetí Mluvnice češtiny 3, označuje souhrnně významy nutnosti, možnosti a záměru.

⁶⁷ Grepl, 1972, s. 143.

⁶⁸ Žaža, 2000, s. 131.

⁶⁹ Benešová, 1971, s. 123.

⁷⁰ Buráňová, 1979, s. 98.

⁷¹ Šmilauer, 1966, s. 31.

⁷² Žaža, 2000, s. 131. Podobně E. Benešová (1971, s. 124), M. Grepl (1972, s. 144).

⁷³ Šmilauer, 1966, s. 31.

⁷⁴ Šmilauer, 1966, s. 31, 401.

platnosti pojetí predikačního obsahu z hlediska vztahu mezi východiskem/nositelem predikačního příznaku a tímto příznakem (predikačním obsahem).“ Ani v tomto případě není součástí definice pozice mluvčího. Vzhledem k tomu, že většina autorů (mezi nimi i H. Běličová) v obecné definici modality mluvčího jako jeden z konstituujících faktorů tohoto jevu uvádí, měl by být zmíněn ve vymezení každé z jejích dílčích oblastí, tedy i modality voluntativní. Jak už ale bylo uvedeno v poznámce 62, existují i případy, kdy mluvčí vztah mezi nositelem/východiskem predikačního příznaku a tímto příznakem nehodnotí, ale pouze tlumočí hodnocení původce modality (*Petr do kina nesmí, tatínek mu to zakázal. Já s jeho zákazem sice nesouhlasím, ale co můžu dělat.*). V charakteristice voluntativní modality by bylo záhodno tuto skutečnost zmínit.

Mezi autory, kteří ve své klasifikaci nemají žádnou skupinu, jež by se charakterem blížila voluntativní modalitě, patří např. F. Kopečný a K. Svoboda. Prvně jmenovaný vyčleňuje sice oblast ‚nutnosti‘ a ‚možnosti‘, zahrnuje do nich ale také jevy, které bývají označovány jako komunikační funkce (např. věty imperativní, přací, podmínkové), nebo významy, jež se tradičně do modality nezařazují (např. ‚přání‘, ‚obavu‘, význam ‚(ne)odvažovat se‘). Jedním z podtypů těchto skupin jsou i ‚vlastní možnost‘ a ‚vlastní nutnost‘, tedy oblasti vyjadřované v češtině primárně modálními slovesy. V rámci těchto podtypů autor žádné členění na základě významových nuancí vyjadřovacích prostředků neprovádí. Volní postoj agentu považuje F. Kopečný za jeden z podtypů oblasti nutnostní.⁷⁵

Ani K. Svoboda nevytváří žádnou speciální skupinu pro nutnostní a možnostní význam. Řadí je vedle modálnosti jistící, nejistotné a podmíněné k modalitě pravdivostní. Volní kategorie se v jeho klasifikaci modality nevyskytuje.⁷⁶

2.2.2 Klasifikace voluntativní modality

Většina autorů, kteří vydělují oblast voluntativní modality jako jeden typ modálních významů, je toho názoru, že v jejím rámci je třeba rozlišovat dvě oblasti: 1. ‚nutnost‘ a ‚možnost‘, 2. ‚záměr‘.⁷⁷ Jako argument uvádějí buď dichotomii pasivní (u významů nutnostního a možnostního) :: aktivní (u volního postoje) role původce děje,⁷⁸ nebo významovou souvislost ‚nutnosti‘ a ‚možnosti‘, dokazovanou skutečností, že ‚nutnost‘ lze vyjádřit negováním ‚možnosti‘ a naopak, a absenci této významové blízkosti v případě oblasti

⁷⁵ Kopečný, 1962, s. 113 – 118. Přehledně Kopečného klasifikace viz 2.1.4.

⁷⁶ Přehledně viz oddíl 2.1.4, podrobně Svoboda, 1966, s. 97 – 103.

⁷⁷ Zvolenou terminologií užívá mj. M. Grepl (1972, 1973, 1998).

⁷⁸ Adamec, 1992, s. 17. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 286 – 287. Žaža, 2000, s. 136.

volní.⁷⁹ Tato významová blízkost spočívá na sému ‚(ne)existence alternativy (ne)platnosti‘, který tvoří podstatu nutnosti/možnosti.^{80, 81} S pasivitou/aktivitou původce děje souvisí i další, ne obecně přijímaná odlišnost: oblast záměru může být na rozdíl od nutnosti a možnosti vyjadřována pouze v agentních konstrukcích.^{82, 83} V rámci nutnosti a možnosti bývají někdy dále odlišovány modalita alétická a deontická. První vyjadřuje „nutnost a možnost z hlediska objektivních (fyzikálních) podmínek,“ druhá „z hlediska společenských norem, etických principů apod.“⁸⁴ Oblast deontické modality je doménou slovesa *(ne)smět*. Některé práce, např. Novočeská skladba V. Šmilauera, se o významové blízkosti nutnosti a možnosti, které společně tvoří jednu oblast voluntativní modality, nezmiňují.

Autoři, kteří voluntativní modalitu vyčleňují jako samostatnou skupinu modality, strukturují tuto oblast například následovně:

M. Grepl⁸⁵

1. nutnost a možnost

1.1 nutnost

1.1.1 nezbytnost: *muset, nemoci, nesmět...*

1.1.2 očekávanost (povinnost, naplánovanost): *mít...*

1.1.3 záhodnost (žádoucnost, vhodnost): *(ne)být žádoucí, (ne)být vhodné, nemuset* (v některých větách), *nesmět* (v některých větách) ...

1.2 možnost

1.2.1 prostá možnost: *moci, nemuset...*

1.2.2 dovolení: *smět, moci...*

1.2.2.1 prosté dovolení

⁷⁹ Adamec, 1992, s. 17. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 287 – 289.

⁸⁰ Běličová, 1983, s. 27.

⁸¹ O dopadu, který má tato významová blízkost nutnosti a možnosti na chápání *(ne)smět*, viz členění H. Běličové v oddíle 2.1.4.

⁸² Grepl, 1972, s. 146.

⁸³ Sám M. Grepl (1973, s. 46 – 47) uvažuje o rok později ve Slově a slovesnosti nad možností vyjádřit záměr i v konstrukcích deagentních. Jádrem neshod je sloveso *chtít*. To se může pojit buď s infinitivem (*Chci si dát nohu za hlavu.*), nebo s vedlejší větou (*Chci, abyste si dal nohu za hlavu.*). V prvním případě je (logický i gramatický) subjekt modálního a plnovýznamového slovesa totožný. V případě druhém tomu tak není. Někteří lingvisté označují za modální pouze použití první, které nemůže být vzhledem k významu propozice nikdy vyjádřeno deagentní strukturou. V koncepcích, které za modální považují použití obě, (ne)možnost tvořit deagentní konstrukce za kritérium odlišnosti neplatí. Druhé použití slovesa *chtít* totiž deagentní konstrukcí vyjádřeno být může.

⁸⁴ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 267.

⁸⁵ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 289 – 305. Grepl – Karlík, 1998, s. 153 – 167. Klasifikaci Mluvnice češtiny III přebírá i P. Adamec. Oproti M. Greplovi ale v rámci kategorie ‚očekávanosti‘ rozlišuje dvě oblasti: 1. ‚povinnost‘, 2. ‚naplánovanost‘. (Adamec, 1992, s. 17 – 25).

1.2.2.2 kompetence

1.2.2.3 zrušení omezení pro realizaci činnosti samým konatelem: *dovolit si ...*

1.2.3 (ne)schopnost: *umět, dovést, dokázat...*

2. záměr

2.1 mít úmysl: *chtít, hodlat, zamýšlet...*

(Realizace dané činnosti je plně v kompetenci konatele.)

2.2 mít zájem (přání): *chtít, přát si, mít zájem...*

M. Grepl patří k oněm autorům, kteří *nesmět* považují za synonymní s *muset*, tedy za vyjadřovací prostředek ‚nutnosti‘. Jak bylo ukázáno výše,⁸⁶ k tomuto pojetí lze mít výhrady. To, že ho řadí také mezi indikátory ‚záhodnosti‘, dosvědčuje, že si uvědomuje nebo přinejmenším tuší, že se na konstituování jeho významu nějakým způsobem podílí i sémantický rys ‚být (ne)žádoucí‘.

E. Benešová-Buráňová⁸⁷

Jádrem klasifikace E. Benešové-Buráňové je třídění podle typu modality. Autorka rozlišuje tři základní modální kategorie: 1. ‚nutnost‘, 2. ‚možnost‘, 3. ‚vůli‘. Význam ‚nutnosti‘ dále strukturuje na ‚vyšší stupeň nutnosti‘, vyjadřovaný např. slovesem *muset*, a ‚nižší stupeň nutnosti‘ (‚záhodnost‘), jehož vyjadřovacím prostředkem je *mít*. V rámci nižšího stupně lze vyčlenit jednak význam mající charakter tlumočení příkazu (*Máš si umýt uši, obě.*), jednak ‚záhodnost‘ vyvolanou objektivní okolností k realizaci děje (*To máš už dávno vědět.*). Druhým klasifikačním kritériem je kategorie původce modality. Může jím být buď objektivní okolnost, nebo živé individuum. V případě druhém je třeba rozlišovat, zda je původce modality (pm) totožný s původcem děje (pd), či nikoliv. Na základě těchto kritérií dospívá E. Benešová-Buráňová k následujícím oblastem, které lze vyjádřit např. pomocí uvedených modálních výrazů:

---

⁸⁶ Viz oddíl 2.1.4.

⁸⁷ Benešová, 1971, s. 126 – 134.

Tab. 1^{88, 89}

původce děje →		objektivní okolnosti	živé individuum	
modální kategorie ↓			pm ≠ pd	pm = pd
N	I	debitiv ₁ <i>muset₁, být nucen₁</i>	debitiv ₂ <i>muset₂, být nucen₂</i>	debitiv ₃ <i>muset₃, být nucen₃</i>
	II	hortativ ₁ <i>mít₁</i>	hortativ ₂ <i>mít₂</i>	
P		posibilitiv <i>moci₁</i>	permisiv <i>moci₂, smět</i>	fakultativ <i>moci₃, umět, dovést, (být schopen), (být s to)</i>
I				volitiv <i>chtít, hodlat</i>

Přestože se E. Benešová-Buráňová snaží vystihnout i významy záporných podob modálních sloves, její stať ve výsledku žádný komplexní vhled do této problematiky nenabízí. Například sloveso *nesmět* je v práci zmíněno pouze jedenkrát, a to v tabulce poskytující seznam synonymních negovaných modálních sloves s negovaným infinitivem k jednotlivým modálním slovesům.⁹⁰ V závěrečném přehledu sémantických a gramatických vlastností modálních sloves ale chybí. Podle výše zmíněné tabulky vyjadřuje (*ne*)*smět* dvojici významů ‚dovolení‘ – ‚rozkaz‘. Kladná podoba slovesa je synonymní s *moci* a *nemuset*, záporná s *nemoci* a *muset*. Vzhledem k tomu, že vedle ‚dovolení‘ – ‚rozkazu‘ je jednou z dvojic také ‚nutnost‘ – ‚možnost‘, lze předpokládat, že autorka nepovažuje za sém *nesmět* ‚vyloučení alternativního řešení toho, co je obsahem výpovědi‘, ačkoliv uvedení *muset* za synonymum *nesmět* svědčí spíše o opaku.

S. Žaža⁹¹

I S. Žaža rozlišuje v rámci voluntativní modaloty oblast ‚možnosti‘ a ‚nutnosti‘ na jedné straně a ‚záměr‘, popř. i ‚schopnost‘ na straně druhé. Skupinu první ale strukturuje ve srovnání s dosud zmíněnými členěními poněkud odlišně. Při užití hlavního kritéria

⁸⁸ Benešová, 1971, s. 132 - 133.

⁸⁹ N = nutnostní význam, P = možnostní význam, I = volní význam, pm = původce modaloty, pd = původce děje.

⁹⁰ Benešová, 1971, s. 131.

⁹¹ Žaža, 2000.132 – 139.

„(ne)vyloučení alternativního řešení toho, co je obsahem výpovědi“ dospívá k následující klasifikaci:

1. modální dispozice nevyplývající z aktivního stanoviska činitele děje

1.1 nutnost

1.1.1 původce modality = mluvčí: *muset, nemoci, být nucen ...*

1.1.2 původce modality ≠ mluvčí: *muset, nemoci ...*

1.2 možnost

1.2.1 prostá (objektivní) možnost: *moci, nemuset, nebýt nutno ...*

(Není patrné, kdo či co umožňuje alternativní řešení toho, co je obsahem výpovědi.)

1.2.2 očekávanost

1.2.2.1 prostá očekávanost: *mít, být/mít uloženo, být povinen...*

1.2.2.2 záhodnost: *být žádoucí, slušet se, mít, nesmět...*

1.2.3 dovolení

1.2.3.1 neexistence předpokládaného omezení: *smět, moci...*

1.2.3.2 zrušení předpokládaného omezení samým původcem děje: *dovolit si...*

1.2.3.3 úřední oprávnění: *příslušet, mít kompetenci...*

2. modální dispozice vyplývající z aktivního stanoviska činitele děje

2.1 záměr

2.1.1 mít úmysl: *chtít, hodlat, zamýšlet...*

2.1.2 mít zájem (přání): *chtít, přát si, stát oč...*

2.2 schopnost: *umět, dovést, dokázat, být s to...*

S. Žaža jako první z autorů, jejichž koncepce zde byly dosud prezentovány, neuvádí *nesmět* jako výrazový prostředek „nutnosti“ a nepovažuje za jeho synonymum *muset*. Přiřazením *nesmět* k „záhodnosti“, jednomu z podtypů „možnosti“, dává najevo, že jakkoliv je realizace obsahu vyjádřeného propozicí nežádoucí, její uskutečnění nelze vyloučit.

V. Šmilauer⁹²

V. Šmilauer shrnuje voluntativní významy také do jedné skupiny, ta netvoří ale na rozdíl od předchozích pojetí samostatný typ modality, je pouze jednou ze dvou oblastí „modálnosti v užším smyslu“. Šmilauerova klasifikace se ve srovnání s členěními již zmíněnými vyznačuje nízkou mírou generalizace (např. významy možnost a dovolení jsou pojímány jako dvě na sobě nezávislé, rovnocenné kategorie). Koncepce voluntativní modality sloužící jako

---

⁹² Šmilauer, 1966, s. 31.

východisko této práce se nechala Šmilauerovým pojetím zevšeobecnování inspirovat. Např. zahrnování kategorie ‚mít dovoleno‘, kterou *smět* primárně vyjadřuje, do oblasti ‚možnosti‘ vede totiž k tomu, že je *nesmět* mylně připisován sémantický rys ‚vyloučení alternativy propozice‘.⁹³ Pro postižení sémantických nuancí jednotlivých vyjadřovacích prostředků voluntativní modalidy se zdá být jakákoliv generalizace nevhodná. Ojedinělé je Šmilauerovo zahrnování hodnoty ‚zvyklosti‘ do modalidy. Navíc je-li chápán obsah výpovědi jako usuální, neimplikuje to automaticky, že je v okamžiku promluvy zároveň nereálný.

modálnost v užším smyslu⁹⁴

1. obsah výpovědi (její složky) chápány jako skutečný (reálný)
2. obsah výpovědi (její složky) chápány jako neskutečný (nereálný), a to jako:
  - 2.1 možný – odstíny: schopný, zvyklý
  - 2.2 chtěný – odstíny: úmysl
  - 2.3 dovolený – odstíny: oprávněný, přípustný, zakázaný
  - 2.4 žádaný – odstíny: náležitý, vhodný, žádoucí, potřebný
  - 2.5 potřebný – odstíny: vynucený, neodvratný

H. Běličová⁹⁵

Ač H. Běličová zmiňuje v rámci jednoho typu modalidy jak významy ‚nutnosti‘ a ‚možnosti‘, jež souhrnně označuje jako intenční modifikaci,⁹⁶ tak oblast ‚hodlání‘, věnuje se podrobněji pouze skupině první. V rámci intenční modifikace nevyčleňuje žádné obecné významy, jimž by přiřazovala příslušné vyjadřovací prostředky, jak to dělají ostatní autoři. Vychází naopak z kladných a záporných podob modálních sloves a snaží se pomocí jednoho, maximálně dvou sémů postihnout jejich základní význam. Jakékoliv další sémantické rysy považuje za záležitost kontextových významů sloves. Pokud existuje nějaké modální adjektivum, adverbium nebo syntaktická konstrukce, jež by byly nositeli těchto sémantických rysů, uvádí je jako ekvivalenty daných modálních sloves. Oblast intenční modifikace se tak rozpadá na osm významů. Na rozdíl od jiných autorů upozorňuje H. Běličová na rozdílné významy zdánlivě ekvivalentních dvojic *muset* a *nemoci*, *nemuset* a *moci*. Autorka připisuje kladným a záporným podobám modálních sloves následující rysy:

⁹³ Více viz oddíl 2.1.4.

⁹⁴ Autor své třídění neilustruje žádnými příklady. Nelze tedy jednoznačně určit, jaké jevy do příslušných kategorií zahrnuje.

⁹⁵ Běličová, 1983, s. 24 – 44.

⁹⁶ Termín „intenční modalita“ není užíván jednoznačně. Zatímco H. Běličová (1983, s. 26) jím míní pouze významy možnostní a nutnostní, S. Žaža (2000, s. 131) jím označuje i volní postoj agentu.

Tab. 2⁹⁷

sloveso	sémantické rysy	příklad
MOCI	platnost x/ne-x není vyloučena	<i>může jít/nejít</i>
NEMOCI	platnost x/ne-x je vyloučena	<i>nemůže jít/nejít</i>
MUSET	neplatnost x/ne-x je vyloučena	<i>musí jít/nejít</i>
NEMUSET	neplatnost x/ne-x není vyloučena	<i>nemusí jít/nejít</i>
SMĚT	platnost x/ne-x není vyloučena platnost x/ne-x není nežádoucí (= není očekávána platnost ne-x/x)	<i>smí jít/nejít</i>
NESMĚT	platnost x/ne-x není vyloučena platnost x/ne-x je nežádoucí	<i>nesmí jít/nejít</i>
MÍT	neplatnost x/ne-x není vyloučena je očekávána/žádoucí platnost x/ne-x	<i>má jít/nejít</i>
NEMÍT	platnost x není vyloučena je očekávána/žádoucí neplatnost x	<i>nemá chodit</i>

Rozložení významů modálních sloves na jednotlivé sémy naznačuje rozpory v klasifikacích M. Grepla, E. Benešové-Buráňové a P. Adamce. Vedle sporného zařazování kategorií ‚záhodnosti‘ a ‚očekávanosti‘ (‚hortativu‘) mezi podtypy ‚nutnosti‘ H. Běličová odhaluje i neadekvátní chápání *nesmět*, jemuž bývá připisován význam ‚nezbytnosti‘.

Představené klasifikace mají vyjma pojetí H. Běličové společné východisko, a je tedy možno provést jejich porovnání. Při srovnávání nebude kromě již zmíněného dělení H. Běličové explicitně zohledněno ani členění V. Šmilauera. Z autorova přehledu modálnosti v užším smyslu⁹⁸ nelze totiž v důsledku absence příkladů jednoznačně určit, co všechno lze pod jednotlivé kategorie (např. ‚úmysl‘, ‚zvyklý‘...) zahrnout. Navíc se v oddílech věnovaných jazykovým prostředkům, jež jednotlivé modální významy v užším smyslu vyjadřují,⁹⁹ objevují kategorie, které v přehledu nejsou vůbec zmíněny,¹⁰⁰ některé významy, které jsou v úvodní klasifikaci prezentovány jako na sobě nezávislé, jsou shrnuty v kategorii jedinou,¹⁰¹ mnohé významy chybí úplně.¹⁰²

⁹⁷ Běličová, 1983, s. 34.

⁹⁸ Šmilauer, 1966, s. 31.

⁹⁹ Viz např. Šmilauer, 1966, s. 238 - 240.

¹⁰⁰ Např. ‚povinnost‘.

¹⁰¹ Např. ‚možnost‘ a ‚právo‘. V úvodním členění se navíc žádná modální kategorie označená jako ‚právo‘ nevyskytuje. Pouze v oblasti ‚dovolený‘ vystupuje jako jeden z odstínů této kategorie význam ‚oprávněný‘.

Nejbližší ze zmíněných klasifikací si jsou členění M. Grepla a P. Adamece. (P. Adamec explicitně uvádí,¹⁰³ že se drží pojetí voluntativní modality uvedeného v Mluvnici češtině III, jehož autorem je M. Grepl.) Jednoznačně se liší pouze v kategorii ‚očekávanost‘. Zatímco M. Grepl ji už dále nečlení, podle P. Adamce se tato oblast skládá ze dvou dílčích významů: 1. ‚povinnosti‘, 2. ‚naplánovanosti‘.

Ani klasifikace E. Benešové-Buráňové se od členění M. Grepla výrazně neodlišuje, ačkoliv v českém kontextu ojedinělá terminologie E. Benešové-Buráňové může vyvolávat dojem opačný. Její strukturace ‚možnostního významu‘ odpovídá z velké části Greplově. V obou klasifikacích se daná oblast skládá z ‚prosté možnosti‘ (‚posibilitivu‘), ‚dovolení‘ (‚permisivu‘) a ‚schopnosti‘ (‚fakultativu‘). M. Grepl na rozdíl od E. Benešové-Buráňové navíc dále dělí oblast ‚dovolení‘. Podstatnější rozdíl spočívá v charakteristice kategorie ‚schopnosti‘. E. Benešová-Buráňová ji sice též chápe jako typ ‚možnostního významu‘, na rozdíl od M. Grepla ale nepřipisuje oblasti ‚možnosti‘ jako celku rys „modální dispozice (...) jsou konateli jakoby „přidělovány“ jakožto pasivnímu vlastníku (příjemci)...“.¹⁰⁴ Naopak explicitně uvádí, že v případě ‚fakultativu‘ je původce děje totožný s původcem modality. Také pojetí nutnostního významu se u obou autorů poměrně shoduje. V této skupině vyděluje více specifických významů E. Benešová-Buráňová. Oblast ‚debitivu‘ (‚nezbytnosti‘) se v jejím členění rozpadá na tři typy, lišící se původcem modality. M. Grepl ani P. Adamec ‚nezbytnost‘ dále nestrukturují. V rámci nutnostního významu autorka vedle ‚debitivu‘ vyděluje ‚hortativ₁‘ a ‚hortativ₂‘. Tyto hodnoty lze ztotožnit s Greplovou ‚povinností‘ a ‚záhodností‘, které autor rovněž řadí k oblasti ‚nutnosti‘. Podstatněji se jejich pojetí rozcházejí pouze v chápání kategorie ‚záměru‘. Zatímco M. Grepl do jejího podtypu ‚mít zájem (přání)‘ zahrnuje i případy, kdy původce modality a původce děje nejsou totožní, a daná propozice tedy nemůže být vyjádřena jinak než pomocí vedlejší věty, E. Benešová-Buráňová tyto případy za modální nepovažuje. V její klasifikaci oblast ‚volitivu‘ (‚záměru‘) dále členěna není.

Dělení S. Žaži představuje snahu o propojení pojetí H. Běličové s klasifikacemi ostatních autorů. S. Žaža nejprve odděluje modální oblasti, v nichž činitel děje zaujímá aktivní stanovisko, od významů, v nichž tomu tak není. Shodně s E. Benešovou-Buráňovou považuje ‚schopnost‘ za kategorii, v níž je původce děje, co se modálnosti týče, aktivní. V jeho klasifikaci to na rozdíl od členění E. Benešové-Buráňové znamená, že ‚schopnost‘ není chápána jako typ ‚možnosti‘, ale tvoří spolu s kategorií ‚záměru‘ protiklad k oblastem

¹⁰² Např. ‚náležitý‘, ‚vhodný‘, ‚žádoucí‘ či ‚úmysl‘.

¹⁰³ Adamec, 1992, s. 21.

¹⁰⁴ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 285 – 286.

‚nutnosti‘ a ‚možnosti‘. Pro strukturaci nutnostních a možnostních významů zvolil stejně jako H. Běličová za základní kritérium sém ‚(ne)vyloučení alternativního řešení toho, co je obsahem výpovědi‘. Na rozdíl od ní, ale v souladu s ostatními autory se snaží strukturovat dané modální pole do několika významových oblastí. V důsledku zvoleného kritéria je v jeho klasifikaci ‚nutnost‘ zúžena na pouhou ‚nezbytnost‘¹⁰⁵ Greplovy nutnostní typy ‚očekávanost‘ a ‚záhodnost‘ nevylučují podle S. Žaži alternativní řešení toho, co je obsahem výpovědi, a jsou proto řazeny k ‚možnosti‘, v jejímž rámci představují jakožto ‚prostá očekávanost‘ a ‚záhodnost‘ dva dílčí významy modálního typu ‚očekávanost‘. V kategoriích ‚prostá možnost‘ a ‚dovolení‘ se Žažovo dělení shoduje s Greplovým.¹⁰⁶

Závěr této kapitoly je věnován rekapitulaci poznatků, jimiž jednotliví autoři obohatili problematiku voluntativní modality (Přínos konkrétních koncepcí bude posuzován na pozadí názorů M. Grepla, jenž vypracoval kapitolu zabývající se voluntativní modalitou pro Mluvnici češtiny III.), a několika kritickým poznámkám k představeným pojetím. Pokus H. Běličové stanovit základní význam jednotlivých modálních sloves pomocí jednoho či dvou sémů umožňuje uvědomit si, které modální oblasti jsou konstituovány týmiž sémantickými rysy, a teprve s tímto vědomím příslušné modální oblasti strukturovat. S. Žaža tak na základě sému ‚(ne)vyloučení platnosti x/ne-x‘ vytváří samostatnou, na ‚možnosti‘ zcela nezávislou kategorii ‚schopnosti‘ a zužuje oblast ‚nutnosti‘ na pouhou ‚nezbytnost‘, významy ‚očekávanost‘ a ‚záhodnost‘ přesouvá jakožto modifikace nevylučující alternativní řešení x/ne-x do kategorie ‚možnosti‘. Tyto změny oproti koncepci M. Grepla mají důsledek i pro chápání *nesmět*. Tím, že ho S. Žaža považuje za vyjadřovací prostředek ‚záhodnosti‘, nikoliv ‚nutnosti‘, spadá v jeho klasifikaci stejně jako celá kategorie ‚záhodnosti‘ pod oblast ‚možnosti‘. V rámci kategorie ‚nezbytnosti‘ zavádí autor kritérium ‚původce modality je/není totožný s mluvčím‘. Toto hledisko je možno uplatnit i u dalších modálních sloves/významů (např. u *smět*, *moci* atd.), nejen v rámci ‚nezbytnosti‘, jak činí S. Žaža. Navíc si je nutno uvědomit, že diskutované kritérium neslouží k postižení různých významových odstínů v rámci voluntativní modality, jak se domnívá S. Žaža, nýbrž odděluje primární užití prostředků vyjadřujících některý z významů voluntativní modality od užití sekundárního (např. primární užití *nesmět* v souvětí *Lenka nesmí jet na výlet, tatínek jí to zakázal.* od užití transponovaného jako indikátoru ‚rady‘ *Nesmíš se zaklánět, jinak tu piruetu neotočíš nikdy.*).

¹⁰⁵ Termín vychází z Greplova členění. Vzhledem k tomu, že S. Žaža žádné další významy v rámci této kategorie nevyčleňuje, nemá také potřebu daný pojem pojmenovávat.

¹⁰⁶ Přehledné porovnání klasifikací voluntativní modality M. Grepla, P. Adamce, E. Benešové-Buráňové a S. Žaži nabízí příloha 4.

Významy dispoziční modalit se snaží na základě jejího původce specifikovat také E. Benešová-Buráňová. Rozlišuje původce modalit totožného s původcem děje, původce modalit, jímž je libovolné živé individuum vyjma původce děje, a původce modalit v podobě objektivních okolností. Svým dělením jednak umožňuje rozlišovat modalitu deontickou a alétickou, jednak podněcuje k zamyšlení nad tím, v rámci kterých významů je původce modalit totožný s původcem děje. Na základě kritéria E. Benešové-Buráňové lze zpochybnit Greplovu teorii agentních a deagentních struktur, které mají odlišovat kategorii ‚záměru‘ od oblastí ‚nutnosti‘ a ‚možnosti‘, nebo jeho klasifikaci voluntativní modalit. V rámci ‚dovolení‘ totiž autor vyčleňuje případy, v nichž omezení platné pro realizaci/nerealizaci činnosti ruší konatel sám o své vůli (např. *troufat si, dovolit si...*).¹⁰⁷ Tento typ dovolení se od zbylých dvou, kompetence a prostého dovolení, odlišuje právě tím, že původce modalit je totožný s původcem děje. O identitě představitelů těchto dvou veličin lze uvažovat také v případě ‚schopnosti‘.

2.2.3 Jazykové prostředky vyjadřující voluntativní modalitu

K vyjádření voluntativní modalit má současná čeština k dispozici rozsáhlou otevřenou skupinu lexikálních a gramatických prostředků, která má své poměrně jasné vymezené jádro, ale její hranice s ostatními jazykovými prostředky, především v rovině lexikální, jsou plynulé. To ilustruje mj. odborná literatura. Nezřídka se stává, že tentýž jazykový prostředek je v různých statích hodnocen odlišně.¹⁰⁸

Lexikální výrazy, jimiž se voluntativní modalita v dnešní češtině vyjadřuje především, bývají rozdělovány do dvou skupin podle toho, zda se pojí pouze s infinitivem plnovýznamového slovesa nebo zda je vedle infinitivního vyjádření propozičního obsahu možné i vyjádření souvětne.¹⁰⁹ Podle P. Adamce se některé modální specifikátory mohou vyskytovat navíc i s deverbativním substantivem.¹¹⁰ Pouze s infinitivem se mohou pojit

¹⁰⁷ Grepl, 1987, s. 300.

¹⁰⁸ Např. *dověst* řadí E. Benešová-Buráňová (1971, s. 120) k modálním slovesům, zatímco M. Grepl ho v Mluvnici češtiny 3 do této skupiny nepočítá. Nesrovnalosti lze najít i v příspěvcích jednoho autora. S. Žaža označuje v Encyklopedickém slovníku češtiny skupinu modálních výrazů, které se pojí jak s infinitivem, tak s vedlejší větou, za modální predikátory. Jako příklad uvádí mj. *být nutno* a *být povinen*. V článku Tzv. voluntativní (intenční) modalita (2000, s. 132) vyděluje vedle tohoto typu modálních výrazů ještě tzv. modální modifikátory. Ze dvou výše zmíněných spojení řadí k modálním predikátorům jen *být povinen*. *Být nutno* se objevuje mezi příklady modálních modifikátorů. Autor žádnou z těchto skupin nedefinuje. Na základě výrazů zastupujících dané typy lze usuzovat, že modálními modifikátory jsou myšleny výrazy vyskytující se v deagentních strukturách, zatímco modální predikátory v tomto článku představují přísudek ve větách agentních.

¹⁰⁹ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 280. Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 268.

¹¹⁰ Adamec, 1992, s. 18.

modální slovesa. Jde o úzkou skupinu sloves, která se vyznačuje jistými specifickými morfosyntaktickými a sémantickými vlastnostmi.¹¹¹ S. Žaža¹¹² do první skupiny řadí dále např. modální výrazy *lze, dá se, jde*, E. Benešová-Buráňová¹¹³ spojení *být nucen*. V korpusu SYN2005 je ale možno najít i příklady, v nichž se *lze* a *být nucen* vyskytují s vedlejší větou uvozenou spojkou *aby*.¹¹⁴ Jak s infinitivem, tak s vedlejší větou se pojí např. výrazy složené ze slovesa *být* a modálních predikativ (*nutno, třeba, dlužno...*) či modálních adjektiv (*nutné, nezbytné, možné...*), modálně predikativní slovesa¹¹⁵ ((*ne*)*sluší* (*se*), (*ne*)*náleží* (*se*), (*ne*)*patří* (*se*)), jiná slovesa s modálním významem (*zbývá* (*mi*) *jen, nezbývá než...*) a verbálně substantivní spojení (*mít dar, mít povinnost, mít dovolení...*).

Gramatické prostředky jsou dnes ve srovnání s prostředky lexikálními nositeli voluntativní modality jen okrajově. Ze staré češtiny, v níž bylo běžné vyjadřovat voluntativní významy i syntakticky,¹¹⁶ se dochovaly některé typy stylisticky různě hodnocených infinitivních konstrukcí, které většinou signalizují ‚prostou možnost‘, popř. ‚nutnost‘, ojediněle ‚záhodnost‘. Voluntativní modalitu vyjadřují též některé další ustálené struktury (např. *je + na* (*kom*) + infinitiv/ vedlejší věta s *aby*‘ jako signalizátor ‚záhodnosti‘, *ne a ne + infinitiv*‘ jako vyjadřovací prostředek ‚neschopnosti‘ aj).¹¹⁷ V nejrůznějších modálních významech se užívá také infinitiv. (Např. *Co dělat?* pro vyjádření záhodnosti či prosté možnosti.)¹¹⁸

Slovotvorné prostředky jsou nositeli voluntativní modality jen ojediněle. ‚Prostou možnost‘ vyjadřují deverbativní adjektiva se sufixy *-teln(y)* (*Je lehce ovlivnitelný.*), často také *-n(y)* (*Tahle voda je pitná, ale jen jednou.*), *-l(y)* (*Ne každá bedla je jedlá.*) a ‚schopnost‘ deverbativní adjektiva s příponami *-v(y)* a jejími variantami *-lav(y)*, *-liv(y)*, *-čiv(y)* atd. (*Petr je i v padesáti hravý jako malé dítě. Dobrmani obecně jsou mazliví a přátelští.*) nebo *-n(y)* (*Mladické představy bývají vždycky klamné.*).^{119, 120}

¹¹¹ Modálním slovesům se věnuje podrobně kapitola 3.

¹¹² Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 268.

¹¹³ Benešová, 1971, s. 120.

¹¹⁴ Viz příloha 5.

¹¹⁵ Termín užívá M. Grepl (1973, s. 33). Označuje jím výrazy, jež se morfologicky chovají jako slovesa a syntakticky jako predikativa. Jako důkaz uvádí skutečnost, že ve spojení těchto výrazů s přechodovými slovesy zůstává substantivum v akuzativu stejně jako u predikativ, zatímco poji-li se tranzitivní sloveso se slovesy modálními, zaujme podstatné jméno pozici nominativního subjektu. (*Před uzavřením sňatku se má vypít sklenička vody. :: Před uzavřením sňatku je záhodno vypít skleničku vody. Před uzavřením sňatku náleží vypít skleničku vody.*) P. Adamec (1992, s. 18) nazývá tyto výrazy modálními slovesy neosobními.

¹¹⁶ Porák, 1967, s. 15 – 55.

¹¹⁷ Více viz příloha 6.

¹¹⁸ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 268.

¹¹⁹ Žaža, 2000, s. 134, 138.

¹²⁰ S. Žaža (2000, s. 138) uvádí mezi slovotvornými sufixy, jimiž lze od slovesa vytvořit adjektivum vyjadřující ‚schopnost‘, i příponu *-teln(y)*. V příručce *Čeština, řeč a jazyk* (2000, s. 131) je tento sufix uveden pouze v souvislosti s přídavnými jmény vyjadřujícími pasivní možnost. S. Žaža (2000, s. 136) ale za jeden

Kromě kritérií příslušnost k jazykové rovině a typ modálního významu bývá při členění prostředků vyjadřujících voluntativní modalitu rozhodující, v jakém typu syntaktických konstrukcí se vyskytují. M. Grepl¹²¹ rozlišuje tři případy struktur: agentní (*Smím kočce tahat ocas?*), bezagentní (*Pro mě za mě může pršet, my už máme totiž seno ve stodole.*) a věty s deagentně pojatým dějem (*Smí se kočce tahat ocas?*).

2.2.4 Pojetí voluntativní modalita sloužící jako východisko této práce

V češtině existuje skupina gramatických a lexikálních prostředků, jejichž významy spolu sdílí sémantické jádro, které lze definovat jako informaci o dispozici konatele k přímé realizaci děje (o situační dispozici k realizaci děje) tak, jak se objektivně promítá ve sdělení mluvčího, přičemž původcem dispozice je buď živá bytost, většinou netotožná s mluvčím, či objektivní okolnost.¹²² Tato charakteristika zmiňuje děj, realitu a mluvčího, tedy entity, které jsou rozhodující pro vymezení jazykového jevu zvaného modalita.¹²³ Daná skupina významů tedy pokrývá jednu z oblastí modalita, která je v této práci s plným vědomím nevhodnosti zvoleného termínu nazývána modalita voluntativní, a to s ohledem na jeho poměrnou vžitost. Na základě výše představené sekundární literatury je východiskem této práce následující pojetí voluntativní modalita:

---

ze sémantických rysů hodnoty ‚schopnost‘ považuje skutečnost, „že modální dispozice vyplývá z aktivního stanoviska (vůle, rozhodnutí) činitele děje.“ To jen dokládá, že deverbativní adjektiva odvozená příponou -*teln(y)* ‚schopnost‘ nevyjadřují.

¹²¹ Více k tomu viz např. Grepl, 1972, s. 145 – 149; Grepl, 1973, s. 29 – 34.

¹²² Vymezení voluntativní modalita vychází z definice E. Benešové-Buráňové (1971, s. 124).

¹²³ Viz oddíly 2.1.1 a 2.1.5.

Tab. 3¹²⁴

		pm = oo		pm = živá bytost	
				pm ≠ pd ∧ mluvčí	pm = pd
		voluntativní modalita			
alternativa	žádná	nutný	debitiv ₁	debitiv ₂	debitiv ₃
	existence alternativy	žádoucí	–	prohibitiv, institutivní prohibitiv ¹²⁵	
		žádoucí	+	hortativ ₁	hortativ ₂
			–	permisiv, institutivní permisiv ¹²⁶	
		možný	+		posibilitiv ₂
			–	posibilitiv ₁	
		realizovatelný			fakultativ
			chtěný		volitiv

Navržené schéma se zřiká generalizace v té míře, jaká je běžná u většiny dělení voluntativní modalit (např. v klasifikaci M. Grepla). Jakákoliv snaha seskupit dílčí kategorie do dvou tří typů s cílem voluntativní modalitu zpřehlednit, totiž vede ke zkreslení jejich významů. Například shrnutí kategorií ‚prohibitiv‘, ‚hortativ‘, ‚permisiv‘ a ‚posibilitiv‘ do jedné skupiny, které provádí S. Žaža, vzbuzuje mylný dojem, že ‚prohibitiv‘ je významově bližší ‚posibilitivu‘ než ‚debitivu‘. Každé jedinečné kombinaci sémantických rysů je proto přiřazena samostatná modální kategorie, aniž jsou tyto kombinace na základě nějakého společného sému dále seskupovány. Výjimku tvoří kombinace lišící se pouze původcem modalit. Ty jsou chápány jako typy téže modální hodnoty (viz ‚debitiv‘, ‚posibilitiv‘ a ‚hortativ‘). Vzniklé dělení tak může na první pohled působit nepřehledně, lze z něho však například vyčíst, proč někteří autoři považují význam slovesa *nesmět* za specifický typ ‚nutnosti‘ a jiní ‚možnosti‘. (Zatímco ti první kladou důraz na sémantický rys ‚žádoucí‘, těm druhým se jeví být rozhodující sém ‚existence alternativy‘.) Tabulka je uspořádána tak, aby vedle sebe jak v horizontálním, tak ve vertikálním směru byly hodnoty, které si jsou

¹²⁴ Pm = původce modalit, pd = původce děje, oo = objektivní okolnosti, ∧ = a zároveň, - = ne, + = ano, ± = ani ano, ani ne.

¹²⁵ Jedná se o specifický typ prohibitivu, který se vyznačuje tím, že původce děje je osoba/jsou osoby úřední.

¹²⁶ Jde o specifický typ permisivu, který se vyznačuje tím, že původce děje je osoba/jsou osoby úřední.

významově blízké. (Viz např. umístění ‚permissivu‘, ‚possibilitivu‘ a ‚fakultativu‘, které jsou v mnoha členěních považovány za specifické typy jedné modální kategorie.)

Ve sporu o to, zda do voluntativní modalit patří věty jako *Petr chce, aby s ním šla maminka.*, se zvolené pojetí přiklání na stranu těch, kteří tvrdí, že ne. Každá v tabulce vyznačená modální hodnota může být vyjádřena jistým modálním slovesem, propozice příkladové věty nikoliv. Sloveso *chtít* zde plní funkci plnovýznamového verba, nikoliv modálního, neboť nevykazuje rysy vlastní modálním slovesům,¹²⁷ tj. pojí se s vedlejší větou, nikoliv s infinitivem, tvoří imperativ, což v případě totožnosti činitele děje a původce modalit není možno,¹²⁸ atd. Z téhož důvodu, tj. nemožnosti vyjádření pomocí modálního slovesa, nebyl do voluntativní modalit zahrnut ani význam ‚zrušení předpokládaného omezení samým původcem děje‘, vyjadřované slovesy *dovolit si, odvážit se, osmělit se* atp.

Na základě prostudované literatury práce vychází z toho, že nositeli jednotlivých modálních hodnot mohou být modální slovesa, jiná verba s modálními významy, spojení *být* + modální predikativum/modální adjektivum, verbálně nominální konstrukce, ojediněle též určité syntaktické struktury či jisté typy deverbativních adjektiv. Konkrétně vyjadřují jednotlivé modální kategorie např. následující jazykové prostředky:

debitiv₁ – lexikální: *muset, nemoci, být nucen, být nutno, být nemožno, nebýt možno, nelze, nedá se...*

- syntaktické: *být* + infinitiv plnovýznamového slovesa + nositel modální dispozice vyjádřený dativem, *být* + infinitiv plnovýznamového slovesa

debitiv₂ – lexikální: *muset, nemoci, být nucen, být, nutno, být nemožno nebýt možno, nelze, nedá se...*

- syntaktické: *být* + infinitiv plnovýznamového slovesa + nositel modální dispozice vyjádřený dativem, *být* + infinitiv plnovýznamového slovesa

debitiv₃ – lexikální: *muset, nemoci, být nucen, být, nutno, být nemožno nebýt možno, nelze, nedá se...*

- syntaktické: *být* + infinitiv plnovýznamového slovesa + nositel modální dispozice vyjádřený dativem, *být* + infinitiv plnovýznamového slovesa

prohibitiv – lexikální: *nesmět, nemoci, nebýt dovoleno, nemít dovoleno/dovolení, nemít právo...*

¹²⁷ Podrobněji viz kap. 3.2.1.

¹²⁸ Více viz Benešová, 1971, s. 106.

institutivní prohibitiv – lexikální: *nesmět, nemoci, nebýt kompetentní, nemít kompetenci/právo, nepříslušet, nenáležet, nepřípadat...*

hortativ₁ – lexikální: *mít, nesmět, být třeba, být záhodné, být vhodné...*

- syntaktické: *je + na (kom) + infinitiv/ vedlejší věta s aby*

hortativ₂ – lexikální: *mít, mít/být uloženo/stanoveno...*

- syntaktické: *je + na (kom) + infinitiv/ vedlejší věta s aby*

permisiv – lexikální: *smět, moci, mít dovoleno/dovolení, být dovoleno...*

institutivní permisiv – lexikální: *smět, moci, mít dovoleno/dovolení, být kompetentní, náležet, příslušet...*

posibilitiv₁ – lexikální: *moci, dá se, nemuset, lze, být možno...*

- syntaktické: *být + infinitiv slovesa poznávání, být + infinitiv slovesa smyslového vnímání + substantivum v akuzativu, je/není + k + verbální substantivum*

- slovotvorné: deverbativní adjektiva se sufixy *-tel(n(y)), -n(y), -l(y)*

posibilitiv₂ – lexikální: *moci, dá se, nemuset, být možno...*

fakultativ – lexikální: *moci, umět, dovést, být s to...*

- syntaktické: *je/není + k + verbální substantivum*

- slovotvorné: deverbativní adjektiva s příponami *-v(y)* a jejími variantami *-lav(y), -liv(y), -čiv(y)* a *-n(y)*

volitiv – lexikální: *chtít, hodlat, zamýšlet, chystat se...*

Kladná podoba *smět* tedy vyjadřuje ‚permisiv‘ (*Petr na hory nakonec jet smí.*), ‚institutivní permisiv‘ (*Oddávat smí jen osoba pověřená městskou radou.*), záporné *nesmět* ‚prohibitiv‘ (*Lenka s námi jet nesměla.*), ‚institutivní prohibitiv‘ (*Městští strážci odebírat řidičské průkazy nesmí.*), ‚hortativ₁‘ (*Citróny nesmí přejít mrazem.*), ‚hortativ₂‘ (*To by nesměla být slepá, ale i hluchá, aby si ho vzala.*).

2.3 Komunikační (ilokuční) výpovědi¹²⁹

Komunikační funkci výpovědi lze definovat jako „cíl (účel, záměr, úmysl, intenci), s jakým byla nějaká výpověď mluvčím vůči adresátovi v dané konkrétní komunikační situaci

¹²⁹ Pasáž o komunikačních funkcích je zpracována podle M. Grepla (Skladba češtiny, 1998, s. 421 – 449; Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 145 - 146.).

produkována.“¹³⁰ (Např. výpovědi *To si nesmiš tak brát.* v dialogu A: *Ředitel už mi zase vynadal.* B: *To si nesmiš tak brát.* chce B svému komunikačnímu partnerovi poradit.) Ilokuční funkce jsou nejrůznější povahy. Mluvčí může svou výpověď chtít např. obohatit adresátovo vědění (výpověď s funkcí oznamovací), odvrátit ho od realizace nějaké činnosti (výpověď s funkcí varování), odstranit překážku bránící adresátovi vykonat určitou činnost (výpověď s funkcí permissivní) atd. Z uvedených příkladů vyplývá, že mluvčí svými slovy nejen něco říká, ale zároveň jedná, mění objektivní realitu. Má-li být správně pochopen celkový smysl výpovědi, je tedy třeba nejen porozumět jejímu věcnému obsahu (= propoziční složce), ale také správně identifikovat úmysl, s jakým byla pronesena (= ilokuční složku). Jedině tak může k zamýšlené změně dojít.¹³¹ Aby byla nějaké výpovědi přiznána ta či ona ilokuční funkce, musí být pronesena v komunikační situaci, která splňuje určité podmínky.¹³² Komunikačních funkcí existuje celá řada a existuje také celá řada pokusů je nějak klasifikovat.¹³³ Kritéria třídění většinou vycházejí z výše zmíněných „nutných a dostačujících“ podmínek jednotlivých ilokučních funkcí. Autor nejpropracovanější české klasifikace M. Grepl roztřídil komunikační funkce na základě kritérií záměr, který mluvčí vůči adresátovi výpověďmi sleduje, a vztah slov k světu do 8 skupin:¹³⁴

- 1) výpovědi s funkcí asertivní chtějí obohatit vědomí adresáta o nějakou informaci, patří k nim např. oznámení, tvrzení atd.;
- 2) výpovědi s funkcí direktivní se snaží přimět adresáta něco (většinou obsah propozice) vykonat, míněny jsou např. rozkaz, rada atd.;
- 3) výpovědi interogativní usilují získat informaci o světě;

¹³⁰ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 145.

¹³¹ Pochopení propozičního obsahu výpovědi není zárukou zdárné změny objektivní reality. Jeden a tentýž propoziční obsah totiž může v různých komunikačních situacích nabývat různých funkcí. Např. věta *Nesmiš jíst čokoládu.* může signalizovat zákaz (je-li vyřčená alergologem sestavujícím pacientovi seznam alergenů), ale také třeba radu (v rozhovoru dvou přítelkyň o váze A: *Už jsem zase přibrala dvě kila. Já už fakt nevím, co s tím mám dělat.* B: *Nesmiš jíst čokoládu.*)

¹³² J. R. Searle (1969) dělí „nutné a dostačující“ podmínky do tří skupin. První tvoří podmínky přípravné. V jejich rámci je možno dále rozlišit situační fakta (např. fakt, že existuje nebo by mohla existovat nějaká překážka bránící adresátovi vykonat určitou činnost, v případě ilokuční funkce dovolení) a „předpoklady mluvčího o vědění, názorech, schopnostech a postojích adresáta“ (Skladba češtiny, 1998, s. 427) (např. v případě komunikační funkce dovolení mluvčí předpokládá, že adresát má na vykonání činnosti, jež mu mluvčí umožňuje svým zrušením překážky bránící v realizaci dané činnosti, zájem). Druhou skupinu nazval J. R. Searle podmínky upřímnosti. Jsou jí míněny „různé subjektivní postoje (psychické stavy) mluvčího spjaté nutně s realizací daného druhu komunikačního záměru“ (Skladba češtiny, 1998, s. 428). (Sem patří např. negativní stanovisko mluvčího k adresátovu konání či jednání v případě ilokuční funkce výtky.) Poslední skupinou jsou podmínky podstatné, tedy to, čeho hodlá mluvčí svou výpověď dosáhnout.

¹³³ Např. Searle, J. R.: A Classification of Illocutionary Acts. *Language in Society*, 5, 1976, s. 1 - 23. Wunderlich, D.: *Studien zur Sprechakththeorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1976. Stiles, W. B.: A classification of intersubjective illocutionary acts. *Language in Society*, 10, 1980, s. 227-249.

¹³⁴ Podrobnější vymezení jednotlivých skupin viz Skladba češtiny, 1998, s. 430 – 432.

- 4) výpovědi komisivní jsou pronášeny se záměrem zavázat se k vykonání něčeho, co zpravidla prospěje adresátovi, tuto funkci plní slib, přísaha...;
- 5) výpovědi permissivní a koncesivní mají odstranit existující či předpokládané překážky, které brání či by mohly bránit adresátovi vykonat činnost, o níž mluvčí předpokládá, že ji adresát realizovat chce, patří sem dovolení, souhlas...;
- 6) výpovědi s funkcí varování chtějí odradit adresáta od uskutečnění činnosti, o níž mluvčí soudí, že by mohla mít pro adresáta negativní důsledky, tento komunikační záměr je typický pro výstrahu, varování atd.;
- 7) výpovědi expresivní a satisfaktivní mluvčí pronáší proto, aby dal adresátovi najevo své pozitivní či negativní stanovisko k jeho chování, jednání či stavu, tento cíl tvoří podstatu výčitky, kondolence atd.;
- 8) výpovědi deklarativní mají zpravidla institucionální povahu a mění stav světa, patří k nim křest, jmenování atd.

K signalizaci komunikačních cílů slouží rozličné jazykové prostředky, které se vyjma univerzálních performativních sloves¹³⁵ různí jazyk od jazyka. Většina z nich je polyfunkční. To, že v určitém případě značí právě tu, a ne onu ilokuční funkci, nelze tedy rozpoznat na jazykovém prostředku samém, ale teprve z konkrétní komunikační situace. M. Grepl¹³⁶ dělí vyjadřovací prostředky komunikačních intencí do 5 skupin, přičemž ale explicitně upozorňuje, že ilokuční záměr nesignalizuje zpravidla jeden jazykový prostředek sám o sobě, ale teprve jejich do značné míry ustálené kombinace - např. k vyjádření speciálního typu výtky slouží kombinace prostředků z roviny lexikální (částice *to* a preskriptivně užitá modální slovesa *nesmět*), gramatické (podmiňovací způsob minulý či přítomný, popř. indikativ přítomný) a fonetické (zvolací intonace): *To bys nesměl ležet celý den v posteli!* Greplova klasifikace rozlišuje 1) prostředky lexikální: částice,¹³⁷ výrazy v širokém smyslu hodnotící¹³⁸ a deskriptivně užitá modální výrazy,¹³⁹ 2) prostředky gramatické: modus,¹⁴⁰ tempus,¹⁴¹

¹³⁵ Performativní slovesa jsou taková verba, která označují jednotlivé komunikační funkce (např. *dovolit, radit* atd.). Lze je užít buď performativně, nebo deskriptivně. V prvním případě slovesa neslouží k popisování nějaké činnosti, ale k vykonání něčeho (např. výpověď *Dovoluji ti jít do kina.* k aktu dovolení). V užití druhém činnost naopak pouze popisují (např. *Maminka jí dovolila jít do kina.*)

¹³⁶ Skladba češtiny, 1998, s. 438 – 445.

¹³⁷ *To by ses nesměl chovat tak, jak jsi se choval.*

¹³⁸ *Škoda že jsi to neřekl dřív.*

¹³⁹ *To by ses nesměl chovat tak, jak jsi se choval.*

¹⁴⁰ Např. imperativ k vyjádření varování: *Nedráždí toho psa!*

¹⁴¹ Např. budoucí čas pro vyjádření dovolení: *A dal-li by mu jinou, z stravy její, oděvu jejího, a přívětivosti manželské nic této neujme. Neudělal-li by nic z toho trojiho, vyjde darmo bez stříbra.* (Bible kralická, Exodus 21, 11)

slovesná osoba,¹⁴² vid,¹⁴³ negace,¹⁴⁴ 3) prozodické prostředky: intonace,¹⁴⁵ umístění intonačního centra,¹⁴⁶ 4) slovosled^{147, 148}, 5) konvencionalizované struktury souvětí.¹⁴⁹

---

¹⁴² Např. transpozice třetí osoby pro vyjádření zdvořilé otázky: *Co si bude pán přát?*

¹⁴³ Např. k vyjádření výhrůžky lze použít pouze sloveso dokonavé: *Abych ti nezatřhl kapesný!*

¹⁴⁴ Např. výstrahu signalizují jen kladné podoby verb: *Spadneš!*

¹⁴⁵ Např. konkluzivní stoupavě-klesavá kadence jako jeden z indikátorů specifické výtky: *To bys nesměl pít pořád pivo!*

¹⁴⁶ Např. zatímco výpověď *Do Norska bych jel!* s intonačním centrem umístěným na první slabice posledního slova značí souhlasnou reakci na něčí návrh, tatáž věta s intonačním centrem umístěným na první slabice prvního slova *Do Norska bych jel!* signalizuje ilokuční funkci odmítnutí něčího návrhu a zároveň vznesení protinávrhu.

¹⁴⁷ Např. výpověď *Nechci rum.* mluvčí někomu něco oznamuje, zatímco výpověď *Rum nechci.* reaguje odmítavě na něčí nabídku.

¹⁴⁸ Jak už bylo řečeno výše, je třeba mít neustále na zřeteli, že jednotlivé jazykové prostředky nejsou izolované, na sobě nezávislé jevy. Jakékoliv uvažování o slovosledu je tak nutně spjato s otázkou aktuálního větného členění a intonací.

¹⁴⁹ Např. struktury *já ti dám/ukážu, já tě naučím* + infinitiv jako indikátor výhrůžky: *Já ti dám kupovat si bouchací kuličky.*

3. Modální slovesa

(Ne)smět jakožto způsob vyjádření ‚institutivního permissivu‘ a ‚prohibitivu‘ a indikátor několika ilokučních funkcí patří do skupiny modálních sloves. Ta jsou v současné češtině hlavním vyjadřovacím prostředkem voluntativní modaloty, sekundárně signalizují různé komunikační záměry mluvčího a některé z nich vyjadřují také modalitu jistotní. Jde o nečetnou skupinu verb, která se vyznačují specifickými sémantickými, morfologickými a syntaktickými vlastnostmi. Přestože tyto charakteristické rysy jsou jako typické znaky modálních sloves uznávány, názory autorů se rozcházejí v tom, která slovesa tuto úzkou skupinu verb tvoří. Všeobecná shoda panuje pouze v posouzení *mušet, moci, smět, mít* a *hodlat*, která jsou za modální považována bez výhrady. Podrobnějšímu rozboru specifických vlastností, funkcí a možných klasifikací této skupiny verb, kterému se podrobně věnuje oddíl 3.2, předchází exkurz do procesu jejího konstituování. Závěrečný oddíl 3.3 představí pojetí modálních sloves sloužící jako východisko této práce.

3.1 Konstituování systému českých modálních sloves

Modální slovesa současné češtiny se co do stáří a původu značně liší. Zatímco jedno z nejstarších, *chtít*, bylo užíváno ve svém nynějším významu nejspíš už v praslovanštině,¹⁵⁰ nejmladší *smět* získávalo modální funkci jen pozvolna. Ještě v 15. století jeho význam odpovídal latinskému *audere* (*odvázat se*).¹⁵¹ Tato skutečnost jen podporuje názor E. Pallasové a R. Večerky, kteří tvrdí, že systémy modálních vyjadřovacích prostředků slovanských jazyků mají své kořeny v praslovanštině, skutečně formovat se však začaly až po jejím rozpadu. E. Pallasová¹⁵² k tomuto závěru došla na základě skutečnosti, že většina výrazů, které se dochovaly v dnešních slovanských jazycích a zároveň existovaly již ve staroslověnských památkách, byla ve staré církevní slovanštině ještě silně spjata se svými původními, nemodálními významy (výrazy ‚možnosti‘ s *mocí* a *sílou*, ‚nutnosti‘ s potřebou, tísni, strastí či nouzí a prostředky ‚normativní nutnosti‘ s přiměřeností, vhodností, závazkem či dluhem). R. Večerka¹⁵³ tak soudí na základě skutečnosti, že ve staroslověně bylo běžné, že jeden a tentýž prostředek vyjadřoval jednou ‚nutnost‘ a podruhé ‚možnost‘. Navíc to podle něj dosvědčují značnou typologickou odlišností i samy systémy modálních vyjadřovacích

---

¹⁵⁰ Porák, 1968, s. 98.

¹⁵¹ Porák, 1968, s. 99.

¹⁵² Pallasová, 2005, s. 281.

¹⁵³ Večerka, 2005, s. 265.

prostředků moderních slovanských jazyků. O jejich nesourodosti se zmiňuje již v roce 1968 J. Porák.¹⁵⁴ Jako dva extrémy proti sobě staví češtinu a ruštinu. Zatímco východoslovanský jazyk si zachoval z praslovanštiny mnoho jednočlenných infinitivních modálních vět a v novějších etapách vývoje doplnil inventář modálních prostředků modálními predikativními adjektivy a adverbii, v češtině došlo pod vlivem němčiny k silnému rozvoji modálních sloves, následnému ústupu jednočlenných infinitivních vět a poměrně malému rozvoji modálních adverbii.

Systém českých modálních sloves má tedy své prvopočátky již v praslovanštině. Z té doby se dochovaly *moci* (z **mogni*) a *chtít* (z **chvęti*). V období pračeském, nejspíše ve 13. století, byly z němčiny přejaty *musiti* a *drbiti*. Obě dvě slovesa byla užívána ve významu ‚nutnosti‘¹⁵⁵ a spolu s *moci* vyjadřovala už ve staré češtině nejistotu mluvčího o pravdivosti propozice.¹⁵⁶ Po jejich přjetí se začaly infinitivní konstrukce, které ještě v češtině počátku 14. století signalizovaly mimo jiné také ‚nutnost‘, specializovat na vyjádření nejrozličnějších odstínů ‚povinnosti/náležitosti‘. Zatímco *drbiti* brzy zaniklo, *musiti* se stalo podstatnou součástí systému českých modálních sloves. V 1. pol. 15. století začaly infinitivní konstrukce ve významu ‚náležitosti‘ ustupovat *jmieti*. Toto sloveso získávalo modální význam jen pozvolna. Poněkud hojněji se jako vyjadřovací prostředek ‚náležitosti‘ vyskytuje až ve 14. století. Vzhledem k tomu, že ve staroslověnských památkách toto sloveso již slabý modální význam vykazuje, lze předpokládat, že počátky procesu modalizace *jmieti* spadají i v češtině do doby dřívejší, než je 14. století. Ještě později obohacuje systém českých modálních sloves *smęti*. Vzniklo z plnovýznamového slovesa, jež odpovídalo latinskému *audere*. Ve svém původním významu se objevuje ještě v textech z 15. století.¹⁵⁷ Ve staré češtině existovalo navíc modální sloveso *(ne)roditi*. Podle Historické mluvnice češtiny¹⁵⁸ bylo užíváno pouze v záporné podobě. Nejčastěji stálo v imperativu a sloužilo k zesílení rozkazu. (*Protož neroďte poslúchati jich, ale služte králi babylonskému.*)¹⁵⁹ Zaniklo během 16. století. J. Porák¹⁶⁰ připisuje slovesu intenční význam a připouští jak podobu kladnou, tak zápornou. Sloveso *hodlat*, které je dnes za modální považováno bez námitek, diachronní studie nezmiňují. Dobu

¹⁵⁴ Porák, 1968, s. 98.

¹⁵⁵ Podle M. Šipkové (1999, s. 102) znamenalo *drbiti* totéž co dnešní *smęti*.

¹⁵⁶ Bauer – Lamprecht – Šlosar, 1986, s. 352.

¹⁵⁷ Chronologický přehled vychází z článku Modalverben im Tschechischen und Deutschen J. Poráka (1968, s. 97 – 101).

¹⁵⁸ Bauer – Lamprecht – Šlosar, 1986, s. 352.

¹⁵⁹ Doc.rok=konec 14. stol.,doc.autor=NN,doc.titul=Překlad proroků Izaiáše, Jeremiáše, Daniela (UK XVII D 33) (R),str.id=76a. In: *Český národní korpus – DIAKORP*. [citováno ze dne 8. 4. 2009]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

¹⁶⁰ Porák, 1968, s. 98.

jeho prvních výskytů neuvádějí ani etymologické slovníky. E. Benešová-Buráňová¹⁶¹ je přesvědčena, že systém modálních sloves není uzavřen ani dnes. Naposledy podle ní skupinu těchto verb obohatilo *být nucen*, v procesu gramatikalizace se nyní nacházejí *být schopen* a *být s to*.

3.2 Modální slovesa současné češtiny

Modální slovesa současné češtiny vykazují jisté specifické sémantické a morfosyntaktické vlastnosti, jak ukazuje oddíl 3.2.1, jednotliví autoři k nim řadí různé výrazy, jak lze vidět v podkapitole 3.2.2, závěrečný oddíl se zabývá jejich primárními a sekundárními funkcemi.

3.2.1 Specifické vlastnosti modálních sloves současné češtiny

Modální slovesa se vyznačují jistými specifickými sémantickými a morfosyntaktickými vlastnostmi. Ve stanovení jejich počtu panuje mezi jazykovědci nesoulad. Jejich názory se rozcházejí také v závěrech, jež pro modální slovesa z těchto vlastností vyvozují. Z hlediska sémantického se jedná o verba stojící mezi slovesy plnovýznamovými a pomocnými. Neslouží pouze k tvoření tvarů sloves plnovýznamových, aniž by tyto nějak sémanticky obohacovala, nýbrž doplňují sémantickou informaci o prvek modálnosti. Obecně lze jejich význam charakterizovat jako informaci o dispozici konatele k přímé realizaci děje (o situační dispozici k realizaci děje) tak, jak se objektivně promítá ve sdělení mluvčího, přičemž původcem dispozice je buď živá bytost, většinou netotožná s mluvčím, či objektivní okolnost.¹⁶² Konkrétně se významům jednotlivých modálních sloves věnuje podkapitola 3.2.2. Následující oddíl, zabývající se morfosyntaktickými charakteristikami, vychází především z uceleného pojetí E. Benešové-Buráňové,¹⁶³ které je místy doplňováno nekomplexními, popř. méně ucelenými příspěvky jiných autorů.

- 1) Modální slovesa se pojí pouze s infinitivem, nikoliv s vedlejší větou.

Toto syntaktické omezení není vlastní pouze modálním slovesům, platí i pro některá další verba. Pomineme-li fázová slovesa, jde většinou o verba s modálním významem (*dovolit si, preferovat...*). Tato vlastnost nabízí řešení často diskutovaného problému ne/příslušnosti *chtít* k modálním slovesům. Na základě ne/možnosti spojení *chtít* s vedlejší větou lze rozlišit dva způsoby užití tohoto slovesa, modální a

¹⁶¹ Benešová, 1971, s. 120.

¹⁶² Vymezení vychází z definice E. Benešové-Buráňové (1971, s. 124).

¹⁶³ Benešová, 1971, s. 101 – 126.

plnovýznamové. V prvním případě infinitiv nelze substituovat vedlejší větou. *Chtít* zde vyjadřuje vůli syntaktického subjektu sám realizovat určitou činnost, přičemž uskutečnění této činnosti je závislé pouze na subjektu samém, nikoliv na vnějších okolnostech. *Chtít* může být nahrazeno modálním slovesem *hodlat*. (*Petr dnes chce napsat dopis svému kamarádovi.*) Je-li *chtít* užito jako plnovýznamové sloveso, pak se může, ale nemusí pojit s vedlejší větou. Vyjadřuje přání subjektu, aby se uskutečnilo něco, co není závislé pouze na něm samém, ale i na jiných činitelích. V tomto užití je *chtít* synonymní s *přát si*, *toužit* apod., nikoliv s *hodlat*. (*Chci, abys zítra vyhrál.*)

2) Modální slovesa nelze rozvíjet jmennou skupinou.

Stejně jako předchozí vlastnost slouží i tato charakteristika k rozlišení modálního a plnovýznamového užití verb, na jejichž přiřazení k modálním slovesům existují odlišné názory. Týká se to *chtít*, *umět* a *dovést*. Mohou-li být tato slovesa rozvinuta jmennou skupinou, jedná se o užití plnovýznamové. U *chtít* jde o struktury s významem „přát si“, tudíž o situace, v nichž je uskutečnění činnosti závislé i na jiných činitelích než na subjektu. (*Chceš práci?* = Chceš (od někoho) dostat práci?) V případě *umět* a *dovést* je rozhodující, zda je možnost vykonávat určitou činnost výsledkem cviku, nebo zda je důsledkem vrozené dispozice či objektivních okolností. Předchází-li možnosti realizace činnosti proces osvojování, *umět* a *dovést* být rozvinuty jmennou skupinou mohou. (*Od Nezvala umím jen jednu básničku.* = Naučila jsem se jen jednu básničku tohoto autora.) V případě druhém slovesa rozvíjet jmennou skupinou možno není. (*Kdyby uměla lhát, lhala by.*) Běžně se lze setkat s větami, které diskutované vlastnosti zdánlivě odporují. (*Pivo smím už od včerejška.*) Tyto struktury však vznikly jako eliptická vyjádření vět s infinitivem plnovýznamových sloves. (*Pivo smím pít už od včerejška.*)

3) Modální slovesa netvoří imperativ.

Tato skutečnost vyplývá ze sémantiky modálních sloves, jejímž základem je podávat informaci o dispozici konatele k přímé realizaci děje (o situační dispozici k realizaci děje). Informování se s rozkazem, jež je primární funkcí imperativu, vylučuje. Ojediněle se vyskytující imperativní formy sloves *chtít*, *umět* a *dovést* patří k paradigmatu plnovýznamového užití těchto verb. (*Budou-li se tě ptát, čeho si od nich žádáš, nepřej si peníze ani princeznu, ale chtěj práci.*)

4) Modální slovesa se při pasivní transformaci nemění.

Tvar modálního slovesa v aktivní větě se shoduje s jeho formou ve větě s opisným či zvrtným pasivem. (*Na školním výletě jsme nesměli pít ani pivo. Na školním výletě*

nesmělo být pito ani pivo. Na školním výletě se nesmělo pít ani pivo.) M. Grepl¹⁶⁴ a někteří další autoři¹⁶⁵ považují reflexivní zájmeno *se* ve větách se zvrtným pasivem za součást tvaru modálního slovesa. Tvrdí, že modální slovesa tvoří reflexivní formy. P. Adamec¹⁶⁶ jejich názor vyvrací. Argumentuje větami se zvrtným pasivem, v nichž bylo vynecháno modální sloveso. Reflexivní zájmeno *se* v nich vždy zůstalo. (*Na školním výletě se nepilo ani pivo.*) To podle něj dokazuje, že *se* není součástí tvaru modálního, nýbrž plnovýznamového slovesa.

- 5) Modální slovesa nemají vidový protějšek.
- 6) Modální slovesa netvoří substantivum verbale.

Od sloves *umět* a *chtít* slovesná substantiva existují. *Umění* dané vlastnosti neodporuje. Je totiž odvozeno od plnovýznamového užití slovesa *umět*. V druhém případě jde o podstatné jméno málo frekventované, navíc bez rekčního doplnění. (V korpusech SYN2006PUB a SYN2005 lze najít po jednom příkladu substantiva *musení*.¹⁶⁷ Vzhledem k tomu, že *chtění*, které se v těchto korpusech nachází 129krát a 207krát, je v odborné literatuře označováno za málo frekventované, a tudíž dané vlastnosti modálních sloves neodporující, ani výše zmíněné dva příklady *musení* nelze považovat za důkaz vyvracející diskutovanou charakteristiku.)

- 7) Modální slovesa se běžně nevyskytují bez infinitivu plnovýznamového slovesa.

Pokud ve větě stojí modální sloveso bez infinitivu plnovýznamového slovesa, jedná se v naprosté většině případů o elipsu. (*Alkohol ještě nesmí.* Elidované je *pít*.) Jen výjimečně se modální slovesa objevují bez infinitivu, aniž by bylo vynecháno plnovýznamové sloveso. Toto užití má vždy zvláštní stylistickou motivaci. (*Každý musí sám. Nikdo ti nikdy s ničím nepomůže.*) Vedle těchto dvou případů se samotné modální sloveso vyskytuje ještě v několika málo téměř frazeologizovaných spojení: *nemoci už (dál), moci na někoho*.

- 8) Ve spojení modálního slovesa s infinitivem plnovýznamového slovesa lze negovat slovesa obě.¹⁶⁸

Užití konstrukcí s negovaným infinitivem je málo frekventované a navíc omezené na několik málo situací: 1) „dějová situace nevyžaduje určitý děj, ale duševní nebo

¹⁶⁴ Grepl, 1972, s. 148.

¹⁶⁵ Např. Masařík, 1973, s. 223.

¹⁶⁶ Adamec, 1992, s. 20.

¹⁶⁷ Viz příloha 7.

¹⁶⁸ V případě modálních sloves s sebou negace u některých verb nese sémantické posuny, nejen prostý zápor významu kladné podoby slovesa. Více o tom např. Adamec (1992, s. 23 - 24), Mluvnice češtiny III (1987, s. 287 - 289), Běličová (1983, s. 28 - 34) atd.

tělesná dispozice původce k této činnosti prostě nutí“¹⁶⁹ (*Nemohla si ten přípravek nekoupit.*), 2) „dějová situace určitý děj vyžaduje nebo k němu vede, bez ohledu na subjektivní dispozici konatele“¹⁷⁰ (*Vzhledem k vaší minulosti se nemůžu nesmát.*), 3) fakultativ (*Nedovede nepít ani jeden den.*).

- 9) Modální slovesa lze rozvinout pouze úzkou skupinou příslovcí modální intenzity.

(*naprosto nesmět, nutně muset, zoufale chtít ...*)

- 10) Holý větný člen může být tvořen spojením infinitivu plnovýznamového slovesa s více než jedním modálním slovesem.

(V případném určitém tvaru slovesném se samozřejmě může vyskytovat pouze jedno z modálních sloves.) Sřetězování modálních sloves podléhá kvantitativním i kvalitativním omezením. V jednom spojení se můžou vyskytovat pravděpodobně maximálně tři modální slovesa. Jejich pořadí ani typ nejsou libovolné, řídí se jistými zákonitostmi. Například lze říci *Nejprve musíme chtít to dokázat a teprve pak to můžeme zvládnout.*, v opačném pořadí tato dvě modální slovesa ale užít možno není
**Chceme muset zúčastnit se této akce.*¹⁷¹

Jak uvádí P. Karlík,¹⁷² morfosyntaktické vlastnosti 1-7 opravňují jazykovědce¹⁷³ chápat spojení modálního slovesa s infinitivem plnovýznamového slovesa jako holý větný člen. Charakteristiky 8-10 podporují názor považující modální sloveso za predikát a infinitiv plnovýznamového slovesa za jeho objekt.¹⁷⁴ Kompromis mezi jedno- a dvoučlenným pojetím dané struktury představuje koncepce V. Šmilauera. Ten na základě přesvědčení, že diskutované „spojení nelze pokládat ani za prostý holý člen jako složené tvary slovesné (...), ani za normální skladební dvojici“,¹⁷⁵ zavádí pojem složený větný člen.¹⁷⁶ Kromě této struktury zahrnuje termín i spojení fázového slovesa s infinitivem a sponové sloveso *být* s přísudkem jmenným.

Sloveso (*ne*)*smět* je nesporným zástupcem modálních sloves. Z výše zmíněných vlastností vykazuje všechny.

¹⁶⁹ Benešová, 1971, s. 116.

¹⁷⁰ Viz pozn. 169.

¹⁷¹ Více k pravidlům zřetězování modálních sloves viz Benešová, 1971, s. 117 – 118.

¹⁷² Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 413 – 414.

¹⁷³ Toto pojetí zastává např. F. Kopečný (1962, s. 152).

¹⁷⁴ Viz Svoboda, 1962, s. 82 – 83.

¹⁷⁵ Šmilauer, 1966, s. 44.

¹⁷⁶ Tento termín užívá i M. Grepl (1998, s. 351 – 352). Mínil jím ale pouze spojení modálního či fázového slovesa s infinitivem. Z. Hlavsa jím v Mluvnici češtiny 3 (s. 13) označuje tytéž struktury jako V. Šmilauer.

3.2.2 Extenze pojmu modální slovesa

Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly 3, ačkoliv je výše představená sémantická a morfosyntaktická charakteristika modálních sloves většinou přijímána, jazykovědci se neshodují v tom, která verba konkrétně do této skupiny zařadit. Mnozí dilema řeší tak, že slovesa nesoucí nějaký modální význam dělí shodně s teorií centra a periferie do více skupin, a to na základě toho, kolik z morfosyntaktických vlastností představených v oddíle 3.2.1 vykazují. Centrum výrazů s modální sémantikou tvoří v každé koncepci právě slovesa modální, nazývaná též vlastní modální slovesa,¹⁷⁷ modální slovesa základní či prvotní,¹⁷⁸ která by měla mít všechny výše diskutované charakteristiky. Že se jednotlivé klasifikace budou lišit co do počtu skupin, a tudíž i jejich charakteru, bylo možno předpokládat. Překvapivější je, že dělení nejsou jednotná, ani co se vlastních modálních sloves týče. Bez výhrad jsou do této skupiny řazeny pouze *muset*, *moci*, *smět*, *mít* a *hodlat*.

E. Benešová-Buráňová¹⁷⁹ k modálním slovesům navíc počítá modální užití verb *chtít*, *umět*, *dovést* a sloveso *dá se/dají se*. Otevřena diskuse je v hodnocení výrazů *být nucen*, *být schopen* a *být s to*. V případě *být nucen* se ale vzhledem k naprosté sémantické totožnosti s *muset*, se zřetelem k úplnému odpoutání výrazu od původního slovesa *nutit* a vzhledem k splnění všech morfosyntaktických podmínek jednoznačně přiřklání k zařazení tohoto výrazu k modálním slovesům.¹⁸⁰

M. Grepl¹⁸¹ dělí lexikální prostředky voluntativní modality podle ne/možnosti pojit se s vedlejší větou do dvou skupin. Jak s infinitivem, tak s vedlejší větou se vyskytují modální predikátory (*být nucen*, *být s to*, *sluší se...*). Výrazy pojící se pouze s infinitivem nazývá modální modifikátory. Ty jsou tvořeny třemi skupinami prostředků: 1) vlastními modálními slovesy, 2) modálními slovesy v širším smyslu, 3) modálními výrazy. Do prvního okruhu patří dle M. Grepla kromě oněch všeobecně přijímaných pěti ještě *chtít* ve strukturách, v nichž jsou původce modality a původce děje totožní.¹⁸² *Umět* a *dovést* řadí na rozdíl od E. Benešové-Buráňové výhradně k modálním slovesům v širším smyslu. Stejný charakter připisuje i *vydržet*, *dokázat*, *zdráhat se*, *zpěčovat se*, *odmítat* a *bránit se*. Pojmem modální výrazy souhrnně označuje *lze*, *dá se/dají se* a *jde/jdou*. Tohoto názor M. Grepl ale nebyl

¹⁷⁷ Grepl – Karlík, 1998, s. 153. Benešová, 1971, s. 120.

¹⁷⁸ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 414.

¹⁷⁹ Benešová, 1971, s. 120.

¹⁸⁰ Nutno podotknout, že *být nucen* nevykazuje všechny charakteristiky typické pro modální slovesa, jak tvrdí E. Benešová-Buráňová. Příloha 5 dokazuje, že se výraz vedle infinitivu pojí také s vedlejší větou.

¹⁸¹ Grepl – Karlík, 1998, s. 153.

¹⁸² Grepl, 1972, s. 147.

vždycky. V Mluvnici češtiny 3¹⁸³ k vlastním modálním slovesům navíc počítá i *umět* a v roce 1972¹⁸⁴ za modální sloveso považoval i *dá se/dají se*.

P. Karlík¹⁸⁵ dospívá na základě dostupné sekundární literatury k závěru, že status vlastních modálních sloves lze přiznat pouze oněm pěti. *Chtít, umět, dovolit si* aj. podle něj patří již k modálním slovesům v širším smyslu.

V článku S. Žaží¹⁸⁶ nestojí problematika modálních sloves v centru zájmu. Explicitně jsou tedy lexikální prostředky přiřazeny k nějakému typu modálních výrazů jen zřídka. Z hraničních případů se S. Žaža vyslovil přímo pouze k *umět* a *dovést*, které řadí k modálním slovesům v širším smyslu.

Obdobně skrovné a nesystematické jsou informace o pojetí P. Adamce.¹⁸⁷ Přesto z nich lze usuzovat, že jeho chápání této skupiny verb je patrně širší. Na rozdíl od předchozích autorů si zvolil pro své členění kritérium ryze syntaktické. Modální slovesa dělí na 1) osobní a 2) neosobní. Příklady, jimiž své pojetí dokládá, jsou bohužel nečetné. V první skupině uvádí pouze *moci, muset, potřebovat* a *stačit*. Druhou skupinu ilustrují jen *sluší se* a *hodí se*.

3.2.3 Funkce modálních sloves

Modální slovesa patří k polyfunkčním jazykovým prostředkům. Na této skutečnosti se shodnou snad všichni autoři. Rozcházejí se však v pokusech jejich funkce klasifikovat. Jistý přehled existujících návrhů podává P. Karlík.¹⁸⁸ Konstatuje, že jazykovědci jsou dnes jednotní v tom, že modální slovesa vyjadřují: 1) „nutnost a možnost realizace děje/stavu vyjadřovaného inf. skupinou“, 2) „postoj mluvčího k realizaci děje“ a 3) „stupně jistoty mluvčího o pravdivosti propozice n. její části“.¹⁸⁹ Neshody vznikají v důsledku toho, že někteří dělí dané tři typy významů do dvou, zatímco jiní do třech funkcí.¹⁹⁰ Pokud jsou modálním slovesům přiznávány pouze dvě funkce, pak jde o užití v rámci voluntativní modality na straně jedné a pravdivostní na straně druhé. V Karlíkově přehledu chybí třídění, které představil M. Grepl v Mluvnici češtiny 3.¹⁹¹ I on připisuje modálním slovesům funkce dvě, primární a sekundární. V té první vystupují jako vyjadřovací prostředky voluntativní

¹⁸³ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 281.

¹⁸⁴ Grepl, 1972, s. 147.

¹⁸⁵ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 414.

¹⁸⁶ Žaža, 2000, s. 138.

¹⁸⁷ Adamec, 1992, s. 18.

¹⁸⁸ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 414.

¹⁸⁹ Viz pozn. 188.

¹⁹⁰ Podrobněji viz Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 414.

¹⁹¹ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 284 – 285.

modality. Funkce sekundární¹⁹² zahrnuje všechny ostatní způsoby užití, jimž je společné, že signalizují komunikativní záměry mluvčího. Vedle různých druhů výzev, dovolení, příkazů aj. sem patří i subjektivní postoje mluvčího k obsahu výpovědi. Posledně jmenovaná skupina zahrnuje i epistemické, pravdivostní užití modálních sloves.

Jak uvádí P. Karlík,¹⁹³ někteří jazykovědci (např. H. Běličová)¹⁹⁴ se snaží vysvětlit transponované užití modálních sloves na základě jejich invariantního významu a kontextu konkrétní výpovědi, jiní se o žádnou interpretaci nepokoušejí a sestavují pouze inventář kontextů, v nichž se jednotlivá modální slovesa mohou vyskytovat.

Přehled konkrétních funkcí jednotlivých modálních sloves v rámci voluntativní modality nabízí oddíl 2.2.2. Užití modálních sloves v oblasti pravdivostní modality je ve srovnání např. s germánskými jazyky omezené co do kvality i co do kvantity. V současné češtině slouží k vyjádření určité míry nejistoty mluvčího o pravdivosti propozice pouze *(ne)moci*, *(ne)muset* a *(ne)mít* jako indikátor cizího mínění.¹⁹⁵ Podle B. Koenitze nelze ani tato tři modální slovesa používat bez omezení. Není možno například říct: *Jan musel tehdy nespát. Jinak si nedovedu vysvětlit, že to pískání mohl slyšet.*¹⁹⁶ I v četnosti výskytu těchto struktur existují mezi germánskými jazyky a češtinou značné disproporce. Čeština navíc vykazuje nemalé rozdíly v užívání modálních sloves v epistemickém významu v závislosti na typu vět. Jak vysvětluje M. Grepl¹⁹⁷ ve svých pracích, modální slovesa signalizují stupeň nejistoty mluvčího o pravdivosti propozice častěji v konstrukcích, v nichž je pozice subjektu obsazena substantivem bez sémantického příznaku aktivity (*Ta taška nemohla ležet v kuchyni.*), či v jednočlenných větách bezagentních (*Tehdy nemohlo pršet.*) než v konstrukcích s agentem v pozici subjektu (*Pavel nemohl ležet v kuchyni.*). Tato skutečnost je vzhledem k tomu, že jádro voluntativní modality, již modální slovesa vyjadřují primárně, tvoří vztah původce děje k ději,¹⁹⁸ nasnadě.

Třetí oblast, jejíž hodnoty modální slovesa vyjadřují, představují ilokuční funkce. V tomto případě jsou modální slovesa užívána preskriptivně, původce modality je vždy totožný s mluvčím. Už ze stručného nastínění typů ilokučních funkcí v oddíle 2.3 vysvítá, že míra,

¹⁹² Sekundární funkcí se rozumí „užití formy odpovídající jistému primárnímu komunikativnímu záměru v situaci/kontextu, jež s primárním záměrem kontrastuje.“ (Běličová, 1983, s. 81) Míra využití jisté formy v sekundární funkci závisí především na jejím propozičním obsahu a na vztahu aktantů sémantické struktury propozice k účastníkům promluvového aktu. K transpozicím dochází většinou tehdy, nachází-li se v pozici syntaktického subjektu adresát promluvy. (Běličová, 1983, s. 82)

¹⁹³ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 414.

¹⁹⁴ Běličová, 1983, s. 38.

¹⁹⁵ V němčině jsou schopna vyjadřovat epistemickou modalitu všechna modální slovesa.

¹⁹⁶ Více o těchto omezeních viz Koenitz, 1973, s. 205 – 211.

¹⁹⁷ Grepl, 1972, s. 144.

¹⁹⁸ Většina autorů ji charakterizuje jako „vztah činitele (původce děje) k ději, tento vztah je však vždy podáván v podstatě ze stanoviska mluvčího.“ (Žaža, 2000, s. 131) Podobně též M. Grepl (1972, s. 144).

v níž se modální slovesa na signalizaci komunikačních záměrů mohou podílet, se liší funkce od funkce. Zatímco např. ‚radu‘ je schopno vyjádřit hned několik modálních sloves (*Nesmíš si to tak brát. Neměl by sis to tak brát. To si nemůžeš tak brát.*), v oblasti ‚výpovědi deklarativních‘ se modální slovesa neuplatní vůbec.

3.3 Pojetí modálních sloves sloužící jako východisko této práce

Modální slovesa představují úzkou skupinu polyfunkčních verb vykazujících specifické sémantické a morfosyntaktické vlastnosti.¹⁹⁹ I přes tyto charakteristiky není možné vést mezi nimi a slovesy plnovýznamovými ostrou hranici, a to jak z důvodů formálních, tak sémantických. Mnohá plnovýznamová slovesa lze totiž do značné míry považovat za synonyma sloves modálních (např. *Nesmíš chodit do té třinácté komnaty. X Zakazuji ti chodit do té třinácté komnaty.; Petr si dneska musí nakoupit. X Petr si dneska potřebuje nakoupit.; Chci jet v létě na Island. X Plánuji jet v létě na Island.*). Sémanticky se uvedené příklady odlišují především v bohatosti významu. Zatímco *chci* vyjadřuje pouhou intenci, *plánuji* vedle toho naznačuje, že subjekt úmysl jet na Island nepojal během právě probíhající komunikace, nýbrž že už o cestě přinejmenším přemýšlel. Modální slovesa jsou tedy významově chudší, omezená pouze na vyjádření příslušné modalit. Ani formální odlišnosti jako kritérium k vydělení skupiny modálních sloves nepostačují. Mnohé vlastnosti považované za charakteristické pro tuto skupinu verb totiž vykazují i slovesa plnovýznamová. Určit, jestli nějaké verbum přísluší ke skupině sloves modálních či plnovýznamových, je tedy možno pouze na základě posouzení všech vlastností probraných v oddíle 3.2.1 a navíc na základě funkcí, které verbum zastává. Pro modální slovesa je totiž typické, že vedle voluntativní modalit vyjadřují sekundárně různé komunikativní záměry mluvčího.

Sémantické, morfosyntaktické a funkční kritérium zohledňuje i následující tabulka, která přehledně shrnuje pojetí modálních sloves současné češtiny, které je východiskem této práce.

---

¹⁹⁹ Konkrétně viz oddíl 3.2.1.

Tab. 4²⁰⁰

			pm = oo		pm = živá bytost			
					pm ≠ pd	pm = pd	pm = mluvčí	
			voluntativní modalita			epistemická modalita	komunikační záměr ²⁰¹	
			primární funkce			sekundární funkce		
žádána alternativa	nutnost		MUSET, NEMOCI	debitiv ₁	debitiv ₂	debitiv ₃	téměř 100% jistota	výtka, naléhání prosba, zdvořilejší příkaz
	existence alternativy	žádoucnost	–	NESMĚT		prohibitiv, institutivní prohibitiv ²⁰²		rada, přání, varování
+			(NE)MÍT	hortativ ₁	hortativ ₂		cizí mínění	výtka
±			SMĚT		permisiv, institutivní permisiv ²⁰³		dovolení, zákaz, rada	
možnost		MOCI, NEMUSET	posibilitiv ₁		posibilitiv ₂	50% (ne)jistota	prosba, zdvořilejší příkaz výtka	
	(ne)schopnost		UMĚT			fakultativ		výtka, výzva
	vůle	(NE)CHTÍT ²⁰⁴ (NE)HODLAT				volitiv		nabídka, výhrůžka, příkaz příkaz

Navržená tabulka se snaží zobrazit sémantickou a funkční stránku modálních sloves co nejkomplexněji. Sloupcem modálních sloves je rozdělena do dvou částí. Nalevo jsou zachyceny invariantní, lexikální významy modálních sloves, napravo funkce, které mají. Obecně pojmenované funkce v záhlaví pravé části jsou na úrovni jednotlivých verb specifikovány. Tabulka zohledňuje i vzájemné vztahy modálních sloves. Je uspořádána tak, aby vedle sebe jak v horizontálním, tak ve vertikálním směru byly hodnoty, které si jsou

²⁰⁰ Pm = původce modality, oo = objektivní okolnost, pd = původce děje, - = ne, + = ano, ± = ani ano, ani ne.

²⁰¹ Komunikační záměry uvedené v tabulce nepředstavují všechny komunikační záměry, které mohou jednotlivá modální slovesa vyjadřovat. Plní pouze funkci příkladů.

²⁰² Jedná se o specifický typ ‚prohibitivu‘, který se vyznačuje tím, že původce děje je osoba/jsou osoby úřední.

²⁰³ Jde o specifický typ ‚permisivu‘, který se vyznačuje tím, že původce děje je osoba/jsou osoby úřední.

²⁰⁴ K modálním slovesům patří *chtít* pouze v těch strukturách, v nichž se nemůže pojít s vedlejší větou.

významově blízké. (Viz např. umístění ‚permisivu‘, ‚posibilitivu‘ a ‚fakultativu‘, které jsou v mnoha členěních považovány za specifické typy jedné modální kategorie.)

Pojetí systému modálních sloves představené v tabulce 4 řadí do skupiny těchto verb vedle oněch všeobecně přijímaných pěti, *muset*, *moci*, *smět*, *mít* a *hodlat*, také *chtít* a *umět*. Námitky proti nim vznášené pozbývají platnosti koncepcí dvou lexémů/ dvou užití lexému.²⁰⁵ Sloveso *dovést* k modálním slovesům počítáno není. Na rozdíl od *umět* ho totiž nelze použít transponovaně jako indikátor ilokuční funkce.

---

²⁰⁵ Rozhodnutí, jedná-li se o dva samostatné lexémy či pouze dva sémémy lexému jediného, není pro tuto práci důležité.

4. (Ne)smět

Vzhledem k cíli této práce, jímž je porovnat, jak se liší užívání *(ne)smět* a jeho konkurentů v Bibli kralické a v ekumenickém překladu Písma, se kapitola 4 věnuje verbu *(ne)smět*. Představí etymologii tohoto slovesa, k níž dospěli autoři českých etymologických slovníků, nabídne přehledný vývoj lemmatu *smět* ve významných českých slovnících, ukáže, jaké místo zaujímá verbum podle lingvistů v dnešním systému modálních sloves a jaké funkce jsou mu připisovány, shrne dosavadní poznatky o jeho funkcích z hlediska diachronního. Na závěr představí pojetí *(ne)smět*, jež je východiskem této práce.

4.1 Etymologie

Sloveso *smět* pochází z praslovanského **sъměti*. Dochovalo se i v jiných moderních slovanských jazycích (např. v ruštině jako *smet'*, v polštině jako *śmieć* nebo v chorvatštině jako *smjēti*).²⁰⁶ Ve staré češtině znamenalo ‚odvažovati se‘. (V tomto významu se do dnešní češtiny dochovalo v podobě adjektiva *smělý*, které vzniklo z l-ového participia.)²⁰⁷ Modální funkci získalo patrně až v průběhu 16. století. Ještě v 15. století se totiž objevuje ve svém původním významu.²⁰⁸ Autoři Vokabuláře klasické staroslověnštiny²⁰⁹ však překládají sloveso *сѣмѣти* vedle ‚odvažovat se, troufat si‘ také jako ‚smět‘ či ‚moci‘. Pokud se tedy slovníkáři nenechali ovlivnit dnešními významy slovesa, znamenalo by to, že dané verbum bylo v staroslověnštině nositelem modální funkce už v 9. století. V žádném článku²¹⁰ zabývajícím se prostředky voluntativní modality z hlediska diachronního není ale o takovém užití zmínka.

Starší etymologické slovníky²¹¹ spojují praslovanské **sъměti* s řeckým μάομαι (= *maíomai*), jež znamená ‚bažím, dychtím, usiluji‘. J. Rejzek²¹² dodává, že tentýž kořen mají latinské *mōs* (= ‚mrav, zvyk‘), německé *Mut* (= ‚mysl, odvaha‘) a anglické *mood* (= ‚nálada‘). Všechna tato slova mají svůj původ v indoevropském **mē-*, **mō-* s významem ‚snažit se, mít silnou vůli‘. Problém tohoto výkladu spatřuje J. Rejzek v předponě *sъ-*, která se vyskytuje u

---

²⁰⁶ Rejzek, 2001, s. 585.

²⁰⁷ Machek, 1971, s. 560.

²⁰⁸ Porák, 1968, s. 99.

²⁰⁹ Bartoň – Vondrák, 2003, s. 100.

²¹⁰ Míňeny jsou příspěvky, z nichž vychází oddíl 3.1 této práce.

²¹¹ Machek, 1971, s. 560. Holub – Kopečný, 1952, s. 341. Holub – Lyer, 1992, s. 409.

²¹² Rejzek, 2001, s. 585.

sloves dokonavých. Dle ostatních slovníků,²¹³ považujících tuto etymologii za pravděpodobnou, tu *sv-* má význam ‚dobře, velice‘. V. Machek²¹⁴ neodvozuje význam ‚odvážit se‘ přímo od μάομα, nýbrž od jeho vidového protějšku μέμαα, které znamená i ‚kvapím, hrnu, řítím se, spěchám‘, v nichž spatřuje i odstín odvahy.

J. Rejzek²¹⁵ uvádí ještě jeden možný výklad. Ten spojuje **svměti* s indoevropským **sum-*, což je varianta k **sudem-* s významem ‚hýbat se‘. Význam by se v tomto případě vyvíjel od ‚směřovat (proti něčemu)‘ k ‚být smělý, odvažovat se‘.

4.2 Smět ve významných českých slovnících

Tento oddíl shrnuje vývoj významu slovesa *smět*, jak ho zachycují významné české slovníky. Pořadí slovníků tedy odpovídá chronologii vývojových fází jazyka, jejichž slovní zásobu se příručky snaží zachytit. U každého slovníku jsou pod čísla uvedeny významy, které jsou *smět* připisovány. Pokud heslo poskytuje další zajímavou informaci, je uvedena též.

Malý staročeský slovník²¹⁶

1. ‚odvažovat se, troufat si‘
2. ‚smět‘

Zatímco první význam je ilustrován příkladem, u druhého žádný doklad uveden není.

Slovníček staré češtiny²¹⁷

1. ‚odvažovat se, troufat si‘

Dictionarium septem diversarum linguarum,²¹⁸ (1605)

Peter Loderecker uvádí jako ekvivalenty českého *smíti* latinské *audere* a německé *dürfen*. *Audere* lze podle Latinsko/českého slovníku²¹⁹ přeložit jako *dychtit, být odhodlán; mít odvahu, odvažovat se, osmělit se*. (V příkladových větách stojí také *opovázit se*.) *Dürfen*

²¹³ Např. Holub – Kopečný, 1952, s. 341.

²¹⁴ Machek, 1971, s. 560.

²¹⁵ Rejzek, 2001, s. 585.

²¹⁶ Bělič – Kamiš – Kučera, 1979, s. 459.

²¹⁷ Šimek, F.: Slovníček staré češtiny [on-line]. Verze 0.6.1. Datum poslední změny 20. 12. 2008 [citováno ze dne 7. 1. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

²¹⁸ Loderecker, 1984, s. 31 (33), 299.

²¹⁹ Latinsko/český slovník, 2000, s. 58.

připisuje Německý slovník²²⁰ bratří Grimmů pět významů: 1. „mít nouzi“; 2. „potřebovat, mít důvod, mít příčinu“ (V tomto významu se *dürfen* pojí s infinitivem a je zpravidla negováno.); 3. „mít dovolení, mít právo, mít moc“; 4. „odvážit se, opovážit se, osmělit se“, 5. signifikátor domněnky mluvčího. Vzhledem k tomu, že všech pět významů je doloženo příklady staršími, než je Lodereckerův slovník, nelze s jistotou říci, zda měl autor oním *dürfen* na mysli pouze význam 4, či zda *smíti* připisoval i význam 3 („mít dovoleno“).

Thesaurus linguae Bohēmicae,²²¹ (1620 – 1689)²²²

1. „odvažovat se, troufat si“

Dictionarium von dreien Sprachen, Teutsch, Lateinisch und Böhmisch...,²²³ (1700 – 1706, 1722 – 1729)

K. Z. Vusín uvádí jako ekvivalenty českého *smíti* latinské *audere* a německé *dürfen*.²²⁴

Deutsch-böhmisches Wörterbuch,²²⁵ (1821)

1. „smět“

Tento ekvivalent německého *dürfen* není na rozdíl od ostatních („třeba, potřeba, potřebj býti“ ve významu výčitky do minulosti či „mocy“ ve funkci domněnky) ilustrován žádným příkladem. Nelze tedy říci, jaký význam měl J. Dobrovský na mysli.

Slovník česko-německý Josefa Jungmanna,²²⁶ (1834 – 1839)

1. „důvěřovat si, nebát se“
2. „opovážit se“ (oproti významu 1 obohaceno o příznak „drze“)
3. „mít moc“
4. „mít dovolení“

²²⁰ Grimm, J. – Grimm, W.: *Deutsches Wörterbuch*, Bd. 16. [on-line]. Verze (nenalezeno). Datum poslední změny (nenalezeno) [citováno ze dne 23. 1. 2009]. DFG-Projekt "DWB auf CD-ROM und im Internet" Universität Trier. Dostupný na http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/dwb/wbgui?mode=hitlist&textsize=600&lemid=GD07000&query_start=0&totalhits=3&textword=&locpattern=&textpattern=&lemmapattern=durchwachsen&verspattern=#GD07000L0

²²¹ Rosa, J. V.: *Thesaurus linguae Bohēmicae* [on-line]. Verze z 10. 4. 2008 [citováno ze dne 7. 1. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <http://vokabular.ujc.cas.cz/nezapojene.aspx?idz=eRosaThesN>.

²²² Slovník nebyl vydán Jeho autor Jan Václav Rosa žil v letech 1620 – 1689.

²²³ Vusín, 1722 – 1729, s. 268.

²²⁴ Více viz *Dictionarium septem diversarum linguarum* P. Lodereckera.

²²⁵ Dobrovský J. (1821): *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* [on-line]. Praha. Verze z 6. 4. 2008 [citováno ze dne 7. 1. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <http://vokabular.ujc.cas.cz/nezapojene.aspx?idz=DDBW>.

²²⁶ Jungmanna, 1990, s. 185 – 186.

Slovník Josefa Jungmanna se ještě neřídí lexikografickou zásadou, podle které je každému významu lexému věnován jeden samostatný oddíl slovníkového hesla. Nelze proto s jistotou říci, kolik významů J. Jungmann slovesu *směti* připisoval. Situaci neulehčují ani příklady, jimiž autor výkladovou část hesla ilustruje. Mnohé totiž samy o sobě vinou omezeného kontextu neumožňují určit, o který význam slovesa se právě jedná. Že autor považoval *smět* za lexém mající právě výše uvedené významy, lze soudit především na základě českých či cizojazyčných ekvivalentů uvedených v různých částech slovníkového hesla.

První význam je vyložen slovy „důvěřiti sobě, nebáti se“, navíc jsou ve slovníku uvedeny latinský ekvivalent *audere* a německé *wagen, sich trauen*. (Posledně jmenované stojí pouze jako vysvětlení jednoho příkladu.) Sémém uvedený pod číslem 2 je zpochybnitelný nejvíce. Vedle německého *sich unterstehen* ve výkladové části, jehož význam je podle Deutsches Wörterbuch bratří Grimmů²²⁷ obohacen oproti ‚wagen‘ sémém ‚drze‘, k němu ukazuje pouze jeden příklad, který autor v zájmu jednoznačnosti opatřil závorkou s vysvětlujícím „opovážil“. Ač třetí význam uvádí J. Jungmann explicitně (v češtině „moc mjtí“, v němčině *Macht haben*), vzhledem k tomu, že příklady nejsou jednoznačně přiřaditelné k jednotlivým významům, nelze určit, jakou moc měl autor na mysli. Významu, který by se nabízel nejvíce, ‚institucionálnímu oprávnění (ne)realizovat nějakou činnost‘, neodpovídá žádný z uvedených příkladů. Poslednímu sémému chybí sice zcela vysvětlení v češtině, německé *Erlaubnis haben* a samotné *dürfen* jsou však dostatečnými důkazy pro zavedení dalšího významu. Navíc k tomuto sémému lze přiřadit nejeden příklad.

Záporná podoba slovesa je v hesle sice také uvedena, ale informaci o jejím významu vedle významově nejednoznačných příkladů poskytují pouze německé *nicht dürfen, nicht wagen*.

Česko-německý slovník zvláště grammaticko-frazeologický,²²⁸ (1882)

Kottův slovník odpovídá způsobem zpracování hesla slovníku J. Jungmanna. Ani u něj tedy nelze s jistotou říci, kolik významů autor vyděluje a které to jsou. Na základě českých a německých ekvivalentů uvedených ve výkladové a překladové části hesla je možno dospět k týmž významům jako v Jungmannově slovníku. Nutno však podotknout, že pro vydělení významu ‚opovážit se‘ poskytuje Kottův slovník oproti slovníku J. Jungmanna pouze jedinou indicii, německý ekvivalent *sich unterstehen*. Slovník se navíc poprvé zmiňuje o sekundárním

²²⁷ Grimm, J. – Grimm, W.: Deutsches Wörterbuch, Bd. 16. [on-line]. Verze (nenalezeno). Datum poslední změny (nenalezeno) [citováno ze dne 7. 1. 2009]. DFG-Projekt "DWB auf CD-ROM und im Internet" Universität Trier. Dostupný na http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/dwb/wbgui?textsize=600&lemid=GU09476&mode=hitlist&query_start=0&totalhits=2&textword=&locpattern=&textpattern=&lemmapattern=unterstehen&verspattern=.

²²⁸ Kott, 1882, s. 478 – 479.

užití *(ne)smět*: „Ve větách žadacích často zbytečně se klade.“ Místo *nesmět* doporučuje použít ve větách typu *Vy nesmíte zapomínat.* imperativ plnovýznamového slovesa *Nezapomínejte.* Svou puristickou poznámku F. Š Kott dokládá i jedním příkladem z díla J. A. Komenského. Komenského věta ale není příkladem věty žadací a navíc v ní *(ne)smět* zastává funkci plnovýznamového slovesa s významem ‚odvážit se‘.

Příruční slovník jazyka českého,²²⁹ (1948 – 1951)

1. ‚mít dovoleno‘
2. ‚moci se odvážit něčeho, moci si dovolit něco‘
3. ‚vyjadřuje vhodnost, účelnost, možnost něčeho‘
4. ‚vyjadřuje mírný zákaz‘

Ne se všemi příklady, které mají ilustrovat jednotlivé významy, lze jako s doklady daných významů souhlasit. (Např. *smět* ve větě *Vy víte, madame, že nesmím dříve zemřít, než jsem uviděl Sevillu.* nelze považovat za vyjádření vhodnosti, účelnosti či možnosti, jak uvádí slovník, nýbrž za indikátor přání.)

Slovník spisovného jazyka českého,²³⁰ (1968)

1. ‚mít dovoleno‘
2. ‚moci si něco dovolit, moci se něčeho odvážit‘
3. (se zápořem) ‚vyjadřuje mírný zákaz, není vhodné, není účelné, není správné‘

Ani v tomto případě nelze se všemi příklady souhlasit. (Např. věta *Děcko nesmělo mít hlad.* není příkladem významu ‚mít dovoleno‘, jak tvrdí slovník.)

4.3 Pozice *(ne)smět* v systému modálních sloves současné češtiny a jeho dnešní funkce

Ač se v pojetí *(ne)smět* mezi českými autory zabývajícími se vyjadřovacími prostředky modality objevuje nejedna neshoda, lze ve srovnání s jejich posouzením většiny ostatních modálních sloves říci, že jsou v chápání tohoto verba do značné míry jednotní. Za modální sloveso ho považují bez výhrady, jeho kladné podobě svorně připisují význam ‚dovolení‘, a pokud se zabývají i jeho sekundárními funkcemi, zpravidla se na nich shodnou.

²²⁹ Příruční slovník jazyka českého, díl 5., S-Š, 1948 – 1951, s. 425.

²³⁰ Slovník spisovného jazyka českého², díl 5., R-S, 1989, s. 408.

Problematictější je chápání jeho záporné podoby ve funkci primární. Jednotliví autoři připisují (*ne*)*smět* explicitně následující významy a funkce:

S. Žaža

1. „dovolení“

Děti od 12 let smějí sedět v autě na předním sedadle.

Autor chápe *dovolení* jako „skutečnost, že realizace nějaké činnosti, na níž má činitel děje zájem, není nežádoucí, a proto pro ni neplatí omezení, které by bylo možno předpokládat. Činitel děje má ovšem možnost tuto činnost realizovat, nebo nerealizovat.“^{231, 232}

2. *Při vyučování se žáci nesmějí bavit.*

Tento způsob užití S. Žaža nijak explicitně neoznačuje. Vyjadřuje dle něj „(často kategoricky), že realizace činnosti je nežádoucí; protikladná alternativa činnosti však mnohdy ani zde není vyloučena.“²³³

P. Adamec

P. Adamec o *smět* říká jediné: „...sloveso *smět* bez záporu je úzce specializované (dovolení),...“²³⁴

Mluvnice češtiny III (M. Grepl)

1. „nezbytnost“

Nesměli jsme přijímat návštěvy na pokojích.

„V takových případech bývá často presuponováno, že modální dispozice je důsledek „zákazu“, tj. že pro konatele byla suspendována možnost alternativního jednání.“²³⁵

2. „záhodnost“

Takových řečí si nesmí člověk všímat.

Záhodností, chápanou jako podtyp nutnosti, je v Mluvnici češtiny III míněna taková modalita, která charakterizuje realizaci/nerealizaci nějaké činnosti jako záhodnou, vhodnou, náležitou, účelnou či naopak a zároveň tím podává informaci o různém stupni závaznosti konatele děj uskutečnit/neuskutečnit. Východiskem hodnocení jsou zpravidla nestriktní

---

²³¹ Žaža, 2000, s. 135.

²³² Za jeden ze speciálních odstínů *dovolení* považuje S. Žaža i kompetenci, „něčí úřední oprávnění (...) realizovat/nerealizovat nějakou činnost.“ (Žaža, 2000, s. 135) Mezi jazykovými prostředky, které ji podle něj vyjadřují, však *smět* explicitně neuvádí.

²³³ Žaža, 2000, s. 136.

²³⁴ Adamec, 1992, s. 21.

²³⁵ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 290.

společenské normy jako společenské konvence, normy etické či pravidla náležitého chování a jednání.²³⁶

3. „dovolení“

Studenti smějí přijímat návštěvy na pokojích.

Význam dovolení konstituují jednak „fakt, že někdo zrušil omezení platné pro realizaci/nerealizaci nějaké činnosti, a že tedy pro konatele byl vytvořen předpoklad k žádoucímu alternativnímu jednání“, jednak „okolnost, že konatel měl zájem (...) danou činnost realizovat/nerealizovat.“^{237, 238}

4. komunikativní funkce „dovolení“

Smíte přijímat návštěvy na pokoji.

Komunikativní funkce dovolení je vymezena následně: mluvčí reaguje na něčí žádost (prosbu) o dovolení; adresát má na (ne)vykonání činnosti zájem; pro (ne)realizaci dané činnosti existují překážky a omezení, které je mluvčí kompetentní zrušit; zrušení překážek dává adresátovi možnost k alternativnímu jednání, o které má zájem.²³⁹

5. komunikativní funkce „prosba o dovolení (souhlas)“

Smím použít váš telefon?

Možnostní modální predikátory v interogativních formách jsou díky sémantickému rysu „platnost x/ne-x není vyloučena“ typickým idiomatizovaným prostředkem prosby o dovolení, jíž lze charakterizovat jako žádost mluvčího o řečovou reakci adresáta, jež by mu (mluvčímu) umožnila uskutečnit alternativní jednání, pro které existuje omezení, jehož zrušení zcela závisí právě na adresátově ochotě.²⁴⁰

Skladba češtiny²⁴¹ (M. Grepl)

Autorem oddílů věnovaných větám s významem „možnosti“, „nutnosti“ a „záměru“ a komunikativním funkcím výpovědi je stejně jako v Mluvnici češtiny III M. Grepl. Pojetí *(ne)smět* ve Skladbě češtiny se tedy (zpravidla doslovně) shoduje s chápáním *(ne)smět* v akademické mluvnici. Příručky se rozcházejí pouze v případě komunikativní funkce „prosba o dovolení“. Zatímco v Mluvnici češtiny III je *smět* explicitně uvedeno jako jeden z jejích výrazových prostředků, ve Skladbě češtiny tomu tak není.

²³⁶ Volně dle Mluvnice češtiny III, 1987, s. 294.

²³⁷ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 299.

²³⁸ Jako zvláštní druh dovolení uvádí Mluvnice češtiny III (1987, s. 300) i kompetenci realizovat/nerealizovat nějakou činnost. V jejím výčtu lexikálních prostředků, které tuto modální hodnotu signalizují, se *(ne)smět* nenachází.

²³⁹ Volně dle Mluvnice češtiny III, 1987, s. 346.

²⁴⁰ Volně dle Mluvnice češtiny III, 1987, s. 341.

²⁴¹ Grepl – Karlík, 1998, s. 158, 160, 162.

E. Benešová-Buráňová

1. „dovolení“²⁴²

Smím pracovat, protože mi to dovolili.

Smět vyjadřuje podtyp možnosti, dovolení, které se vyznačuje tím, že „původcem modalit je živé individuum, které není totožné s původcem děj.“²⁴³

2. „rozkaz“

Nesmím pracovat, protože mi to nedovolili.

Jak autorka chápe zápornou podobu *smět*, nelze s jistotou říct. V tabulce, v níž představuje podrobný seznam všech synonymních dvojic modálních sloves, uvádí *nesmět* vedle *nemoci* jako synonymum k *muset*. Svě tvrzení dokládá příkladem *Musím nepracovat, protože mi to nedovolili.*²⁴⁴ V následující kapitole Slovesná modalita v generativním popisu, v níž v přehledu pro každý modální význam vedle způsobu jeho generativního zápisu, sémantických a gramatických specifik uvádí i lexikální prostředky, jimiž ho lze vyjádřit, se však *nesmět* jako konkurent *muset* a *nemoci* už nevyskytuje.²⁴⁵

H. Běličová

H. Běličová se svým přístupem od většiny autorů odlišuje. V oddíle věnovaném intenční modifikaci predikačního obsahu²⁴⁶ se nesnaží pojmenovat význam, který modální sloveso vyjadřuje, nýbrž uvádí jeho invariantní sémantické rysy, na základě nichž je pak sloveso v různých kontextech nositelem rozličných funkcí. Tak objasňuje souvislost mezi jeho primárním a sekundárním užitím.²⁴⁷ Podobám (*ne*)*smět* připisuje tyto sémantické rysy:²⁴⁸

smět: ‚platnost x/ne-X není vyloučena‘ + ‚platnost x/ne-x není nežádoucí‘ (= není očekávána neplatnost ne-x/x)

nesmět: ‚platnost x/ne-x není vyloučena‘ + ‚platnost x/ne-x je nežádoucí‘

Z prvního sému vyplývá, že *nesmět* není zaměnitelné s *muset* či *nemoci*, aniž by došlo k posunu významu. První z nich charakterizuje totiž sémantický rys ‚neplatnost x/ne-x je vyloučena‘, druhé ‚platnost x/ne-x je vyloučena‘.

²⁴² V terminologii E. Benešové-Buráňové (1971, s. 133) je tento typ užití označen jako permissiv.

²⁴³ Benešová, 1971, s. 146.

²⁴⁴ Benešová, 1971, s. 131.

²⁴⁵ Benešová, 1971, s. 145.

²⁴⁶ Intenční modifikace predikačního obsahu je termín, který H. Běličová užívá pro jevy běžně označované jako voluntativní modalita.

²⁴⁷ Srov. vztah mezi primární funkcí modálních sloves se sémantickým rysem záhodnost či nezbytnost a jejich sekundárním užitím jako indikátorů výzvy. (Běličová, 1983, s. 86 – 88)

²⁴⁸ Běličová, 1983, s. 33 - 34.

Nežádoucnost či nikoliv nežádoucnost x neurčuje podle H. Běličové původce modality netotožný s původcem děje, nýbrž mluvčí.

V kapitole „KVT [pozn. aut. komunikativní větný typ] a sekundární funkce“ autorka sice zmiňuje, že modální slovesa se sekundárně uplatňují také ve funkci ‚výzvy‘, toto tvrzení několika příklady dokládá, nesnaží se však postihnout transponované užití modálních sloves komplexně. Z toho, že (*ne*)*smět* uvádí v souvislosti se sekundární funkcí modálních sloves pouze jednou, a to jako prostředek pro vyjádření ‚zákazu‘,²⁴⁹ nelze tedy vyvozovat, že se podle ní toto modální sloveso v jiném transponovaném užití neobjevuje.

Z porovnání výše zmíněných čtyř pojetí vyplývá, že názorově nejbližší v chápání *smět* si jsou S. Žaža a H. Běličová. Jejich koncepce se liší pouze v jednom, popřípadě ve dvou bodech. S. Žaža na rozdíl od H. Běličové soudí, že *nesmět* může stát i v takových větách, v nichž je stejně jako u *nemoci* či *muset* platnost opačné varianty predikačního obsahu vyloučena. Bohužel všechny tři příklady, jimiž význam *nesmět* ilustruje, dokládají pouze ty případy užití slovesa, kdy realizaci protikladné varianty predikačního obsahu vyloučit nelze. Rovněž není možno s jistotou říci, zda jsou zmínění autoři jednotní v otázce, kdo je hodnotitelem nežádoucnosti/nikoliv nežádoucnosti platnosti predikačního obsahu. Zatímco H. Běličová explicitně uvádí, že je jím mluvčí, ve formulaci S. Žaži není posuzovatel nežádoucnosti/nikoliv nežádoucnosti vůbec zmíněn.

M. Grepl připisuje oproti zbylým třem pojetím (*ne*)*smět* tři významy a navíc jednu, popřípadě dvě komunikativní funkce. Za jeden z významů pokládá - snad²⁵⁰ stejně jako E. Benešová-Buráňová - ‚nezbytnost‘. Z toho vyplývá, že podle něj výpověď *Při vyučování se žáci nesmějí bavit* implikuje, že se žáci při vyučování nikdy nebaví. H. Běličová a konkrétně v tomto případě i S. Žaža²⁵¹ naopak tvrdí, že *nesmět* bavení studentů nevylučuje. Příklady, kterými M. Grepl ilustruje druhý význam, ‚záhodnost‘, (*Nesmí se to brát tak tragicky. Takových řečí si nesmí člověk všímat.*), nelze považovat za doklad voluntativní modality, nýbrž transponovaného užití *nesmět*, a to ve významu ‚rady‘. Poslední z významů, ‚dovolení‘, spočívá podle autora zaprvé na faktu, že někdo zrušil omezení platné pro (*ne*)realizaci nějaké činnosti, a za druhé na skutečnosti, že konatel měl zájem danou činnost (*ne*)realizovat. O obou takto formulovaných předpokladech lze pochybovat. První vyvrací užití *smět* například v situaci, kdy je třídě nabídnuta školou organizovaná návštěva divadla a dítě se ptá doma

²⁴⁹ Běličová, 1983, s. 68.

²⁵⁰ Více o důvodech pochybností viz pojetí E. Benešové-Buráňové.

²⁵¹ Právě tuto větu S. Žaža (2000, s. 136) uvádí jako doklad toho, že *nesmět* mnohdy protikladnou alternativu činnosti nevylučuje.

rodičů, zda se akce smí zúčastnit. V tomto případě neexistuje žádné platné omezení pro realizaci činnosti, nýbrž pouze předpoklad dítěte, že by rodiče toto omezení mohli vyslovit. Ani zájem konatele činnost realizovat netvoří podstatu ‚dovolení‘. Lze si totiž představit následující rozhovor: A: *Co je? Seš nějaký votrávenej.* B: *Ále, naši mi zakázali jít do kina.* A: *Hm, to já tam jít smím, ale nechci.* Pro vymezení obou komunikativních funkcí, ‚dovolení‘ a ‚prosby o dovolení‘, platí tytéž připomínky jako pro význam ‚dovolení‘.

U E. Benešové-Buráňové lze s jistotou mluvit pouze o jejím pojetí kladné podoby slovesa.²⁵² I kdyby ale byla vzata v potaz ona jediná zmínka o *nesmět*, která jeho význam označuje za synonymní k významu *muset* či *nemoci*, není na místě polemická poznámka H. Běličové,²⁵³ která s kritickým odkazem na E. Benešovou-Buráňovou tvrdí, že určování propozičního obsahu jako nežádoucího/nikoliv nežádoucího je věcí mluvčího, nikoliv původce modality netotožného s původcem děje. E. Benešová-Buráňová totiž ani u *smět*, ani u *nesmět* se sémantickým rysem ‚nežádoucnost/nikoliv nežádoucnosti‘ nepočítá. (Kladnou podobu považuje za vyjádření jednoho ze tří typů ‚možnosti‘, který se od zbylých dvou liší pouze tím, že původcem modality je živé individuum netotožné s původcem děje, nikoliv objektivní okolnost jako u ‚posibilitivu‘ či původce děje jako v případě ‚fakultativu‘.²⁵⁴ Záporné podobě připisuje nejspíše - stejně jako M. Grepl - význam ‚nezbytnosti‘.)

4.4 Pozice (ne)smět v systému českých modálních sloves a jeho funkce z diachronního hlediska

O vývoji postavení *(ne)smět* v systému českých modálních sloves a jeho funkcí sekundární literatura mnoho informací nenabízí. Kromě uvedení 16. století jako doby, kdy *(ne)smět* začíná vyjadřovat významy voluntativní modality,²⁵⁵ lze v odborné literatuře citované v závěru této práce nalézt již jen jednu informaci tohoto druhu. Kottův slovník dokládá užití *nesmět* v komunikační funkci ‚zákazu‘ už v 17. století.²⁵⁶ Příklad, který uvádí, ale ‚zákaz‘ nevyjadřuje.

²⁵² Více o důvodech pochybností viz pojetí E. Benešové-Buráňové.

²⁵³ Běličová, 1983, s. 33.

²⁵⁴ Viz pojetí voluntativní modality E. Benešové-Buráňové v oddíle 2.2.2.

²⁵⁵ Porák, 1968, s. 99.

²⁵⁶ Viz oddíl 4.2.

4.5 Pojetí (ne)smět sloužící jako východisko této práce

(Ne)smět je jedním z nejmladších českých modálních sloves. Původně patřilo k verbům plnovýznamovým a sémanticky odpovídalo latinskému *audere* (= ‚mít odvalu, odvážit se, osmělit se‘). Jako nositel modální funkce se začalo objevovat patrně až v 16. století. Bližší informace o vývoji jeho významů a funkcí odborná literatura nenabízí.

V případě dnešního (ne)smět je stejně jako u ostatních modálních sloves nutno rozlišovat dvojí základní užití. Primárně se vyskytuje v rámci voluntativní modality. Tuto funkci zastává v takových výpovědích, v nichž mluvčí něco konstatuje (*Petr do kina nesmí, tatínek mu to zakázal.*), na něco se dotazuje (*Smí jet taky Jana?*), popřípadě se nějaké skutečnosti diví (*To už si nesmím zakouřit ani ve sklepě?*). Původcem modality, a tedy i posouzení nežádoucnosti/nikoliv nežádoucnosti propozičního obsahu je v tomto případě živé individuum, popřípadě instituce, jež nejsou totožné s původcem děje a většinou ani s mluvčím. Mluvčí proto s hodnocením obsahu výpovědi z hlediska žádoucnosti nemusí souhlasit (*Petr do kina nesmí, tatínek mu to zakázal. Já s jeho zákazem sice nesouhlasím, ale co můžu dělat.*). Transponovaně se (ne)smět užívá jako indikátor různých komunikačních záměrů mluvčího (např. ‚zákazu‘ *V žádném případě mu nesmíš otevřít!*). Vykonává-li sekundární funkci, je původcem modality vždy mluvčí. Počet významů a funkcí modálního slovesa je determinován jeho invariantními sémantickými rysy. *Smět* konstituují sémy ‚platnost x/ne-x není vyloučena‘ a ‚platnost x/ne-x není nežádoucí‘ (= není očekávána neplatnost ne-x/x), *nesmět* ‚platnost x/ne-x není vyloučena‘ a ‚platnost x/ne-x je nežádoucí‘.

V rámci voluntativní modality vyjadřuje sloveso tyto významy: jako *smět* ‚mít dovoleno‘ (*Kuba smí hrát na počítači celý den.*), ‚být kompetentní‘ (*Potvrzení o studiu smí vydávat pouze studijní oddělení.*), ‚mít právo‘ (*Smí být žák drzý na své vyučující?*), jako *nesmět* ‚mít zakázáno‘ (*Já do kina nesmím, jděte beze mě.*), ‚nebýt kompetentní‘ (*Vedoucí katedry ti potvrzení o studiu podepsat nesmí.*), ‚nemít právo‘ (*To, co udělal Petr, si žák k učiteli nesmí nikdy dovolit.*) a ‚být záhodno‘ (*To by nesměla být jenom slepá, ale i hluchá, aby si vás, takového hulváta, vzala. Citrony nesmí přejít mrazem.*).

V odborné literatuře je explicitně uvedeno, že sekundárně signalizuje verbum následující komunikační záměry mluvčího:

1) ‚dovolení‘

Ode dnešního dne smíš sedat po mé pravici.

Ilokutní funkci ‚dovolení‘ lze indikovat v situaci, kdy mluvčí k tomu kompetentní odstraňuje svou výpovědí reálné nebo předpokládané překážky k vykonání určité

činnosti, o níž se domnívá, že ji adresát chce realizovat. Mluvčí odstraněním překážek vědomě přebírá zodpovědnost za adresátovo jednání, a zprošťuje ho tak potencionálních sankcí.²⁵⁷

2) ‚zákaz‘

Ode dneška nesmíš z domu ani na krok.

O komunikačním záměru ‚zákazu‘ lze mluvit v případě, kdy se mluvčí, zpravidla v nadřazeném postavení, snaží svou výpovědí kategoricky zabránit adresátovi ve vykonání nějaké komunikačním partnerem zamýšlené či již realizované činnosti.

3) ‚prosbu o dovolení‘²⁵⁸

Smím prosit o tanec? Smím si zakouřit?

‚Prosbou o dovolení‘ je míněno takové komunikační jednání, jímž mluvčí nacházející se vůči adresátovi v závislém postavení usiluje o to, aby adresát k tomu kompetentní odstranil svou reakcí reálné nebo mluvčím předpokládané překážky k vykonání činnosti, na jejíž realizaci má mluvčí zájem.

(Ne)smět však kromě zmíněných tří záměrů vyjadřuje také:

4) ‚varování‘

Nesmíš toho psa dráždit!

V případě ‚varování‘ „se mluvčí snaží přimět adresáta k vykonání/nevykonání něčeho, co by pro něj v případě neuposlechnutí mohlo mít nepříjemné následky (důsledky).“²⁵⁹ Těmito nepříjemnými následky jsou myšleny negativní konsekvence, nikoliv sankce. (Hrozí-li v případě neuposlechnutí mluvčího sankce, pak se jedná o výhrůžku.)

5) ‚specifický typ výtky, výčitky‘

To bys nesměl ležet celý den v posteli!

‚Specifickým typem výtky‘ je myšlena taková výtka, při níž mluvčí komunikačnímu partnerovi nejen dává najevo, že nesouhlasí s předchozím či současným jednáním adresáta či někoho jiného, ale zároveň svou výpovědí signalizuje i důvod, proč tomu tak je. Danou činnost považuje za nezáhodnou proto, že příslušné osobě brání v realizaci činnosti jiné, žádoucí.

6) ‚radu‘

Takových řečí si člověk nesmí všímat.

²⁵⁷ Vymezení jednotlivých komunikačních záměrů vychází ze Skladby češtiny (1998, s. 429, 450 – 459, 468 – 474) a Mluvnice češtiny III (1986, s. 334 – 355). Pokud byla Greplova definice shledána nepřesnou, je doplněna.

²⁵⁸ Daný komunikativní záměr takhle pojmenoval M. Grepl ve Skladbě češtiny (1998, s. 457).

²⁵⁹ Skladba češtiny, 1998. s. 471.

Výpovědi s ilokuční funkcí ‚rady‘ se mluvčí snaží adresáta nekategoricky přimět k vykonání nějaké činnosti, aniž by však byl stoprocentně přesvědčen, že je její realizace vhodná.

7) ‚přání splnitelné, které mluvčí adresuje sobě samému‘²⁶⁰

Nesmí pršet!

V tomto případě se vlastně nejedná o žádný komunikativní záměr mluvčího, nýbrž o vyjádření jeho postoje k propozičnímu obsahu.²⁶¹

Pojetí *(ne)smět*, jež je východiskem této práce, přehledně shrnuje tabulka 5.

Tab. 5²⁶²

		sémy		primární funkce = voluntatiní modalita			sekundární funkce = komunikační záměry	
				pm = oo	(pm = žb) ^ (pm ≠ pd)	pm = instituce	pm = mluvčí	
							komunikační funkce	postoj
SMĚT	platnost x/ne-x není vyloučena	nikoliv nežádoucnost	mít právo	permisiv (mít dovoleno)	institucionální permisiv (být kompetentní)	dovolení		
prosba o dovolení								
NESMĚT		nežádoucnost	nemít právo	prohibitiv (mít zakázáno)	institucionální prohibitiv (nebýt kompetentní)	zákaz	přání	
						varování		
			hortativ ₁	hortativ ₂		výtka, výčitka		
						rada		

²⁶⁰ Pojmenování daného významu vychází ze Skladby češtiny (1998, s. 488).

²⁶¹ Chápání komunikačních funkcí výpovědi a postojů mluvčího vychází z pojetí M. Grepla ve Skladbě češtiny.

²⁶² Pm = původce modalit; oo = objektivní okolnost; žb = živá bytost; pd = původce děje, ^ = a zároveň.

5. Konkurenty *(ne)smět* v odpovídajících modálních významech

Oddíl 5 navazuje přímo na kapitolu předchozí. Představí formou přehledu jazykové prostředky, které jsou podle jednotlivých autorů nositeli významů voluntativní modalit a signalizátory komunikačních funkcí, které podle oddílu 4.5 vyjadřuje i *(ne)smět*. Výčtu bude předcházet krátká charakteristika teorie funkčně sémantického pole, jež byla jednou z metodologických základen této práce.

5.1 Teorie funkčně sémantického pole²⁶³

Teorie funkčně sémantického pole se objevuje ve 2. polovině 20. století. Vychází z konceptu slovního pole, kterým v roce 1931 obohatil lingvistiku J. Trier.²⁶⁴ Centrálním jevem, s nímž tato teorie pracuje, je jazykově relevantní funkční/sémantická kategorie. Teorie funkčně sémantického pole přepokládá, že každá takováto kategorie může být vyjádřena více prostředky, mnohdy z různých jazykových rovin. Jejím cílem je uspořádat je v souladu s teorií centra a periferie do jakéhosi pomyslného pole. Například v centru vyjadřovacích prostředků komunikační funkce ‚zákazu‘ stojí imperativ plnovýznamového slovesa (*Nekuř tady!*), zatímco struktura *at'* + indikativ přítomný plnovýznamového slovesa (*At' tady nekouříš!*) patří k prostředkům periferním.

Teorie funkčně sémantického pole byla zvolena za jednu z metodologických základen této práce s plným vědomím kritických poznámek, které proti ní byly vzneseny. Pokus vytvořit funkčně sémantické pole kategorií, které vyjadřuje *(ne)smět* v Bibli kralické a ekumenické, tedy neznamená, že by byly vyjadřovací prostředky konkrétní jazykové kategorie považovány za naprosto totožné, a tudíž i libovolně zaměnitelné, aniž by došlo k sémantickým posunům či byly narušeny parametry nastavené pragmatickými faktory komunikační situace. (Práce nechce v žádném případě tvrdit, že např. výpovědi s imperativem plnovýznamového slovesa (*Nechod' tam!*) a výpovědi obsahující strukturu indikativ přítomný *zakazovat* + infinitiv plnovýznamového slovesa/vedlejší věta *s aby* (*Zakazuji ti tam chodit!*) mohou stát jako nositelé komunikační funkce zákazu v týchž komunikačních situacích. Jejich funkční netotožnost nesporně dokládá fakt, že na první z nich není možno odpovědět *Na to nemáš právo*, zatímco na druhou výpověď takto reagovat lze.) *(Ne)smět* a jeho konkurenty jsou tedy

²⁶³ Zpracování podle Encyklopedického slovníku češtiny (2002, s. 319).

²⁶⁴ Bierwisch, 1977, s. 167 – 174.

chápaný jako vyjadřovací prostředky týchž funkcí/významů s plným vědomím funkční a sémantické specifičnosti každého z nich.

5.2 Konkurenty (ne)smět v modálních významech

Tento oddíl má katalogový charakter. Nabízí přehled výrazových prostředků, které dnes vyjadřují tentýž typ voluntativní modality nebo tutéž komunikační funkci jako (ne)smět, a to bez ohledu na to, zda tyto prostředky byly předmětem zkoumání (ne)smět a jeho konkurentů popsaného v oddílech 6 a 7, či nikoliv.²⁶⁵

1. „mít dovoleno“

Moci, být dovoleno, mít dovoleno/dovolení/právo,²⁶⁶ mít povolení,²⁶⁷ performativní slovesa (Dovolil mu tam jít.).²⁶⁸

2. „být kompetentní“

Potvrzení o studiu smí vydávat pouze studijní oddělení.

Být kompetentní, mít kompetenci/právo, být v kompetenci někoho, příslušet, připadat, náležet.²⁶⁹

3. „mít právo“

Odborná literatura tento význam nevyděljuje, tudíž ani neuvádí jeho vyjadřovací prostředky. Jeho nositeli jsou např. *smět, mít právo, moci...*

4. „mít zakázáno“

Nemoci,²⁷⁰ muset, být + inf + Nom_{Dat}, být nutno/třeba/nezbytné, nebýt možno, nelze,²⁷¹ být nezbytným/naléhavým úkolem/požadavkem,²⁷² nedá se/nedají se,^{273, 274} mít zakázáno/zákaz, nemít dovoleno/dovolení.^{275, 276}

5. „nebýt kompetentní“

Viz „být kompetentní“.

²⁶⁵ Poznámky pod čarou se vztahují vždy ke všem jazykovým prostředkům, které se nachází mezi dvěma horními odkazy.

²⁶⁶ Žaža, 2000, s. 135 – 136. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 299 – 300. Grepl – Karlík, 1998, s. 162 – 163.

²⁶⁷ Žaža, 2000, s. 135 – 136.

²⁶⁸ Běličová, 1983, s. 24 – 103.

²⁶⁹ Žaža, 2000, s. 136 – 137. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 300. Grepl – Karlík, 1998, s. 162 – 163.

²⁷⁰ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 290 – 291. Grepl – Karlík, 1998, s. 158 – 159. Žaža, 2000, s. 135 – 136.

²⁷¹ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 290 – 291. Grepl – Karlík, 1998, s. 158 – 159.

²⁷² Mluvnice češtiny III, 1987, s. 290 – 291.

²⁷³ Žaža, 2000, s. 135 – 136.

²⁷⁴ S. Žaža k významu *smět* poznamenává, že činnost vyjádřená infinitivem není záhodná, nicméně její realizaci nelze vyloučit.

²⁷⁵ Grepl – Karlík, 1998, s. 158 – 159.

²⁷⁶ Na příslušných stránkách jsou uvedeny i jiné výrazy, které vyjadřují nezbytnost. Vzhledem k tomu, že se *smět* nelze zaměnit, aniž by došlo k posunu významu, nejsou zde tyto výrazy uvedeny.

6. „být záhodno“

*Mít, nebýt žádoucí/záhodné/vhodné/náležitě/slušné/radno/dlužno/třeba, (ne)slušet se, (ne)patřit se, (ne)hodit se, (ne)náležet, muset,*²⁷⁷ volněji též: *(ne)škodí, (ne)stačí, (ne)vadí, (ne)stojí za to.*²⁷⁸

7. komunikativní funkce „dovolení“

Imperativní výpovědi často modifikované částicemi *jen, klidně, samozřejmě* (*Jen klidně běžte.*), performativní formule *dovolovat*, konstatační výpovědi s preskriptivně užitými modálními slovesy *nemuset, moci* (*Nemusíte dnes cvičit.*),²⁷⁹ performativní formule *dávat právo*,²⁸⁰ souvětňné konstrukce s frazeologizovanými výrazy *to víš, že (si/se) můžeš...*; *nemám nic proti tomu, aby...*, výpovědi s performativními slovesy *souhlasit, koncendovat, vyhovovat* (*Vyhovuji tímto Vaší žádosti o opakování ročníku.*).²⁸¹

8. komunikativní funkce „zákaz“

Imperativní výpověď (*Tady nekuř!*),²⁸² výpovědi s performativními slovesy (*Zakazují ti tady kouřit!*), výpovědi s transpozicí indikativní formy do imperativní funkce (*Nebudeš tady kouřit!*),²⁸³ infinitiv (*Nekouřit!*),²⁸⁴ zákaz + dějové substantivum_{Gen} (*Zákaz kouření.*), dějové substantivum + *zakázán(o)* (*Kouření zakázáno.*), neosobní reflexivní tvar s významem aktivním (*Tady se nekouří.*),²⁸⁵ opisný imperativ s *ať* (*Ať tady nekouříš!*), nominální výraz (*Ven! Žádné cigarety!*), výpovědi s indikativními pasivními strukturami a partikulí *ať* (*Ať tu není nakouřeno!*),²⁸⁶ modální slovesa (*Nemůžeš tam jít.*).²⁸⁷

9. komunikativní funkce „prosba o dovolení“

Interrogativní formy s modálními slovesy *moci, nemuset* (*Nemohl bych použít Vašeho telefonu?*)²⁸⁸ souvětí s vedlejší větou podmínkovou obsahující *dovolit* (*Kdybyste dovolil, otevřel bych okno.*), věta jednoduchá s příslovecným určením podmínky ve formě *s (vaším) dovolením* (*S Vaším dovolením bych otevřel okno.*), souvětí s hlavní větou v interogativní či konstatační formě vyjadřující předpoklad, že adresát zamýšlené jednání nebude posuzovat nepříznivě, a vedlejší větou obsahovou *snad by vám nevadilo, kdybych/jestliže bych; (ne)vadilo by (vám), kdybych/když; nebudete se zlobit, když; neměl byste nic proti tomu;*

²⁷⁷ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 294 – 297. Grepl – Karlík, 1998, s. 160 – 163.

²⁷⁸ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 294 – 297.

²⁷⁹ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 299 – 300, 346. Grepl – Karlík, 1998, s. 162 – 163, 468.

²⁸⁰ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 346.

²⁸¹ Grepl – Karlík, 1998, s. 468.

²⁸² Běličová, 1983, s. 24 - 103. Grepl – Karlík, 1998, s. 469.

²⁸³ Běličová, 1983, s. 24 - 103. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 339,

²⁸⁴ Grepl – Karlík, 1998, s. 469. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 339,

²⁸⁵ Grepl – Karlík, 1998, s. 469.

²⁸⁶ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 339,

²⁸⁷ Běličová, 1983, s. 24 - 103.

²⁸⁸ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 341 - 342. Běličová, 1983, s. 24 - 103.

doufám, že byste neměl nic proti tomu, že/kdyby, souvětí s vedlejší větou podmínkovou tematizující předpoklad, že adresát zamýšlené jednání popsané ve větě hlavní nebude posuzovat nepříznivě *jestliže se nebudete zlobit; jestliže byste se nezlobil; kdybyste se nezlobil; jestliže vám to nebude vadit; jestliže vám to nebude nemilé*,²⁸⁹ imperativní výpověď se slovesem *dovolit* (často s výrazy *prosím, laskavě*) (*Dovolte mi prosím zatelefonovat si.*), performativní sloveso *prosit* + (vedlejší věta obsahová s *dovolit*) + vedlejší věta obsahová s možnostním modálním slovesem: (*Prosím Vás, kdybyste mi laskavě dovolil, abych si mohl zatelefonovat.*).²⁹⁰

10. komunikativní funkce ‚varování‘

Výpovědi s performativním slovesem *varovat* (*Varuji tě, abys toho psa dráždil.*), konvencionalizované výpovědi se spojením *ne abys/abyste* a stoupavě klesavým melodémem (*Ne abys toho psa dráždil!*), transpozice analytického imperativu s *ať* do 2. osoby (*Ať toho psa nedráždíš!*),²⁹¹ souřadné souvětí, jehož první věta má imperativní formu, druhá věta obsahující výrazy *nebo, sice, jinak, vždyť* tematizuje možné negativní konsekvence v případě neuposlechnutí rozkazu (*Nedráždi toho psa, nebo tě kousne!*), imperativní výpověď s transpozicí kladu a záporu a s partikulí *jen* (*Jen toho psa dráždil!*), výpověď tematizující negativní následky ve formě konstatační (*Ten pes tě kousne!*) (Tento typ výpovědi plní funkci varování pouze za vhodných situačních podmínek.), podřadné souvětí s vedlejší větou podmínkovou (*Když toho psa budeš dráždit, kousne tě.*),²⁹² imperativní výpovědi (*Nedráždi toho psa!*) (Užití rozkazovacího způsobu plnovýznamového slovesa ve funkci varování je silně determinováno situací a propozicí výpovědi.),²⁹³ souvětí slučovací, v jehož první větě sloveso v imperativu vyjadřuje opak toho, co mluvčí od adresáta požaduje, druhá věta uvádí možné negativní konsekvence, které nastanou, bude-li se adresát řídit imperativem ve větě první (*Dráždí toho psa a kousne tě!*),²⁹⁴ výpovědi s performativními slovesy *neradit, nedoporučovat* (*Neradím ti, abys toho psa dráždil!*), analytický imperativ typu *chraň se/opovaž se/varuj se* + infinitiv + stoupavě klesavá kadence (*Opovaž se toho psa dráždit!*),²⁹⁵ výpovědi s modálními slovesy (*Toho psa nemůžeš dráždit. Toho psa bys dráždit neměl.*), deklarativní věty s 1. pl. ind. (*Těhotným ženám nikdy rentgen neděláme!*).²⁹⁶

²⁸⁹ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 341 - 342. Grepl – Karlík, 1998, s. 457 – 458.

²⁹⁰ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 341 - 342.

²⁹¹ Grepl – Karlík, 1998, s. 471 – 472. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 343 – 345. Běličová, 1983, s. 24 - 103.

²⁹² Grepl – Karlík, 1998, s. 471 – 472. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 343 – 345.

²⁹³ Grepl – Karlík, 1998, s. 471 – 472. Běličová, 1983, s. 24 - 103.

²⁹⁴ Grepl – Karlík, 1998, s. 471 – 472.

²⁹⁵ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 343 – 345.

²⁹⁶ Běličová, 1983, s. 24 - 103.

11. komunikativní funkce ‚výtky‘

Konstatační formy s (deskriptivně užitým) modálním slovesem *nemít* (a jeho ekvivalenty/synonymy) (*Neměls ležet celý den v posteli!*).^{297, 298}

12. komunikativní funkce ‚rada‘

Výpovědi s performativními slovesy (*Doporučuji/Radím ti nepřidávat tolik plynu.*), být + hodnotící výraz (*Je dobré/správné nepřidávat tolik plynu.*), imperativní výpověď obsahující výraz *raději* (*Raději nepřidávej tolik plynu!*), spojení *na tvém místě*, *v tvém případě*, v němž mluvčí dává adresátovi najevo, že v jeho situaci by udělal to, co mu radí (*Na tvém místě bych nepřidával tolik plynu.*),²⁹⁹ frazeologizovaná spojení *dej/te na mne*, *dej/te si říct* (*Dej na mne a nepřidávej tolik plynu. Dej si říct a nepřidávej tolik plynu.*), podmínkové konstrukce s hodnotícími výrazy: (*Jestli to považuješ za správné/dobré, nepřidávej tolik plynu.*),³⁰⁰ imperativní výpověď (*Tak si to tak neber!*), výpověď s modálním slovesem (*Neměl by sis to tak brát.*), deklarativní věty s 1. sg. kond. (*Tak bych si to tak nebral.*), tázací věty uvedené *co kdyby/co aby* (*Co kdyby sis to tak nebral?*).

301

13. komunikativní funkce ‚přání splnitelné‘

Souvětné konstrukce s *přát si* (*Přeji si, aby nepršelo.*),³⁰² výpovědi ve formě (*jen*) *aby/kdyby* + l-ové participium + stoupavě klesavý melodém (*Jen aby nepršelo!*), výpovědi ve formě *kéž* + indikativ/kondicionál + stoupavě klesavý melodém (*Kéž by nepršelo!*),³⁰³ věty s *ať* a ind. prez./fut. (*Ať neprší!*),³⁰⁴ výpovědi v infinitivní podobě (*Nepršet tak!*), ustálené výpovědní formy s přacími partikulemi *kdyby tak*,³⁰⁵ souvětné konstrukce s *stát oč*, *potřebovat*, (*někomu*) *záleží na*, (*někomu*) *jde o* v indikativu nebo kondicionálu, souvětné konstrukce s *toužit*, *dychtit*, *prahnout* v indikativu, *rád* ve výpovědi se slovesem v kondicionálu či v hlavní větě souvětí s vedlejší větou podmínkovou (*Byl bych rád, kdyby nepršelo.*),³⁰⁶ ustálené výpovědní formy s přacími partikulemi *dej/bůh aby*, *nedej/bůh/nedejbože aby*, *bože chraň/chraňbůh aby* (*Kéž by pršelo! Chraňbůh aby*

²⁹⁷ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 351. Grepl – Karlík, 1998, s. 474 – 475. Běličová, 1983, s. 24 - 103.

²⁹⁸ Na příslušných stránkách jsou uvedeny i jiné způsoby vyjádření výčitky, žádný z nich ale nelze použít v tomto speciálním významovém odstínu.

²⁹⁹ Grepl – Karlík, 1998, s. 459. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 346.

³⁰⁰ Grepl – Karlík, 1998, s. 459.

³⁰¹ Běličová, 1983, s. 24 - 103.

³⁰² Žaža, 2000, s. 136 – 137. Grepl – Karlík, 1998, s. 488 – 489. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 353 - 354. Běličová, 1983, s. 24 - 103.

³⁰³ Grepl – Karlík, 1998, s. 488 – 489. Mluvnice češtiny III, 1987, s. 353 - 354. Běličová, 1983, s. 24 - 103.

³⁰⁴ Mluvnice češtiny III, 1987, s. 353 - 354. Běličová, 1983, s. 24 - 103.

³⁰⁵ Běličová, 1983, s. 24 - 103. Grepl – Karlík, 1998, s. 488 – 489.

³⁰⁶ Žaža, 2000, s. 136 – 137.

pršelo!),^{307, 308} výpovědi s modálními slovesy (*To mi nemůže udělat.*), věty s (knižním) *necht'* a ind. prez./fut. plnovýznamového slovesa (*Necht' neprší!*).^{309, 310}

---

³⁰⁷ Grepl – Karlík, 1998, s. 488 – 489.

³⁰⁸ Na příslušných stránkách lze nalézt i jiné způsoby vyjádření přání splnitelného, které mluvčí adresuje sám sobě. Vzhledem k tomu, že u nich dochází oproti vyjádření se *smět* k jistému posunu významu, nejsou zde uvedeny.

³⁰⁹ Běličová, 1983, s. 24 - 103.

³¹⁰ Viz pozn. 308.

6. Výzkum - metodologická část

Kapitola 6 je věnována teoretické bázi výzkumu četnosti výskytu *(ne)smět* a jeho významových konkurentů v odpovídajících modálních významech a funkcích v textech poslední třetiny 16. století a textech dnešních. První oddíl odůvodňuje výběr textů, které tvořily materiálovou základnu výzkumu, a charakterizuje je. Druhá podkapitola uvádí a vymezuje jednotlivé významy a funkce, v nichž bylo *(ne)smět* zkoumáno, a představuje ty z jeho významových konkurentů, jejichž četnost byla zjišťována. Závěr se věnuje metodě, jíž byla získaná data zpracovávána.

6.1 Zkoumané texty

Vzniku této práce předcházela předběžný výzkum, který si kladl za cíl zjistit kvantitativní rozdíly ve výskytu modálních sloves v češtině doby střední a češtině dnešní. Vzhledem k tomu, že je při srovnání jazykového jevu ve dvou či více jazykových systémech výhodné pracovat s jazykovými verzemi jednoho a téhož textu, byl tento výzkum proveden na bibli. Kromě toho, že je jedním z mála textů, které existují jak ve znění z 16. - 17. století, tak ve znění dnešním, je patrně jediným z tohoto mála, jehož verze mají také elektronickou podobu. Jako materiál k předběžnému zmapování stavu užívání modálních sloves v humanistické a dnešní češtině bible svůj úkol splnila. Pro průzkum detailnější, zohledňující též sémantické a pragmatické hledisko, je však vzhledem k specifitě své obsahové i formálně stránky³¹¹ vhodná méně. Z tohoto důvodu měly materiál pro stěžejní část tohoto výzkumu původně poskytnout elektronická databáze textů z let 1550 - 1650, které jsou součástí materiálové základny diachronní složky ČNK a jež nebyly z velké části dosud zveřejněny, a korpusy FSC2000 a SYN2005. Ukázalo se však, že elektronická databáze textů z let 1550 - 1650 výzkumnému záměru nevyhovuje. Za prvé je její rozsah ve srovnání s databázemi textů současné češtiny neúměrně malý (obsahuje 434 049 tokens, *(ne)smět* se v ní nachází pouze 44krát,³¹² zatímco FSC2000 tvoří 95 854 929 textových slov, *(ne)smět* je v něm zastoupeno 17 939 příklady a ve sto milionech slovních tvarů SYN2005 se *(ne)smět* vyskytuje 20 678krát). Zatímco by tedy výsledky vycházející z dat korpusů SYN2005 a

³¹¹ Více viz níže.

³¹² Kapitoly 6 a 7 obsahují velké množství číselných hodnot. V zájmu přehlednosti jsou tyto údaje uváděny číslicemi, nikoliv slovně, jak bývá zvykem. Z téhož důvodu je v práci užito i hybridní psaní násobných číslovek typu 44krát.

FSC2000 bylo možno považovat za odpovídající skutečné četnosti výskytu *(ne)smět* v dnešní češtině, závěry učiněné na základě textů z let 1550 - 1650 by k podobnému tvrzení neopravňovaly. Podstatnějším argumentem pro zavrnutí těchto textů jako materiálové základny předkládaného výzkumu byla ale skutečnost, že většina forem *(ne)smět*, které se v databázi těchto textů vyskytují, nepředstavuje tvary modálního, nýbrž plnovýznamového *(ne)smět*³¹³ s významem ‚(ne)odvažovat se‘. (Pouze 3 z oněch 44 příkladů jsou bezesporu nositeli modálního významu, a to významu ‚mít právo‘.)

Z těchto důvodů byl nakonec podrobný výzkum proveden opět na textu bible,³¹⁴ ovšem s plným vědomím toho, že jde o text, který nelze považovat za reprezentanta dobového jazykového úzu jako celku, a že závěry výzkumu je tudíž nutno chápat pouze jako orientační.

Specifičnost biblického textu je dána jeho funkcí. Bible jakožto konstituující a reprezentativní text křesťanského náboženství vyžaduje na rozdíl od většiny ostatních komunikátů jazyk, který plní hned několik funkcí najednou. Má být reprezentativní, srozumitelný širokým vrstvám, zároveň ale pokračovat v tradici jazyka již existujících verzí bible, naplňovat představu estetického ideálu a navíc pokud možno co nejvěrněji odrážet originál Písma. První, třetí a částečně i čtvrtý požadavek vedou k tomu, že se v biblických textech kromě vyjadřovacích prostředků z neutrální jazykové vrstvy nachází ve vyšší míře prostředky knižní, nebo dokonce archaické. K těmto skutečnostem navíc přistupuje fakt, že se nejedná o text původní, nýbrž o překlad, a že je v něm tedy užití jazykových prostředků ovlivněno texty, z nichž překladatelé čerpali, a jazyky, v nichž byly tyto předlohy napsány. Protože ve zde prezentovaném výzkumu byly zohledňovány i sémantické a pragmatické aspekty zkoumaných jazykových prostředků, je třeba zmínit, že biblické texty nejsou typickými představiteli komunikátů své doby ani v tomto ohledu. Konkrétně pro *(ne)smět* a jeho konkurenty to znamená, že vzájemný poměr zastoupení jednotlivých významů a funkcí neodpovídá jejich skutečnému poměru v běžném úzu. Biblický text vykazuje abnormálně velký počet dokladů s významy ‚mít dovoleno‘, ‚mít zakázáno‘ a s komunikačními funkcemi ‚dovolení‘, ‚zákaz‘. Vedle těchto omezení přináší práce s biblickým textem jednu výhodu. Vzhledem k zakotvenosti textu v tradici (nejen českého) písemnictví a náboženského myšlení si lze významy *(ne)smět* v konkrétních textových úsecích ověřit.

³¹³ Ač to v odborné literatuře není nikde explicitně uvedeno, tato diplomová práce vychází ze skutečnosti, že v jisté vývojové fázi češtiny vedle sebe existovala dvě slovesa *(ne)smět*, plnovýznamové, odpovídající latinskému *audere*, a modální, o jehož jednotlivých sémémech a funkcích se odborná literatura nezmiňuje.

³¹⁴ Výzkum byl proveden konkrétně na elektronických verzích ekumenického překladu Písma a Bible kralické, které jsou dostupné online na adrese: <http://www.fit.vutbr.cz/~michal/kr/kk.html.cs>.

O jazykové stránce biblických překladů, které posloužily jako materiál tohoto výzkumu, byla napsána řada odborných studií,³¹⁵ ale způsoby vyjádření významů a funkcí dnešního *(ne)smět*, pokud je mi známo, v centru pozornosti autorů nestály. V případě Bible kralické, která je dílem členů Jednoty bratrské a poprvé vycházela v letech 1579 – 1594, se většinou mluví o jejím mírně archaickém tvarosloví a hláskosloví,³¹⁶ na dobu humanismu střídmém užívání cizích slov,³¹⁷ poměrně vysokém výskytu deminutiv aj.³¹⁸ Předmětu zájmu této práce, slovesu *(ne)smět* a jeho významovým konkurentům v jednotlivých sémémech a funkcích, je z probíraných tendencí v Bibli kralické nejbližší zmínka o „odmítnutí české modální konstrukce dativu se sponou a akuzativem jakožto zastaralé.“³¹⁹ Poznámky o jazyce ekumenického překladu Písma,³²⁰ pořízeného v letech 1961 - 1978 a poprvé kompletně vydaného v roce 1979, se týkají stylově nevhodného užívání jazykových prostředků, nedostatku textových konektorů, uvolnění slovosledu aj.,³²¹ žádná z nich se však nevztahuje k problematice tohoto výzkumu.

6.2 Zkoumané významy a funkce *(ne)smět* a jejich zjišťované vyjadřovací prostředky

Předmětem výzkumu nebyly všechny významy a funkce, jejichž nositelem *(ne)smět* je,³²² ale pouze ty z nich, které *(ne)smět* vyjadřuje alespoň v jednom ze zkoumaných překladů bible, což jsou:

- 1) „mít dovoleno“
- 2) „být kompetentní“
- 3) „mít právo“
- 4) „mít zakázáno“

³¹⁵ Např. Pokorný, P. (1994): Český ekumenický překlad Písma. In: H. Pavlicová – D. Papoušek (eds.), *Česká bible v dějinách evropské kultury*. Brno: Česká společnost pro studium náboženství, s. 11 – 16. Vintr, J. (1994): Stylistické poznámky k českému ekumenickému překladu evangelií. In: H. Pavlicová – D. Papoušek (eds.), *Česká bible v dějinách evropské kultury*. Brno: Česká společnost pro studium náboženství, s. 17 – 26. Michálek, E. (1994): Jazyk Kralické bible v kontextu vývoje starší doby. In: H. Pavlicová – D. Papoušek (eds.), *Česká bible v dějinách evropské kultury*. Brno: Česká společnost pro studium náboženství, s. 41 – 48. Kyas, V. (1997): Bible Kralická. In: Kyas, V.: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad, s. 182 – 210. Kyas, V. (1943): Jazykové rozdíly Nového zákona v překladě Blahoslavově a v bibli Kralické z roku 1593. *Slovo a slovesnost*, 9, s. 193 – 201. aj.

³¹⁶ Kyas, 1997, s. 197 - 200.

³¹⁷ Kyas, 1997, s. 200.

³¹⁸ Michálek, 1994, s. 42.

³¹⁹ Kyas, 1997, s. 198.

³²⁰ Oficiální název překladu je Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. V této práci je kvůli jednoznačnosti většinou používáno označení ekumenická bible, popř. zkratka EB.

³²¹ Vintr, 1994, s. 18 - 24.

³²² Viz oddíl 4.5.

- 5) ‚nemít právo‘
- 6) ‚nebýt záhodno‘
- 7) KF³²³ ‚dovolení‘
- 8) KF ‚zákaz‘
- 9) KF ‚prosba o dovolení‘
- 10) KF ‚varování‘
- 11) KF ‚rada‘
- 12) KF ‚přání splnitelné‘.

Definování jednotlivých modálních významů a komunikativních funkcí bylo provedeno v oddílech 2.2.4 a 4.5, proto se jím zde práce s výjimkou vymezení významů ‚(ne)mít právo‘ nebude již zabývat.

Modální hodnotu, která by odpovídala významu, jenž je v této práci označován jako ‚(ne)mít právo‘, nevyčleňuje žádná z klasifikací voluntativní modality představených v podkapitole 2.2.2. Zde jsou do této kategorie řazeny věty typu *Což se smí sekera holebat nad toho, kdo jí seká?*,³²⁴ (*Kéž bys byl jako můj bratr, který sál z prsů mé matky!*) *Až bych tě nalezla někde venku, políbila bych tě a nikdo by mnou pohrdat nesměl.*³²⁵ Jde tedy o význam, v němž oprávněnost (ne)vykonat nějakou činnost není dána úředně, nýbrž má povahu normy implicitní, mající původ v morálních zvyklostech společenství či přírodních, metafyzických zákonech.³²⁶

Ani v případě významových a funkčních konkurentů *(ne)smět* nebyla zjišťována četnost výskytu všech vyjadřovacích prostředků uvedených v oddíle 5.2, ale pouze těch, které se vyskytují v Bibli kralické (BK) jako ekvivalenty slovesa *(ne)smět* nacházejícího se v bibli ekumenické (EB) a naopak. Protože se z 20 výskytů *(ne)smět* v BK nejspíše³²⁷ pouze ve 3 případech jedná o význam modální, byla vedle četnosti ekvivalentů modálního *(ne)smět* orientačně zjišťována i četnost výskytu konkurentů plnovýznamového *(ne)smět*. Jakožto ekvivalenty nemodálního *(ne)smět* nacházejícího se v BK byly zkoumány:

- 1) *(ne)odvážit se, (ne)odvažovat se*³²⁸
- 2) *(ne)bát se*
- 3) *odvaha + V*³²⁹ (*brát, vzít, najít...*)

³²³ KF = komunikativní funkce

³²⁴ Ekumenická bible, Izaiáš 10,15.

³²⁵ Ekumenická bible, Píseň 8,1.

³²⁶ Tomuto pojetí odpovídá ve Slovníku spisovného jazyka českého IV (1989, s 400) první sémém lexému *právo*, který je vysvětlen jako „oprávnění, nárok odůvodněný zvyklostmi, morálkou ap.“ Dokládán je příklady *právo na život, právo na štěstí, právo národů na sebeurčení, právo se mýlit* atd.

³²⁷ O pochybnostech o modálním, či nemodálním charakteru jednoho z dokladů viz oddíl 7.1.1.

³²⁸ Zkoumáno bylo jak dokonavé, tak nedokonavé sloveso vidové dvojice, protože u *(ne)smět* je vidový protiklad neutralizován.

- 4) (ne)obávat se
- 5) (ne)ostýchat se
- 6) (ne)opovázit se, (ne)opovážovat se

Jakožto konkurenty (ne)smět vyskytujícího se v EB se předmětem výzkumu staly:

- 1) svoboda + V (užívat, mít)
- 2) přístup + V (mít...)
- 3) smělost + V (mít...)
- 4) z(a)bránit, být zbráněno
- 5) (ne)slušet
- 6) (ne)náležet
- 7) necht'/nechat'/nachažt'
- 8) at'
- 9) (ne)mít

Jako ekvivalenty (ne)smět nacházejícího se jak v BK, tak v EB byly zjišťovány:

- 1) (ne)moci
- 2) (ne)smět

Z konkurentů (ne)smět bez ohledu na bibli, v níž se vyskytují, nebyly zkoumány (ne)chtít a muset. Všechny tři případy, jichž se to týká, jsou totiž příkladem rozdílného výkladu jednoho a téhož textového úseku.³³⁰ Navíc jde o zcela okrajové dvojice konkurentů. (Pár (ne)chtít - (ne)smět lze najít dvakrát, muset - smět pouze jednou.) Dále se práce nezabývá těmi případy, v nichž spojení (ne)smět + plnovýznamové sloveso v jedné bibli odpovídá v druhé

³²⁹ V = verbum
³³⁰

BK	EB
<p>ZJEVENÍ 17,10 9: Tentot' pak jest smysl toho, a máť zavřenou v sobě moudrost: Sedm hlav jestiť sedm hor, na kterýchž ta žena sedí. 10: A králů sedm jest. Pět jich padlo, jeden jest, a jiný ještě nepřišel; a když přijde, na malou chvíli <u>musí trvati</u>.</p>	<p>ZJEVENÍ 17,10 9: Ať pochopí ten, komu je dána moudrost. Sedm hlav je sedm pahorků, na nichž ta žena sedí, a také sedm králů: 10: pět jich padlo, jeden kraluje, jeden ještě nepřišel. Až přijde, <u>bude smět</u> zůstat jen nakrátko.</p>
<p>ESTER 1,19 19: Jestliže se [tedy] králi za dobré vidí, nechť se stane výpověď královská od obličejů jeho, a nechť jest vepsána mezi práva Perská a Médská, kteráž by nemohla změněna býti, že <u>nechtěla přijíti</u> Vasti před obličej krále Asvera, pročez království dá král jiné, lepší nežli ona.</p>	<p>ESTER 1,19 19: Uzná-li to král za vhodné, ať vydá královské nařízení, které se zapíše mezi zákony perské a médské a nebude přestupováno, že Vašti už <u>nesmí</u> předstoupit před krále Achašveróše; a její královskou hodnost ať dá král druhé, lepší než je ona.</p>
<p>JEMIJAŠ 50,24 24: Polékl jsem na tě, ó Babylone, pročez vzat budeš, než zviš. Nalezen, ano i polapen budeš, proto že jsi <u>směl</u> potýkati se s Hospodinem.</p>	<p>JEMIJAŠ 50,24 24: Políčil jsem na tebe a byl jsi lapen, Babylóne, a nevzal jsi to na vědomí. Byl jsi nalezen i chycen, protože ses <u>chtěl</u> potýkat s Hospodinem.</p>

bibli pouze plnovýznamovému slovesu ve tvaru finitním či infinitivním,³³¹ popř. nominálnímu kondenzátu věty s *(ne)smět*.³³²

6.3 Získávání a vyhodnocování dat

K získání dat z elektronické verze BK a EB³³³ byl použit program MonoConc pro Windows verze 1.1. Data byla získávána a vyhodnocována ve dvou fázích. V té první byla v obou biblích nalezena všechna místa, v nichž se vyskytuje sloveso *(ne)smět*. Tyto textové úseky byly následně roztrženy do skupin podle významu/funkce, který/ktou v nich *(ne)smět* má. Ke každému textovému úseku bylo nalezeno příslušné místo v bibli druhé. Na základě typu ekvivalentu, který v druhé bibli spojení *(ne)smět* + plnovýznamové sloveso odpovídá, byly příklady v rámci jednotlivých skupin seřazeny dále podle typu významového/funkčního konkurentu *(ne)smět*. Pro každý z 12 významů, resp. funkcí slovesa *(ne)smět*, jež byly zkoumány, tak vznikla tabulka podobná té následující.

Tab. 6 ,přání'³³⁴

A	B	BK	EK
		<i>imperativ plnovýznamového slovesa místo indikativu prézentu smět</i>	
1	1	* SOUDCŮ 19,23 23: K nimžto vyšel muž ten, hospodář domu, řekl jim: Nikoli, bratři moji, nečiňte, prosím, zlého, poněvadž všel ten muž do domu mého, <u>neprovodíte</u> nešlechtnosti té.	* SOUDCŮ 19,23 ³³⁵ 23: Tu k nim ten hospodář vyšel a domlouval jim: "Ne tak, moji bratři! Nedopustíte se přece něčeho tak zlého! Vždyť tento muž vešel do mého domu. <u>Nesmíte</u> spáchat takovou hanebnost!

331

BK	EB
LEVITICUS 16,26 26: Ten pak, kterýž vyvedl kozla na Azazel, zpéře roucha svá, a zmyje tělo své vodou, a potom <u>vejde</u> do stanů.	LEVITICUS 16,26 26: Ten, kdo vyhnal kozla pro Azázela, vypere si šaty a celý se omyje vodou. Teprve pak <u>smí</u> vstoupit do tábora.

332

BK	EB
1. PETROVA 4,16 16: Jestliže pak kdo trpí jako křesťan, nestyd' se za to, ale oslavujž Boha v <u>té částce</u> .	1. PETROVA 4,16 16: Kdo však trpí za to, že je křesťan, ať se nestydí, ale slaví Boha, že <u>smí</u> nosit toto jméno.

³³³ Výzkum byl proveden konkrétně na elektronických verzích ekumenického překladu Písma a Bible kralické, které jsou dostupné online na adrese: <http://www.fit.vutbr.cz/~michal/kr/kk.html.cs>.

³³⁴ A = počet příkladů s tímto významem bez ohledu na způsob jeho vyjádření; B = počet příkladů jednoho významu/jedné funkce vyjádřených tímž ekvivalentem; BK = Kralická bible; EK = ekumenická bible; *futurum plnovýznamového slovesa místo prézentu smět* = označení způsobu ekvivalence.

³³⁵ V tomto případě se spíše než o komunikační záměr ,přání' jedná o komplex několika komunikačních funkcí (,přání', ,zákaz', ,varování', ,rada'), mezi nimiž má ,přání' dominantní postavení.

2	2	SOUDCŮ 19,24 24: Aj, dceru svou, kteráž pannou jest, a ženinu jeho, ty hned vyvedu, i ponížíte jich, aneb učiníte jim, což se vám za dobré vidí; jen muži tomu <u>nečiňte</u> věci té hanebné.	SOUDCŮ 19,24 ³³⁶ 24: Tady je má dcerka, panna, a jeho ženina. Hned je vyvedu. Můžete je zneužít a nakládat s nimi, jak se vám zlíbí, ale vůči tomuto muži <u>nesmíte</u> spáchat takovou hanebnost."
<i>neslušet</i>			
3	1	SKUTKY 22,22 22: I poslouchali ho až do toho slova. A tu hned pozdvihli hlasu svého, řkouce: Zahlad' z země takového, neboť <u>nesluší</u> jemu <u>živu býti</u> .	SKUTKY 22,22 22: Poslouchali ho až do chvíle, kdy řekl tato slova; ale pak začali křičet: "Sprovod' ho ze světa! <u>Nesmí</u> zůstat na živu!"

V první fázi výzkumu tedy byly zjištěny: 1) významy a funkce, které *(ne)smět* v biblích má, 2) kolik procent z celkového počtu forem *(ne)smět* je v dané bibli nositelem jednotlivých významů/funkcí, 3) jaké konkurenty *(ne)smět* se v příslušných funkcích objevují v druhé bibli.

Druhá fáze výzkumu se týkala vybraných³³⁷ zjištěných ekvivalentů. V celém textu obou biblí byla zkoumána četnost jejich výskytu v kontextech, v nichž je možno nahradit je slovesem *(ne)smět*, tentokrát bez ohledu na jejich význam či funkci. Výstupem této druhé části výzkumu jsou informace o absolutním a procentuálním zastoupení vybraných konkurentů modálního *(ne)smět* v BK a v EB.

Zda jsou zjištěné rozdíly v četnosti výskytu *(ne)smět* a jeho ekvivalentů v BK a v EB statisticky významné, bylo ověřováno pomocí čtyřpolních tabulek, jednoho z podtypů χ^2 -testu. Tento test slouží k stanovení hladiny pravděpodobnosti, s níž lze odmítnout tzv. nulovou hypotézu, tj. že rozdíly ve frekvenci určitého jevu ve dvou souborech, lišících se jistým příznakem, jsou náhodné. Hladinu pravděpodobnosti lze vypočítat ze vzorce

$$\chi^2 = \frac{N(AD - BC)^2}{(A + B)(C + D)(A + C)(B + D)},$$

přičemž počet dokladů zkoumaného jevu v příznakové skupině je označen A, v bezpříznakové skupině C, počet zbylých členů příznakové skupiny písmenem B a počet zbylých členů nepříznakové skupiny písmenem D. N představuje součet všech členů obou skupin. V případě předkládaného výzkumu představují příznakovou skupinu všechna textová slova v BK,

³³⁶ Viz předchozí poznámka.

³³⁷ Viz oddíl 7.2.

nepříznakovou všechna textová slova v EB. Rozlišujícím znakem těchto dvou skupin je doba jejich vzniku. Zkoumanou veličinou je výskyt slovesa *(ne)smět* a jeho vybraných zjištěných konkurentů. Pro ilustraci zde bude ukázáno odmítnutí hypotézy, že rozdíl ve výskytu slovesa *(ne)smět* v EK a v EB je náhodný. Konkrétní číselné hodnoty dosažené za jednotlivé neznámé vzorce jsou uvedeny přehledně v tabulce 7.

Tab. 7

	<i>(ne)smět</i> (zkoumaný jev)	všechna tokens kromě <i>(ne)smět</i>	celkem
Bible kralická (příznaková skupina)	20 (A)	642 892 (B)	642 912
bible ekumenická (bezpříznaková skupina)	239 (C)	598 299 (D)	598 538
celkem	259	1 241 191	1 241 450 (N = A + B + C + D)

Pro zkoumané hodnoty platí, že $\chi^2 = 201,464$. Tato práce bude pracovat s hladinou pravděpodobnosti 95 %, že výsledky testu nejsou falešně pozitivní či falešně negativní, což je hladina, s níž se obvykle při ověřování hypotéz pracuje.³³⁸ Pro tuto hladinu pravděpodobnosti je uváděno $\chi^2_1 = 3,84$,³³⁹ to znamená, že pokud platí $\chi^2 \geq 3,84$, pak nelze rozdíl ve výskytu zkoumaného jevu považovat za náhodný. Nepoměr ve frekvenci *(ne)smět* v EK a v EB tedy není náhodný. (U většiny zkoumaných hodnot lze nulovou hypotézu zamítnout dokonce na úrovni vyšší než 99,9%, pro kterou platí $\chi^2_1 = 10,83$.)

Získané číselné údaje je nutno brát pouze jako orientační, a to nejen kvůli zmíněné specifičnosti biblického textu,³⁴⁰ nýbrž také vzhledem ke způsobu stanovování významů zkoumaných konkurentů a rovněž vzhledem ke způsobu určování možnosti či nemožnosti nahradit v jednotlivých případech zkoumaný ekvivalent slovesem *(ne)smět*. Jednoznačně rozhodnout, jaký význam/jakou funkci *(ne)smět* a jeho konkurenty zastávají, je v konkrétních případech mnohdy obtížné, někdy i nemožné. Zkoumané významy a komunikační záměry se totiž liší jen drobnými sémantickými a pragmatickými nuancemi, takže určit zamýšlený význam jazykového prostředku je leckdy schopen pouze autor textu. Například *nesmíš*

³³⁸ Butler, 1985, s. 71.

³³⁹ Cyhelský, 1985, s. 292.

³⁴⁰ Viz podkapitola 6.1.

v textovém úseku *Ta se otázala: "S jakou přicházíš, má dcero?" I vyprávěla jí všechno, jak s ní ten muž jednal. A dodala: "Těchto šest měř ječmene mi dal on. Řekl totiž: Nesmíš přijít ke své tchyni s prázdnou."*³⁴¹ může signalizovat jak ‚zákaz‘, tak ‚radu‘. U komunikačních funkcí navíc může docházet k jejich vrstvení. V následující ukázce je *nesmíte* nositelem komplexu komunikačních záměrů ‚přání‘, ‚zákaz‘, ‚varování‘ a ‚rada‘: *Tu k nim ten hospodář vyšel a domlouval jim: "Ne tak, moji bratři! Nedopustíte se přece něčeho tak zlého! Vždyť tento muž vešel do mého domu. Nesmíte spáchat takovou hanebnost!"*³⁴² Rozhodování o významu nejednoznačných případů většinou neusnadňuje ani porovnání s Vulgátou.³⁴³ Sporným dokladům totiž odpovídá v latinském překladu buď totéž modální sloveso (např. *posse* = *moci*, jehož významy v překladovém slovníku korespondují s významy příslušného slovesa v českých výkladových slovnících), nebo pouze plnovýznamové sloveso ve tvaru určitém bez modálního predikátoru, popř. opisný imperativ s *noli/te*. (Opisný imperativ neoznačuje pouze ‚rozkaz‘, má více funkcí.)³⁴⁴ Rozhodování o významu nejednoznačných dokladů neulehčují ani biblický slovník³⁴⁵ či biblická konkordance.³⁴⁶ Vzhledem k tomu, že tato práce chce přinést o výskytu (*ne*)*smět* a jeho konkurentů v příslušných biblích kvantitativní údaje, které by umožnily vytvořit si jistotu, i když třeba ne úplně přesnou představu o rozdílech ve způsobech vyjadřování modálních významů dnešního (*ne*)*smět* v humanistické a dnešní češtině, jsou sporné příklady nakonec vždy přiřazeny k jedné kategorii (podle mého názoru té, která se v daném kontextu nejvýrazněji uplatňuje). Je tak ale učiněno s plným vědomím toho, že proti danému zařazení lze vždy vznést více či méně oprávněné námitky.

Problém při rozhodování, zda v konkrétním případě lze či nelze zkoumaný jazykový prostředek nahradit (*ne*)*smět*, aniž by došlo k významným sémantickým nebo pragmatickým posunům, vyplývá ze skutečnosti, že jakýkoliv výsek objektivní reality je možno jazykově ztvárnit mnoha způsoby. Například propozici věty obsahující *ať* v následující ukázce *Hospodinův posel Manóachovi odpověděl: "Ať se žena varuje všeho, o čem jsem jí řekl."*³⁴⁷ lze pomocí (*ne*)*smět* vyjádřit také, ale musí být užito jiné lexikální obsazení „Žena nesmí učinit nic z toho, o čem jsem jí řekl.“ O tom, zda se v tomto a obdobných případech jedná o ekvivalentní vyjádření, či nikoliv, je možno diskutovat. Problémy působí i samo spojení *ať/necht’* + prézens/futurum plnovýznamového slovesa. V mnoha případech může být

³⁴¹ Bible ekumenická, Rut 3,17.

³⁴² Bible ekumenická, Soudců 19,23.

³⁴³ *Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem*⁴, 1994.

³⁴⁴ Porovnání s Vulgátou nebylo vzhledem k tomu, že nepřinášelo kýžené výsledky, provedeno u všech sporných dokladů, ale asi u dvaceti.

³⁴⁵ Douglas, 2009.

³⁴⁶ Biblická konkordance, 1993.

³⁴⁷ Bible ekumenická, Soudců 13,13.

nahrazeno konstrukcí *nesmět* + záporný infinitiv (Např. větu *At' je Kenaan jejich otrokem!* je možno transformovat do podoby *Kenaan nesmí nebýt jejich otrokem!*), lze však vést diskusi o tom, zda opravdu jde o ekvivalentní vyjádření. V rámci tohoto výzkumu byly transformace s lexikálním obsazením odlišným od znění výchozí výpovědi hodnoceny jako neekvivalentní, v případě spojení *(ne)smět* + záporný infinitiv/kladný infinitiv + negované adjektivum, popř. adverbium byla rozhodující uzuálnost výrazu. Například spojení *nesmí nebýt* nelze považovat za neutrální, běžně se vyskytující způsob vyjádření. Je užíváno zřídka, a to v případech, kdy chce mluvčí svou výpověď zdůraznit.

Rozhodnutí hodnotit sporné případy výše popsáním způsobem bylo učiněno s plným vědomím toho, že to není jediné řešení, a že je tudíž možno s ním nesouhlasit. Možné námitky snad zmírňuje (nikoliv odstraňuje) skutečnost, že zvoleným způsobem bylo postupováno jak v případě BK, tak v případě EB, tudíž odchylky od skutečnosti vyplývající z tohoto rozhodnutí vznikly v datech vzorků obou zkoumaných stavů jazyka.

7. Výsledky výzkumu

Výsledky výzkumu budou v souladu se dvěma fázemi, v nichž výzkum probíhal, prezentovány ve dvou podkapitolách: *(Ne)smět* a jeho konkurenty ve zkoumaných významech a funkcích a Četnost výskytu konkurentů *(ne)smět* v Bibli kralické a v bibli ekumenické.

7.1 *(Ne)smět* a jeho konkurenty ve zkoumaných významech a funkcích

Oddíl 7.1 se věnuje dokladům *(ne)smět* v EB a BK. Z výskytu jeho ekvivalentů se tato podkapitola zabývá pouze těmi případy, kterým na příslušných místech v druhém biblickém překladu odpovídá sloveso *(ne)smět*.

7.1.1 Zjištěné významy a funkce *(ne)smět* v Bibli kralické a bibli ekumenické

V podkapitole 7.1.1 jsou představeny jednotlivé významy a funkce, které *(ne)smět* v obou biblích má, a jejich procentuální zastoupení v rámci všech významů a funkcí *(ne)smět* v příslušné bibli.

V BK bylo nalezeno 20 dokladů *(ne)smět*. V 16 případech jde nesporně o formy plnovýznamového slovesa, v 1 dokladu je příslušnost k plnovýznamovému slovesu sporná a pouze ve 3 případech lze *(ne)smět* jednoznačně považovat za nositele modálního významu. V žádném z těchto případů není tvar *(ne)smět* signalizátorem komunikační funkce.

Modální *(ne)smět* je v BK nositelem dvou významů: ‚mít právo‘ (2 doklady, tj. 10 % z celkového výskytu slovesa v BK) a ‚mít zakázáno‘, nebo ‚nebýt záhodno‘ (1 doklad, 5 %). V případě druhém není možno význam jednoznačně určit. Z kontextu *I šla tam děvečka a pověděla jim, aby oni jdouce, oznámili to králi Davidovi; nebo nesměli se ukázati aneb vjíti do města.*³⁴⁸ totiž sémém jednoznačně stanovit nelze. Ani paralelní místo v ekumenickém překladu *Služebná šla a oznámila jim to. Oni to šli oznámit králi Davidovi; sami se totiž ve městě ukázat nemohli.*³⁴⁹ zcela nesporné řešení nenabízí.

Plnovýznamové *(ne)smět* má v BK rovněž dva významy: ‚(ne)bát se‘ (13 dokladů, 65 %) a ‚(ne)opovážít se‘ (3 doklady, 15 %).³⁵⁰

³⁴⁸ Bible kralická, 2. Samuelova 17,17.

³⁴⁹ Bible ekumenická, 2. Samuelova 17,17.

³⁵⁰ Doklady, jejich významy a ekvivalenty v EB viz příloha 8.

U posledního, dvacátého, dokladu *Ještě znovu Abner řekl Azaelovi: Uchyl se ode mne, sic jináč přirazím tě až k zemi, a jak bych směl pohleděti na Joába bratra tvého?*³⁵¹ nelze jednoznačně určit, zda *směl* vyjadřuje význam ‚mít odvahu‘ (popř. ‚opovážit se‘), nebo ‚mít právo‘.³⁵² Ekumenický překlad, v němž stojí *Abnér domlouval Asáelovi ještě jednou: "Uhni ode mne; proč tě mám srazit k zemi? Jak bych se mohl podívat na tvého bratra Jóaba?"*³⁵³ při určování významu mnoho nepomůže. *Moci* jakožto modální sloveso na jednu stranu podporuje domněnku o modálním charakteru *směl*, na druhou stranu mezi významem ‚být schopen‘, v němž je zde *moci* užito, a ‚mít odvahu‘ existuje nepopiratelná souvislost. Jak bylo uvedeno výše,³⁵⁴ je nutno každý doklad zařadit do některé kategorie. V tomto případě bude *smět* pojednáváno jako plnovýznamové sloveso, ovšem s vědomím, že to není jediný možný výklad.

Přehledně jsou významy *(ne)smět* v BK shrnuty v tabulce 8 a v grafu 1.

Tab. 8³⁵⁵

	plnovýznamové sloveso			modální sloveso	
význam	‚(ne)bát se‘	‚(ne)opovážit se‘	‚mít odvahu‘	‚mít právo‘	‚mít zakázáno či nebýt záhodno‘
a.f.	13	3	1	2	1
%	65	15	5	10	5
a.f.	17			3	
%	85			15	

³⁵¹ Bible kralická, 2. Samuelova 2,22.

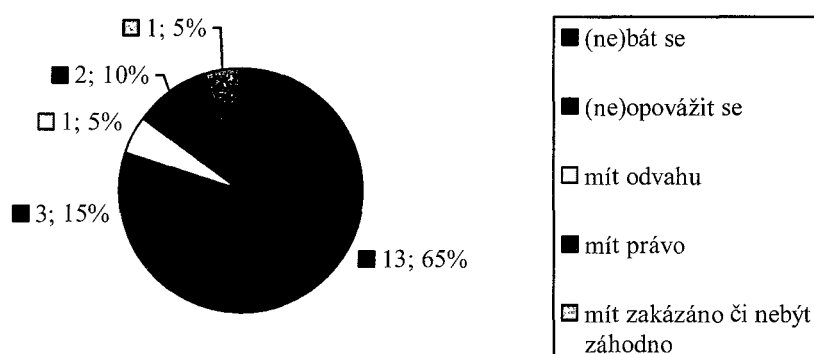
³⁵² Význam ‚mít právo‘ je jedním ze dvou z modálních významů, který je v BK nesporně doložen (viz výše). Též ony v oddíle 6.1 zmiňované tři jednoznačné doklady modálního *(ne)smět* v textech z let 1550 - 1650 byly nositeli právě tohoto významu. Zdá se tedy, že uvažovat v případě diskutovaného dokladu o významu ‚mít právo‘ je oprávněné.

³⁵³ Bible kralická, 2. Samuelova 2,22.

³⁵⁴ Viz oddíl 6.3.

³⁵⁵ A.f. =absolutní frekvence; % = procentuální podíl dokladů *(ne)smět* s daným významem na celkovém výskytu *(ne)smět* v BK.

Graf 1: Absolutní a relativní zastoupení jednotlivých významů *(ne)smět* v BK

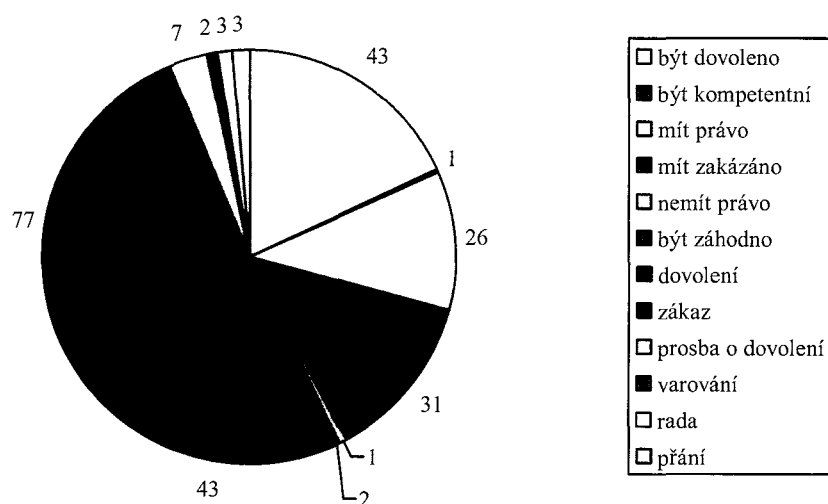
V EB je *(ne)smět* doloženo celkem 239krát. Absolutní frekvence i procentuální zastoupení jednotlivých významů a funkcí jsou shrnuty v tabulce 9 a v grafu 2.³⁵⁶ Nutno ještě připomenout, že ne vždy je přiřazení dokladu ke zvolené kategorii jedinou možnou interpretací. Za všechny sporné případy tu bude explicitně zmíněn pouze doklad (*Pak od tebe odejde a s ním i jeho děti a vrátí se ke své čeledi; vrátí se ke své čeledi; vrátí se k vlastnictví svých otců.*) *Jsou to přece moji služebníci, které jsem vyvedl z egyptské země, nesmějí být prodáváni jako otroci.*³⁵⁷ *Nesmějí* zde může vyjadřovat jak ‚zákaz‘, tak ‚být záhodno‘.

³⁵⁶ Doklady, jejich významy a ekvivalenty v BK viz příloha 9.

³⁵⁷ Bible ekumenická, Leviticus 25,42.

Tab. 9³⁵⁸

	význam/funkce	a.f.	%	a.f.	%
primární funkce	mít dovoleno	43	18	104	43,5
	být kompetentní	1	0,4		
	mít právo	26	10,8		
	mít zakázáno	31	13		
	nemít právo	1	0,4		
	být záhodno	2	0,8		
sekundární funkce	dovolení	43	18	135	56,5
	zákaz	77	32,2		
	prosba o dovolení	7	2,9		
	varování	2	0,8		
	rada	3	1,3		
	přání	3	1,3		

Graf 2: Absolutní frekvence významů a funkcí (*ne*)smět v EB

³⁵⁸ A.f. = absolutní frekvence; % = procentuální podíl dokladů (*ne*)smět s daným významem na celkovém výskytu (*ne*)smět v EB.

7.1.2 Konkurenty *(ne)smět* v jeho jednotlivých významech a funkcích v odpovídajících textových úsecích v Bibli kralické a bibli ekumenické

Oddíl 7.1.2 představuje biblické konkurenty *(ne)smět*. Zabývá se jejich vybranými výskyty, tj. pouze těmi, kterým na příslušných místech v druhém biblickém překladu odpovídá sloveso *(ne)smět*, a uvádí jejich absolutní a relativní frekvenci v těchto úsecích.

Absolutní a relativní výskyt ekvivalentů v EB, jež odpovídají v jednotlivých významech *(ne)smět* v BK, jsou shrnuty v tabulce 10. Jak absolutní, tak relativní frekvence konkurentů jsou uváděny jednak v rámci jednotlivých významů (ve sloupcích označených jednotlivými sémémy, např. ‚mít právo‘), jednak v rámci všech vybraných textových úseků (ve sloupci ‚konkurent celkem‘).

Tab. 10³⁵⁹

		‚(ne)bát se	‚(ne)opovážít se‘	‚mít odvahu‘	‚mít právo‘	‚mít zakázáno‘, či ‚nebýt záhodno‘	konkurent celkem
<i>(ne)odvážít se</i>	a.f.	3					3
	%	23					15
<i>(ne)bát se</i>	a.f.	7					7
	%	53,8					35
<i>odvaha</i> + V	a.f.	2					2
	%	15,4					10
<i>ostýchat se</i> + <i>obávat se</i>	a.f.	1					1
	%	7,7					5
<i>(ne)opovážít se</i>	a.f.		1				1
	%		33,3				5
<i>chtít</i>	a.f.		1				1
	%		33,3				5
plnovýznamové V	a.f.		1				1
	%		33,3				5
<i>(ne)moci</i>	a.f.			1		1	2
	%			100		100	10
<i>(ne)smět</i>	a.f.				2		2
	%				100		10
význam celkem	a.f.	13	3	1	2	1	20

³⁵⁹ A.f. = absolutní frekvence, % = procentuální zastoupení, V = verbum.

Jak ukazuje tabulka 10, počet dokladů jednotlivých konkurentů je ve zkoumaných textových úsecích nízký. S výjimkou verba *(ne)bát se* nepřekračuje hranici 3 výskytů.

Absolutní a procentuální frekvence konkurentů v BK, jež odpovídají v jednotlivých významech a funkcích *(ne)smět* v EB, jsou shrnuty v tabulce 11. Jak absolutní, tak relativní výskyt ekvivalentů jsou uváděny jednak v rámci jednotlivých významů a funkcí (ve sloupcích označených jednotlivými sémémy a funkcemi, např. ‚dovolení‘), jednak v rámci všech zkoumaných textových úseků (ve sloupci ‚konkurent celkem‘).

			mít dovole no	být kompetent ní	mít práv o	mít zakázán o	nem ít práv o	nebýt záhodn o	dovole ní	záka z	prosba o dovole ní	varová ní	rad a	přán í	konkure nt celkem
gramatická náhrada (=nulový ekvivalent)	F (←Ps)	a.h.	8		6	4			40	52 (2 JF)		1			111
		%	18,6		23	13			93	67,5		50			46,4
gramatická náhrada	transgresiv + zdaliž (←Ps)	a.h.	1												1
		%	2,3												0,4
gramatická náhrada	F + (zda)li (←Ps)	a.h.	2		1										3
		%	4,7		3,8										1,3
gramatická náhrada	adjektivu m verbale (←Ps)	a.h.			1										1
		%			3,8										0,4
gramatická náhrada	F (←F)	a.h.							1						1
		%							2,3						0,4
gramatická náhrada	Ps (←Ps)	a.h.	4		4	2									10
		%	9,3		15,4	6,5									4,2
gramatická náhrada	Ps _K (←Ps _K) s toutéž fci ³⁶¹	a.h.	13		1		1								15
		%	30,2		3,8		100								6,3
gramatická náhrada	M (←M)	a.h.	5			1									6
		%	11,6			3,2									2,5
gramatická náhrada	M (←Ps)	a.h.	1		1										2
		%	2,3		3,8										0,8

³⁶⁰ F = futurum, Ps = prézens, M = préteritum, K = kondicionál, KI = kondicionál označující neskutečné pojetí platnosti propozice, KS = kondicionál ve vedlejší větě obsahové neoznačující neskutečné pojetí platnosti propozice, Imp = imperativ, Inf = infinitiv, V = verbum, KF = komunikační funkce, BK = Bible kralická, JV = ekvivalenty neodpovídající si významem, JF = ekvivalenty neodpovídající si funkcí, F (←Ps) = futurum plnovýznamového slovesa v Bibli kralické jakožto ekvivalent spojení (ne)smět v prézentu + infinitiv plnovýznamového slovesa (obdobně v ostatních typech ekvivalence).

³⁶¹ U kondicionálové formy sloves práce rozlišuje dvě funkce: 1) označení neskutečného pojetí platnosti propozice (I), 2) formu sloves v některých typech vedlejších vět (např. podmětných, předmětných...) bez ohledu na vztah, který má predikátem vyjádřený děj k (fikční) realitě (S).

			mít dovole no	být kompetent ní	mít práv o	mít zakázán o	nem ít práv o	nebýt záhodn o	dovole ní	záka z	prosba o dovole ní	varová ní	rad a	přán í	konkure nt celkem
gramatická náhrada	Ps (←M)	a.h.	1												1
		%	2,3												0,4
gramatická náhrada	Ps _{KS} (←Ps)	a.h.	2		1	5		1		4					13
		%	4,7		3,8	16,1		50		5,2					5,4
gramatická náhrada	Ps _{Imp} (←Ps)	a.h.							1	8		1	2	2	14
		%							2,3	10,4		50	66, 7	66,7	5,9
gramatická náhrada	Ps _{verbum dicendi} + Inf (←Ps)	a.h.							1						1
		%							2,3						0,4
gramatická náhrada	nominální kondenzát	a.h.	1		1										2
		%	2,3		3,8										0,8
celkem gramatická náhrada		a.h.	38	0	16	12	1	1	43	64	0	2	2	2	181
		%	88,4	0	61,5	38,7	100	50	100	83,1	0	100	66, 7	66,7	75,7
svoboda + V (užívat, mít) (←Ps)		a.h.			2										2
		%			7,7										0,8
přístup + V (mít) (←Ps)		a.h.			2										2
		%			7,7										0,8
smělost + V (mít) (←Ps)		a.h.			1 ³⁶²										1
		%			3,8										0,4
být zbráněno (←Ps) z(a)bránit		a.h.				1									1
		%				3,2									0,4
(ne)slušet		a.h.		1		5								1	7
		%		100		16,1								33,3	2,9
nenáležet		a.h.				1									1
		%				3,2									0,4

³⁶² Hodnoty týkající se konkurentu *smělost* nejsou započítávány do celkových součtů. *Smělost* totiž stála ve verbonominální konstrukci ve slučovacím poměru k substantivu *přístup* a v celkových součtech je zastoupena v jeho hodnotách.

			mít dovole no	být kompetent ní	mít práv o	mít zakázán o	nem ít práv o	nebýt záhodn o	dovole ní	záka z	prosba o dovole ní	varová ní	rad a	přán í	konkure nt celkem
<i>prosím necht'/nechažt' + Ps</i>		a.h.	1 ³⁶³								5 ³⁶⁴				6
		%	2,3								71,4				2,5
<i>necht'/nechat'/nec hažt'</i>		a.h.								1			1		2
		%								1,3			33, 3		0,8
<i>at'</i>		a.h.								5	1 ³⁶⁵				6
		%								6,5	14,3				2,5
<i>(ne)moci</i>		a.h.	1		1	4				4	1				11
		%	2,3		3,8	13				5,2	14,3				4,6
<i>(ne)mít</i>		a.h.	2		3	7		1		2					15
		%	4,7		11,6	22,6		50		2,6					6,3
<i>(ne)muset</i>		a.h.	1 (JV)												1 (JV)
		%	2,3												0,4
<i>chtít</i>		a.h.				1 (JV)									1 (JV)
		%				3,2									0,4
<i>(ne)smět</i>		a.h.			2										2
		%			7,7										0,8
v BK daný verš chybí		a.h.								1					1
		%								1,3					0,4
celkem význam a KF			43	1	26	31	1	2	43	77	7	2	3	3	239

³⁶³ Komunikační záměry si neodpovídají. V BK *prosím nechažt' + Ps* signalizuje prosbu o dovození, zatímco *nesmět* v EK znamená ‚mít dovoleno‘.

³⁶⁴ Ekvivalent *prosím+ necht'/nechat'/nechažt' + Ps* odpovídá dvakrát $Ps_{smět} + necht'$, jednou $Ps_{smět} + necht' + prosím$, jednou $Ps_{smět} + kéž$ a jednou pouhému $Ps_{smět}$.

³⁶⁵ Ekvivalent *at' + P* _{inovýznamové sloveso} v BK odpovídá v EK *at' + P_{smět} + Inf*.

Na základě tabulky 11 lze shrnout, že ve většině případů (181) odpovídá slovesu *(ne)smět* v EB nulový ekvivalent (= gramatická náhrada) v BK. Pouze v 57 textových úsecích mu konkuruje jiný lexikální prostředek. Nulový ekvivalent nejčastěji odpovídá *(ne)smět* s KF ‚zákaz‘ (64), ‚dovolení‘ (43) či s významem ‚mít dovoleno‘ (38). Nejčastějším typem ekvivalence je futurum³⁶⁶ plnovýznamového slovesa v BK a spojení přezens *(ne)smět* + infinitiv plnovýznamového slovesa v EB. Tento druh konkurence se vyskytuje především v KF ‚zákaz‘ (v 52 ze 77 dokladů) a ‚dovolení‘ (v 40 z 43 případů). Frekvence lexikálních ekvivalentů je ve zkoumaných textových úsecích nízká. Pouze 6 ze 14 konkurentů (*prosím necht'/nechažt'* + Ps, *at'*, *(ne)slušet*, *(ne)moci* a *(ne)mít*) se v daných textových úsecích vyskytuje více než dvakrát, hranici 10 dokladů překračují jen *(ne)moci* a *(ne)mít*.

7.1.3 Porovnání stavu výskytu *(ne)smět* v Bibli kralické a v ekumenickém překladu

Tento oddíl se věnuje porovnání frekvencí jednotlivých významů a funkcí *(ne)smět* v biblích a posouzení případných rozdílů z hlediska statistické významnosti.

Jak už bylo řečeno, bez ohledu na význam se v BK nachází 20 dokladů slovesa *(ne)smět*, v EK 239. Zatímco v EK jde ve všech případech o modální sloveso, v BK patří k modálnímu slovesu pouze 3 formy, zbylých 17 dokladů vyjadřuje sémémy plnovýznamového verba. Jak je vidět v tabulce 12, tyto rozdíly jsou statisticky významné.

Z nepoměru v celkovém zastoupení *(ne)smět* v biblích vyplývá, že se texty odlišují i co do významů a funkcí, které v nich sloveso vyjadřuje, a rovněž v počtu jejich dokladů. V EK zcela chybí sémémy plnovýznamového *(ne)smět*, v BK naopak většina významů a funkcí modálního slovesa. Pouze významy ‚mít právo‘ a ‚mít zakázáno‘, popřípadě³⁶⁷ ‚nebýt záhodno‘ lze nalézt v obou překladech. ‚Mít právo‘ je v BK zastoupeno 2 doklady, v EK 26. ‚Mít zakázáno‘ vyjadřuje *(ne)smět* v EK 31krát, ‚nebýt záhodno‘ 2krát. Ten z významů, který je zastoupen v BK, je v ní doložen pouze jednou. Jak ukazuje tabulka 12, zjištěné rozdíly nejsou statisticky významné v případě všech funkcí a významů *(ne)smět*, ale jen u významů ‚mít dovoleno‘, ‚mít právo‘, ‚mít zakázáno‘, ‚(ne)bát se‘ a u komunikačních funkcí ‚dovolení‘, ‚zákaz‘ a ‚prosba o dovolení‘.

³⁶⁶ Míněn je budoucí čas ve funkčním slova smyslu, tj. formálně futurum nedokonavých sloves nebo přezens dokonavých verb.

³⁶⁷ V daném případě nelze jednoznačně rozhodnout, zda jde o ‚mít zakázáno‘, či o ‚nebýt záhodno‘.

Tab. 12^{368, 369}

	a.f. v BK	a.f. v EK	χ^2	statistická významnost
„mít dovoleno“	0	43	46,19	+
„být kompetentní“	0	1	1,074	-
„mít právo“	2	26	22,352	+
„mít zakázáno“	^x 1	31	30,35	+
„nemít právo“	0	1	1,074	-
„nebýt záhodno“	^x 1	2	0,409	-
„dovolení“	0	43	46,19	+
„zákaz“	0	77	82,714	+
„prosba o dovolení“	0	7	7,519	+
„varování“	0	2	2,148	-
„rada“	0	3	3,222	-
„přání“	0	3	3,222	-
celkem modální	3	239	247,694	+
„(ne)bát se“	13	0	12,103	+
„(ne)opovážít se“	3	0	2,793	-
„mít odvahu“	1	0	0,931	-
celkem plnovýznamové	17	0	15,827	+
celkem	20	239	201,464	+

Zjištěné rozdíly opravňují k domněnce,³⁷⁰ že v užívání *(ne)smět* došlo od konce 16. století k značnému posunu. Nejvýraznější odlišností oproti současnosti je existence dvou sloves *(ne)smět* v češtině doby střední, modálního a plnovýznamového. Ve srovnání s frekvencí *(ne)smět* v dnešních komunikátech se obě verba na konci 16. století užívala pravděpodobně zřídka, přičemž plnovýznamové *(ne)smět* mělo zřejmě výrazně vyšší frekvenci než *(ne)smět* modální. Nečetné doklady modálního *(ne)smět* v BK (a rovněž v onom korpusu textů z let

³⁶⁸ A.f. = absolutní frekvence, BK = Bible kralická, EK = ekumenická bible, χ^2 = výsledná hodnota testu čtyřpolní tabulky, ^x = nelze jednoznačně určit, + = ano, - = ne.

³⁶⁹ V tabulce 12 jsou pro úplnost uvedeny hodnoty testu čtyřpolní tabulky u všech významů a funkcí *(ne)smět*. Nutno podotknout, že na sémém a funkci s příliš nízkou absolutní frekvencí (např. „být kompetentní“) nelze statistickou míru χ^2 adekvátně aplikovat, a proto z hodnot χ^2 v takových případech nejsou vyvozovány žádné další závěry.

³⁷⁰ Žádný závěr učiněný na základě tohoto výzkumu neopravňuje vzhledem k již výše zmíněné specifčnosti biblického textu (viz oddíl 6.1) k tvrzení, které by se týkalo celkového rozdílu mezi zkoumanými vývojovými stavy jazyka. Na základě výsledků jsou formulovány pouze hypotézy, které by bylo třeba prověřit dalším, podstatně širším výzkumem.

1550 - 1650)³⁷¹ budí dojem, že modální *(ne)smět* vyjadřovalo před 400 lety na rozdíl od současnosti jen několik málo významů a sekundárně³⁷² se neužívalo vůbec. Tyto skutečnosti opravňují k domněnce, že konec 16. století je doba, kdy *(ne)smět* začíná být pozvolna užíváno jako modální sloveso.

7.2 Četnost výskytu konkurentů *(ne)smět* v Bibli kralické a v bibli ekumenické

Tato podkapitola se věnuje srovnání výskytu³⁷³ vybraných zjištěných konkurentů³⁷⁴ *(ne)smět* v celém textu biblí a porovnání případných rozdílů z hlediska statistické významnosti.³⁷⁵

Z konkurentů plnovýznamového *(ne)smět* v BK byly zkoumány pouze *(ne)opovážovat se/(ne)opovážit se*, *(ne)odvažovat se/(ne)odvážit se*, verbonominální spojení se substantivem *odvaha*, *(ne)bát se*, *(ne)obávat se* a *(ne)ostýchat se*.³⁷⁶ U posledních tří sloves je třeba rozlišovat dvojí užití, a to s infinitivem a bez něj.³⁷⁷ V textových úsecích v EB, které odpovídají *(ne)smět* v BK, se tato slovesa vždy pojí s infinitivem. Předmětem zájmu výzkumu se tedy staly doklady sloves ve spojení s infinitivem. Jen pro zajímavost je zde uveden i jejich celkový výskyt v biblích. Údaje o absolutní frekvenci konkurentů plnovýznamového *(ne)smět* v obou biblích a hodnoty jejich porovnání pomocí χ^2 -testu jsou shrnuty v tabulce 13.

---

³⁷¹ Viz 6.1.

³⁷² Viz oddíl 4.5.

³⁷³ Výskytem jsou míněny pouze ty doklady, v nichž zkoumané prostředky vyjadřují tytéž funkce a významy, jejichž nositelem je či bylo *(ne)smět*.

³⁷⁴ Více k výběru viz podkapitola 6.2.

³⁷⁵ Doklady, v nichž lze konkurenty nahradit slovesem *(ne)smět*, jsou k dispozici v příloze 10. Tuto přílohu obsahuje vzhledem k jejímu rozsahu pouze elektronická verze diplomové práce.

³⁷⁶ Důvody, proč nebyly zjišťovány frekvence zbylých tří konkurentů, *chtít*, *moci* a nulového ekvivalentu, uvádí oddíl 6.2.

³⁷⁷ Druhý případ tvoří homogenní skupinu. Zahrnuje doklady, v nichž je verbum rozvito vedlejší větou, substantivem neslovesným či není rozvito vůbec.

Tab. 13^{378, 379}

		a.f. v BK	a.f. v EB	χ^2	statistická významnost
<i>(ne)opovážovat se/(ne)opovážít</i>		9	6	0,405	-
<i>(ne)odvažovat se/(ne)odvážít se</i>		11	26	7,21	+
<i>odvahu + V</i>		0	30	32,225	+
<i>(ne)bát se</i>	+ inf	3	17	10,84	+
	celkem	394	355	0,2	-
<i>(ne)obávat se</i>	+ inf	1	1	0,003	-
	celkem	9	9	0,026	-
<i>(ne)ostýchat se</i>	+ inf	5	2	1,082	-
	celkem	11	2	5,611	+

Jak je vidět, rozdíl ve frekvenci v BK a v EB je statisticky významný pouze u sloves *(ne)odvažovat se/(ne)odvážít se*, *(ne)bát se* a u verbonominálního spojení se substantivem *odvaha*. Na základě těchto údajů lze vyslovit hypotézu, že se tyto výrazy ve spojení s infinitivem vyskytují v dnešních textech častěji než v poslední třetině 16. století. (V případě verbonominální konstrukce není vyloučeno, že před 400 lety nebyla užívána vůbec.) Příčinu této změny v užívání daných výrazů je možno hledat i v zániku plnovýznamového *(ne)smět*, které sloužilo k vyjádření v podstatě týchž významů jako tyto čtyři výrazy.

Z konkurentů modálního *(ne)smět* byl výskyt v celém textu biblí zjišťován u výrazů *svoboda + verbum*, *přístup + verbum*, *smělost + verbum*, *z(a)bránit*, *(ne)náležet*, *(ne)slušet*, *necht'/nechat'/nachazt'*, *ať*, *(ne)mít*, *(ne)moci*.³⁸⁰ U mnohých dokladů těchto vyjadřovacích prostředků nelze jednoznačně rozhodnout, zda je jejich náhrada slovesem *(ne)smět* možná. Lze je v nich totiž interpretovat i jako nositele jiného významu/jiné funkce, který/kterou *(ne)smět* nevyjadřuje. Proto jsou u některých výrazů uváděny dva údaje o počtu jejich výskytu. První zahrnuje i sporné doklady, druhý udává pouze počet jednoznačných konkurentů.³⁸¹ U některých ekvivalentů lze vedle ojedinělých sporných případů rozpoznat i

³⁷⁸ A.f. = absolutní frekvence, BK = Bible kralická, EB = ekumenická bible, χ^2 = výsledná hodnota testu čtyřpolní tabulky, - = ne, + = ano, v = verbum, inf = infinitiv.

³⁷⁹ V tabulce 13 jsou pro úplnost uvedeny hodnoty testu čtyřpolní tabulky u všech konkurentů *(ne)smět*. Nutno podotknout, že na ekvivalenty s příliš nízkou absolutní frekvencí (např. na *(ne)obávat se*) nelze statistickou míru χ^2 adekvátně aplikovat.

³⁸⁰ Důvody, proč nebyly zkoumány frekvence zbylých dvou konkurentů, *chtít* a *(ne)mušet*, uvádí oddíl 6.2.

³⁸¹ Uvádění jednoznačných a nejednoznačných dokladů odporuje části podkapitoly 6.3, v níž bylo řečeno, že sporné doklady budou vždy přiřazeny k některé kategorii. Nutnost klasifikovat i nejednoznačné případy je důsledkem záměru porovnat frekvenci *(ne)smět* a jeho konkurentů v BK a v EB. Zatímco v případě zohledňování možných významů sporných dokladů *(ne)smět* by bylo obtížné provést kvantitativní srovnání,

jisté typy nejednoznačných dokladů. Tento jev je zvláště výrazný v případě modálních sloves *(ne)mít* a *(ne)moci*.

U *(ne)mít* jde o tyto tři druhy nejednoznačných výskytů: 1) řečnické otázky se záporným *nemít*, 2) obecně věty s kladnou podobou slovesa *mít* a 3) doklady *(ne)mít* ve funkci futura. V případě řečnických otázek s *nesmět* se dostává do popředí význam ‚mít zakázáno‘. Sémém ‚být záhodno‘, popř. ‚mít právo‘, který vyjadřuje *nemít*, je obtížné v těchto konstrukcích identifikovat. (Např. ^X *Jakpak když svévolníci zavraždí spravedlivého v jeho domě a na jeho lůžku? To bych vás teď neměl volat k odpovědnosti za jeho krev?*)³⁸² U kladných podob slovesa *mít* je nezdůvodnitelné rozhodnout, zda má verbum v konkrétním dokladu význam ‚mít právo‘, jehož nositelem je i *smět*, či význam ‚být záhodno‘, jež *smět* nevyjadřuje. (Např. *Jób řekl: Jsem spravedlivý, a Bůh upírá mi právo. 6: Mám lhát?*)³⁸³ U *(ne)mít* indukujícího futurum nastává problém v těch případech, v nichž je vzhledem k sémantice a lexikálnímu obsazení možno výraz *(ne)mít* nahradit slovesem *(ne)smět*. (Např. *A ukřižovavše jej, rozdělili roucha jeho, mecíce o ně los, kdo by co vzíti měl.*)³⁸⁴ Zatímco v prvních dvou typech sporných dokladů byly při rozhodování o *(ne)možnosti* nahradit verbum *(ne)mít* slovesem *(ne)smět* rozhodující sémantika a lexikální obsazení výpovědi, v třetím případě byly všechny doklady hodnoceny jako neekvivalentní.

V případě *(ne)moci* tvoří velkou část nejednoznačných dokladů textové úseky, v nichž *(ne)moci* může mít význam ‚být schopen‘, ale také ‚mít právo‘. (Např. *Neodcházej náhle od něho, nestůj při zlé věci; neboť on může učinit všechno, co se mu zlíbí.*)³⁸⁵

Údaje o absolutní frekvenci konkurentů modálního *(ne)smět* v obou biblích a hodnoty jejich χ^2 -testu jsou uvedeny v tabulce 14. V závěru tabulky (v řádku nazvaném ‚všechny výrazy‘) je porovnán celkový výskyt všech těchto výrazů včetně *(ne)smět* v BK a EB.

---

celkovou frekvenci jeho konkurentů je možno porovnat s nejednoznačnými doklady i bez nich bez obtíží. Proto byla zásada porušena.

³⁸² Ekumenická bible, 2. Samuelova 4,11. ^X = sporný doklad.

³⁸³ Ekumenická bible, Jób 34,5.

³⁸⁴ Kralická bible, Evangelium S. Marka 15,24.

³⁸⁵ Ekumenická bible, Kazatel 8,3.

Tab. 14^{386, 387}

		a.f. v BK	a.f. v EB	χ^2	statistická významnost
<i>svobodu</i> + V	celkem	2	1	0,266	-
	bez sporných dokladů	2	0	1,862	-
<i>přístup</i> + V		3	9	3,449	-
<i>smělost</i> + V		2	0	1,862	-
<i>z(a)bránit</i> ³⁸⁸	celkem	3	3	0,008	-
	bez sporných dokladů	3	2	0,135	-
<i>(ne)náležet</i>	celkem	8	3	1,932	-
	bez sporných dokladů	7	3	1,329	-
<i>(ne)slušet</i>	celkem	44	6	26,262	+
	bez sporných dokladů	41	5	25,693	+
<i>ať</i>	celkem	91	243	80,591	+
	bez sporných dokladů	86	237	81,925	+
<i>necht'/nechat'/ nechaž'</i>	celkem	121	20	65,398	+
	bez sporných dokladů	118	19	64,728	+
<i>(ne)mít</i>	celkem	90	51	8,191	+
	bez sporných dokladů	69	27	15,516	+
<i>(ne)moci</i>	celkem	125	220	33,444	+
	bez sporných dokladů	91	176	33,576	+
<i>(ne)smět</i>	celkem	4	239	244,734	+
	bez sporných dokladů	3	239	247,694	+
všechny výrazy	celkem	493	795	94,263	+
	bez sporných dokladů	425	717	97,209	+

Z údajů v tabulce 14 vyplývá, že rozdíl ve frekvenci v biblích je statisticky významný pouze u *(ne)slušet*, *necht'*, *(ne)mít*, *ať* a *(ne)moci*. První tři výrazy mají více dokladů v BK, *ať* a *(ne)moci* se shodně s *(ne)smět* vyskytují častěji v EB. Hodnoty v posledním řádku tabulky ukazují, že zkoumané konkurenty neobjasňují nepoměr ve způsobu vyjadřování významů a funkcí dnešního *(ne)smět* v BK a v EB, spíše naopak. Rozdíl v celkové frekvenci všech výrazů v tabulce je sice z velké části způsoben slovesem *(ne)smět* (z 302 dokladů, jimiž se

³⁸⁶ Viz pozn. 378.

³⁸⁷ Viz pozn. 379.

³⁸⁸ Do údajů v tabulce byly zahrnuty pouze ty případy, které lze nahradit podle obecných zásad, jimiž se řídil tento výzkum (více viz oddíl 6.3). Pokud by byly počítány i doklady, které lze vyjádřit pomocí *(ne)smět* jen při použití jiného lexika či posunu významu textového úseku, pak se sloveso vyskytuje v BK 22krát, v EB 27krát. Výsledná hodnota χ^2 -testu pak činí 0,931. Rozdíl v četnosti výskytu by tedy ani v tomto případě nebyl statisticky významný.

jejich výskyt v EB a BK liší, jde v 235 případech právě o *(ne)smět*), přesto k němu přispívá i nepoměr ve frekvenci ostatních výrazů (67 doklady). Tyto údaje opravňují k domněnce, že se v češtině 2. poloviny 16. století k vyjádření významů a funkcí dnešního *(ne)smět* užívaly ještě jiné prostředky, jejichž frekvence byla naopak dříve vyšší než dnes.

8. Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl zjistit: 1) jaký je rozdíl ve výskytu sloves *(ne)smět* v BK a v EK, 2) jaké výrazové prostředky v BK konkurují *(ne)smět* v EB a naopak a 3) jaký je výskyt těchto konkurentů v **celém** textu obou biblí.

Ad 1) bylo zjištěno, že:

- v BK jsou užívána dvě slovesa *(ne)smět*, a to plnovýznamové, odpovídající latinskému *audere*, a modální.
- výskyt *(ne)smět* (plnovýznamového i modálního) v BK je výrazně nižší než frekvence *(ne)smět* v EB. Tento rozdíl je tak velký, že lze na základě statistického testu s pravděpodobností více než 99,9% vyloučit, že jde o náhodný jev.
- modální *(ne)smět* vyjadřuje v BK pouze dva významy, „mít právo“ a „mít zakázáno“, či „nebýt záhodno“, ³⁸⁹ sekundárně, tj. jako indikátor komunikativní funkce, ³⁹⁰ není užito v BK vůbec.
- *(Ne)smět* v EB má významy „mít dovoleno“, „být kompetentní“, „mít právo“, „mít zakázáno“, „nemít právo“, „nebýt záhodno“ a je nositelem komunikačních funkcí „dovolení“, „zákaz“, „prosba o dovolení“, „varování“, „rada“ a „přání“. Nejvíce zastoupeny jsou KF „zákaz“ (77), KF „dovolení“ (43) a sémém „mít dovoleno“ (43).
- Statisticky významný rozdíl ve výskytu v BK a EB vykazují doklady *(ne)smět* s významy „mít dovoleno“, „mít právo“, „mít zakázáno“, „(ne)bát se“ a s komunikačními funkcemi „dovolení“, „zákaz“ a „prosba o dovolení“.

Ad 2) průzkum ukázal, že:

- plnovýznamovému *(ne)smět* v BK odpovídají v EB *(ne)odvážít se*, *(ne)bát se*, *odvaha* + V, ³⁹¹ *ostýchat se* a *obávat se*, *(ne)opovážít se*. Pouze *(ne)bát se* se vyskytuje jako konkurent *(ne)smět* více než třikrát.
- slovesu *(ne)smět* užitému v EB odpovídá v BK v 75,7 % případů nulový ekvivalent. ³⁹² Ze 14 lexikálních konkurentů se jich pouze šest (*prosím necht'/nechažt'* + Ps, *ať*, *(ne)slušet*, *(ne)moci* a *(ne)mít*) vyskytuje více než dvakrát. Více než deset dokladů mají jen *(ne)moci* a *(ne)mít*.

Ad 3) bylo zjištěno, že:

³⁸⁹ Více o pochybnostech viz oddíl 7.1.1.

³⁹⁰ Viz oddíl 4.5.

³⁹¹ V = verbum, Ps = prézens plnovýznamového slovesa.

³⁹² Viz tabulka 11 a její následné shrnutí.

- z konkurentů plnovýznamového *(ne)smět* je rozdíl ve výskytu v celém textu biblí statisticky významný u sloves *(ne)odvažovat se/(ne)odvážit se*, *(ne)bát se* a u verbonominálního spojení se substantivem *odvaha*. Všechny čtyři výrazy jsou častěji zastoupeny v EB. Důvodem jejich vyšší relativní frekvence v novočeském překladu bible může být i zánik plnovýznamového *(ne)smět*.
- z konkurentů modálního *(ne)smět* se vyskytují se statisticky významným rozdílem častěji *(ne)slušet*, *necht'* a *(ne)mít* v BK a naopak *at'* a *(ne)moci* v EB.
- součet frekvencí všech zkoumaných lexikálních výrazů včetně *(ne)smět* v EB je statisticky významně vyšší než jejich součet v BK. Není vyloučeno, že to souvisí s tím, že spojení *(ne)smět* + infinitiv plnovýznamového slovesa v EB odpovídá v BK v 75 % případů pouze finitní tvar plnovýznamového slovesa.

Tyto závěry opravňují k několika hypotézám:

- V češtině doby střední byly k vyjádření významů a funkcí dnešního *(ne)smět* upřednostňovány gramatické způsoby vyjádření (např. imperativ plnovýznamového slovesa).³⁹³
- Z lexikálních prostředků se ve srovnání se současností více užívaly modální sloveso *(ne)mít*, modálním verbům blízké *(ne)slušet* a částice *necht'*.
- Od konce 16. století se zvýšila frekvence modálního *(ne)smět* a rozšířil se repertoár jeho funkcí a významů.
- Od konce 16. století vzrostla rovněž frekvence slovesa *(ne)moci* a částice *at'*.

Tyto hypotézy by bylo zapotřebí ověřit na souborech textů, v nichž by byly zastoupeny komunikáty s různou ilokuční funkcí a s různým tematickým zaměřením, pokud možno v obou textových souborech ve stejném poměru. Dále by bylo nutno vypracovat pokud možno jednoznačná pravidla pro určování *(ne)*možnosti náhrady zkoumaného vyjadřovacího prostředku slovesem *(ne)smět*. Závěry, k nimž tato práce dospěla, totiž vzhledem k specifčnosti biblického textu a vzhledem ke zvolenému způsobu rozhodování o *(ne)*možnosti náhrady vyjadřovacích prostředků slovesem *(ne)smět* neopravňují k vyslovení obecných soudů o způsobu užívání *(ne)smět* a jeho konkurentů ve zkoumaných obdobích vývoje češtiny. Pro zmapování celkového stavu vyjadřovacích prostředků těchto významů a funkcí by navíc bylo třeba zahrnout do výzkumu i další konkurenty *(ne)smět* (viz oddíl 5.2), nejen ty, které byly zjištěny v této práci.

---

³⁹³ Více viz tabulka 11.

Vzhledem k tomu, že výsledky orientačního čistě kvantitativního průzkumu výskytu modálních sloves v BK a v EK, který byl krátce představen v Úvodu této práce, ukázaly, že až na *(ne)moci* se v těchto textech významně liší počet dokladů všech modálních verb, bylo by záhodno věnovat pozornost nejen *(ne)smět* a jeho konkurentům, ale i ostatním modálním slovesům a jejich ekvivalentům.

Seznam použité literatury

- Adamec, P. (1992): K Otázce vyjadřování možností a nutnostní modalit v současné češtině. In: J. Hasil (ed.), *Přednášky z 32. běhu LŠSS*. Praha: Karolinum, 1992, s. 17 – 25.
- Adamec, P. (1973): Tři roviny modálnosti a jejich vztah k aktuálnímu členění. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Universita J. E. Purkyně, s. 141-147.
- Bartoň, J. – Vondrák, V. (2003): *Vokabulář klasické staroslověštiny*. Praha: Koniasch Latin Press.
- Bartošek, J. (1973): K syntaktické klasifikaci tzv. modálních vsuvek. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Universita J. E. Purkyně, s. 261 – 264.
- Bauer, J. – Grepl, M. (1972): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 18 – 42.
- Bauer, J. – Lamprecht, A. – Šlosar, D. (1986): *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Bělič, J. – Havránek, B. – Helcl, M. – Jedlička, A. – Křístka, V. – Trávníček, F. a kol. (1989): *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia.
- Bělič, J. – Kamiš, A. – Kučera, K. (1979): *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Běličová, H. (1983): *Modální báze jednoduché věty a souvětí*. Praha: Ústav pro jazyk český Československé akademie věd.
- Benešová, E. (1973): K sémantické klasifikaci českých modálních sloves. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Universita J. E. Purkyně, s. 217 – 219.
- Benešová, E. (1971): Syntax slovesné modalit. Klasifikace sémantických jednotek slovesné modalit. Slovesná modalita v generativním popisu. In: J. Panevová – E. Benešová – P. Sgall, *Čas a modalita v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, s. 97 – 149.
- (1979): Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona [on-line]. Verze (nenalezeno). Datum poslední změny 10. 5. 1998 [citováno ze dne 7. 2. 2007]. Dostupná na <http://www.fit.vutbr.cz/~michal/kr/kk.html.cs>.
- (1579 – 1593, 1613): Bible kralická [on-line]. Verze (nenalezeno). Datum poslední změny 28. 10. 1998 [citováno ze dne 7. 2. 2007]. Dostupná na <http://www.fit.vutbr.cz/~michal/kr/kk.html.cs>.
- (1994): *Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem*⁴ [on-line]. Verze (nenalezeno). Datum poslední změny (nenalezeno) [citováno ze dne 19. 4. 2009]. The Bible Gateway. Dostupná na <http://www.biblegateway.com/versions/index.php?action=getVersionInfo&vid=4>.

- (1993): *Biblická konkordance*. Česká biblická společnost.
- Bierwisch, M (1977): Strukturelle Semantik. In: *Germanistische Studententexte*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, s. 167 – 174.
- Buráňová, E. (1979): Vztah mezi pravděpodobnostní, dispoziční a záměrovou modalitou. *Slovo a slovesnost*, 40, s. 98 – 100.
- Butler, Ch. (1985): *Statistics in Linguistics*. Oxford: Blackwell, s. 71.
- Cyhelský, L. (1985): *Statistika v příkladech*. Praha: SNTL; Bratislava: Alfa, s. 292.
- Čechová, M. a kol. (2000): *Čeština, řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství, s. 131.
- Český národní korpus – *DIAKORP*. [citováno ze dne 8. 4. 2009]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Český národní korpus - *SYN2005*. [Citováno ze dne 8. 4. 2009.] Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Český národní korpus - *SYN2006PUB*. [Citováno ze dne 8. 4. 2009.] Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z. (ed.) (1987): *Mluvnice češtiny III*. Praha: Academia, s. 278 – 305.
- Dobrovský J. (1821): *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* [on-line]. Praha. Verze z 6. 4. 2008 [citováno ze dne 7. 1. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <http://vokabular.ujc.cas.cz/nezapojene.aspx?idz=DDBW>.
- Dokulil, M. (1973): Pojem modálnosti výpovědi ze stanoviska teorie odrazu. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Universita J. E. Purkyně, s. 39-41.
- Douglas, J. D. (ed.) (2009): *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů.
- Gebauer, J. (1970): *Slovník staročeský*. Praha: Academia.
- Grepl, M. (1973): K podstatě modálnosti. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Universita J. E. Purkyně, s. 23 – 38.
- Grepl, M. (1973): Vyjadřování modální kategorie záměru. *Slovo a slovesnost*, 34, s. 44 – 47.
- Grepl, M. (1972): Vyjadřování tzv. voluntativní modality v novodobé češtině. In: *SPFFBU, A 20*. Brno: Masarykova univerzita, s. 143 – 150.
- Grepl, M. – Karlík, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- Grimm, J. – Grimm, W.: *Deutsches Wörterbuch, Bd. 16*. [on-line]. Verze (nenalezeno). Datum poslední změny (nenalezeno) [citováno ze dne 23. 1. 2009]. DFG-Projekt "DWB auf CD-ROM und im Internet" Universität Trier. Dostupný na <http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/woerterbuecher/dwb/wbgui>.

- Havránek, B. – Hujer, O. – Smetánka, E. – Šmilauer, V. – Weingart, M. – Získal, A. (1948 – 1951): *Příruční slovník jazyka českého, díl 5., S-Š*. Praha: Státní nakladatelství, s. 425.
- Holub, J. – Kopečný, F. (1952): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství učebnic.
- Holub, J. – Lyr, S. (1992): *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Jungmann, J. (1990): *Slovník česko-německý Josefa Jungmanna, díl 4., S-U*. Praha: Academia.
- Kábrt, K. – Kucharský, P. – Schams, R. – Vránek, Č – Wittichová, D. – Zelinka, V. a dědicové (2000): *Latinsko/český slovník*. Praha: Leda.
- Karlík, P. – Nekula, M. – Plesková, J. (eds.) (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z. (eds.) (2003): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 340, 358 – 367, 533 – 547.
- Koenitz, B. (1973): Bemerkungen zur Stellung der tschechischen Modalverben im System der Satzmodalität (mit einigen Aspekten der Konfrontation mit dem Deutschen). In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Universita J. E. Purkyně, s. 205 – 211.
- Komárek, M. – Kořenský, J. – Petr, J. – Veselková, J. (ed.) (1986): *Mluvnice češtiny II*. Praha: Academia, s. 228 – 238.
- Kopečný, F. (1962): *Základy české skladby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kott, F. Š (1882): *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-frazeologický, díl 3., Q-Š*. Praha.
- Kyas, V. (1997): Bible Kralická. In: Kyas, V.: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad, s. 182 – 210.
- Loderecker, P. (1984): *Dictionarium septem diversarum linguarum*. Freiburg: U. W. Weber Verlag.
- Machek, V. (1971): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia.
- Masařík, Z. (1973): Die voluntative Modalität im Tschechischen und Deutschen konfrontativ betrachtet. In: *Otázky slovanské syntaxe III*. Brno: Universita J. E. Purkyně, s. 221 – 225.
- Michálek, E. (1994): Jazyk Kralické bible v kontextu vývoje starší doby. In: H. Pavlicová – D. Papoušek (eds.), *Česká bible v dějinách evropské kultury*. Brno: Česká společnost pro studium náboženství, s. 41 – 48.
- Němec, I. a kol. (1968 – 1996): *Slovník staročeský*. Praha: Academia.

- Novotný, F. – Pražák, J. M. – Sedláček, J. (1955): *Latinsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Pallasová, E. (2005): Ausdrücke der Möglichkeit, Notwendigkeit und Volition im Altkirchenslavische. In: B. Hansen – P. Karlík (eds.), *Modality in Slavic Languages. New Perspectives*. München: Sagner, s. 269 – 283.
- Pallasová, E. (2005): Modální slovník ve slovanských jazycích. In: E. Rusinová (ed.), *Přednášky a besedy z 38. běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita, s. 103 – 106.
- Pallasová, E. (2006): Možnost a nutnost v slovanských jazycích v diachronním pohledu. In: E. Rusinová (ed.), *Přednášky a besedy z 39. běhu LŠSS*. Brno: Masarykova univerzita, s. 89 – 93.
- Pokorný, P. (1994): Český ekumenický překlad Písma. In: H. Pavlicová – D. Papoušek (eds.), *Česká bible v dějinách evropské kultury*. Brno: Česká společnost pro studium náboženství, s. 11 – 16.
- Porák, J. (1968): Modalverben im Tschechischen und Deutschen. In: R. Fischer – B. Havránek (eds.), *Tschechische Beziehungen im Bereich der Sprache und Kultur*. Berlin: Akademie-Verlag, s. 97 – 102.
- Porák, J. (1967): *Vývoj infinitivních vět v češtině*. Praha: Univerzita Karlova.
- Rejzek, J. (2001): *Český etymologický slovník*. Praha: Leda.
- Rosa, V. J.: *Thesaurus linguae Bohemicae* [on-line]. Verze z 10. 4. 2008 [citováno ze dne 7. 1. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <http://vokabular.ujc.cas.cz/nezapojene.aspx?idz=eRosaThesN>.
- Svoboda, K. (1962): *Infinitiv v současné spisovné češtině*. Praha: ČSAV, s. 82 – 83.
- Svoboda, K. (1966): K podstatě věty zejména z hlediska modálnosti. *Slovo a slovesnost*, 27, s. 97 – 103.
- Šimek, F.: *Slovníček staré češtiny* [on-line]. Verze 0.6.1. Datum poslední změny 20. 12. 2008 [citováno ze dne 7. 1. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <http://vokabular.ujc.cas.cz>.
- Šípková, M. (1999): Smět – nesmět. In: *SPFFBU, A 47*. Brno: Masarykova univerzita, s. 101 – 107.
- Šmilauer, V. (1966): *Novočeská skladba*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Večerka, R. (2005): Noch einmal zur Notwendigkeits- und Möglichkeitsmodalität. In: B. Hansen – P. Karlík (eds.), *Modality in Slavic Languages. New Perspectives*. München: Sagner, s. 261 – 268.

Vintr, J. (1994): Stylistické poznámky k českému ekumenickému překladu evangelií. In: H. Pavlicová – D. Papoušek (eds.), *Česká bible v dějinách evropské kultury*. Brno: Česká společnost pro studium náboženství, s. 17 – 26.

Vusín, K. Z. (1722 – 1729): *Dictionarium von dreien Sprachen Deutsch/Lateinisch und Böhmisch...* Praha.

Zbranková, J. (1992): Poznámky k vyjadřování nutnosti (z diachronního a synchronního hlediska). *Opera Slavica* 2, č. 2, s. 31 – 34.

Zbranková, J. (1991): Sémantická oblast nutnosti. In: *Studia Philologica* 1. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 8 – 21.

Žaža, S. (2000): Tzv. voluntativní (intenční) modalita. In: Hladká, Z. – Karlík, P. (eds), *Čeština – univerzália a specifika 2. Sborník konference ve Šlapanicích u Brna 17. – 19. 11. 1999*. Brno: Masarykova univerzita, s. 131 – 140.

Přílohy:

Příloha 1: Definice modality

E. Benešová-Buráňová obecnou definici modality sice nepodává, ale vyjmenovává faktory, které tuto gramatickou kategorii bez ohledu na její typ určují. Říká, že „jde o významy, které se nějakým způsobem týkají vztahu mezi realitou, větným dějem a prvky komunikační situace. U jednotlivých oblastí modality se pak různě uplatňuje vzájemná kombinace a zejména závažnost prvků tohoto vztahu.“³⁹⁴ S. Žaža po výčtu složek ovlivňujících modalitu výpovědi/věty k obecné definici tohoto fenoménu dospívá: „Nejobecněji řečeno, mluvčí podává ze svého hlediska nějakou větu/výpověď o části objektivní reality.“³⁹⁵ Podobně chápe modalitu P. Adamec. „Modálnost lze vcelku definovat jako sémantickou kategorii určující poměr obsahu sdělení k reálné skutečnosti v hodnocení mluvčího.“³⁹⁶ M. Dokulil rozlišuje dva druhy modálnosti: modálnost v širokém smyslu a modálnost v užším a vlastním smyslu. První typ odpovídá způsobu odrazu reality, a je tudíž přítomen v každé výpovědi. Typ druhý zahrnuje pouze ty „způsoby a druhy odrazu skutečnosti (...), v nichž se ozřejmuje vztah obsahu výpovědi ke skutečnosti tak, jak se promítá do vědomí mluvčího, a obecně ty vztahy mezi subjektem a touto skutečností, které mají vliv na toto hodnocení (jako vztahy voluntativní).“³⁹⁷

---

³⁹⁴ Buráňová, 1979, s. 98.

³⁹⁵ Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 265.

³⁹⁶ Adamec, 1973, s. 141.

³⁹⁷ Dokulil, 1973, s. 40-41.

Příloha 2.³⁹⁸ Modalita - tabulka 15

	Faktory MO				MO = konstitutivní složka věty/výpovědi		VM = součást MVV		Hodnocení ³⁹⁹ = součást MVV		Emocionalita = součást MVV		Negace = součást MVV	
	realita	propozice	mluvčí	další prvky komunikační situace	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-
Đurovič	X	X	X											
Kopečný	X	X			X		X			X			X	
Šmilauer							X				X		X	
Svoboda						X		X					X	
Grepl					X		X			#		X		X
Dokulil	X	X	X		X					X		X		
Adamec	X	X	X				X						X ⁴⁰⁰	
Benešová-Buráňová	X	X	X	X			X			#		#	X	
Běličová	X	X	X		X		X							X
Žaža	X	X	X				X							X

³⁹⁸ MO = modalita; VM = voluntativní modalita; MVV = modální výstavba věty/výpovědi; + = ano; - = ne; X = být daného názoru; # = není explicitně řečeno, usouzeno na základě členění modality.

³⁹⁹ Hodnocením jsou zde míněny pouze ty postoje, které nejsou relevantní pro vztah propozičního obsahu věty/výpovědi ke skutečnosti (např. hodnocení propozičního obsahu z hlediska jeho prospěšnosti).

⁴⁰⁰ Míněna je pouze negace anulativní, negace kontradiktivní do modality podle P. Adamce nespádá.

Příloha 3: Členění modality

E. Benešová-Buráňová⁴⁰¹ navrhla v roce 1971 následující členění:⁴⁰²

1. modalita tzv. subjektivní (= větná)

Spočívá ve vztahu výpovědního děje ke skutečnosti (realizovatelnosti), daném v příslušném sdělení záměrem mluvčího.

2. modalita objektivní (= slovesná)

Lze ji definovat jako vztah výpovědního děje ke skutečnosti (realizovatelnost) tak, jak se promítá ve sdělení mluvčího:

2.1 daný dispozicí původce děje (konatele):

2.1.1 pouhé přisouzení děje (nepřízn.)

2.1.2 nutnost, možnost, vůle

Nositelem některých významů tohoto typu modality je i *(ne)smět*.

2.2 daný stupněm reality:

2.2.1.1 reálnost (nepřízn.)

2.2.1.2 potenciálnost, ireálnost

2.2.2 různá pravděpodobnostní míra

2.3 daný platností děje (klad, zápor)

O osm let později, v roce 1979,⁴⁰³ dospěla k nové verzi:

1. modalita záměrová (postojová)

„Podstatou této kategorie je, že tu mluvčí realizuje svůj komunikační záměr (oznámení, otázku, žádost).“⁴⁰⁴

2. modalita dispoziční (dějová)

„Mluvčí podává (samozřejmě prostřednictvím svého nazírání) objektivní údaje o ději týkající se míry jeho naléhavosti (možnost, nutnost, vůle) a popřípadě míry jeho reálnosti (reálnost – ireálnost děje). (...) Její sémantiku bychom mohli přesněji popsat jako dispozici (vztah) původce děje k realizaci tohoto děje.“⁴⁰⁵ Mezi vyjadřovací prostředky tohoto druhu modality patří i *(ne)smět*.

3. modalita pravděpodobnostní

---

⁴⁰¹ Benešová, 1971, s. 98.

⁴⁰² Autorka v dané práci jednotlivé typy modalit podrobněji nekomentuje ani nedokládá žádnými příklady. Nabízí pouze tento přehled.

⁴⁰³ Buráňová, 1979, s. 98 – 100.

⁴⁰⁴ Buráňová, 1979, s. 98.

⁴⁰⁵ Buráňová, 1979, s. 98.

„...vyjadřuje míru pravděpodobnosti (jistoty) děje.“⁴⁰⁶

V novém dělení do modality autorka nezahrnuje negaci a kategorii reálnosti/ireálnosti děje chápe jako podtyp modality dispoziční. Změnami se přiblížila pojetí předcházejících M. Grepla a H. Běličové.

S klasifikací V. Šmilauera nastává tentýž problém jako v případě F. Kopečného. Autor sice v úvodní části své monografie⁴⁰⁷ uvedl jednoznačné dělení, v oddílech, které pojednávají o jazykových prostředcích jednotlivých oblastí, se však objevují podtypy nové.⁴⁰⁸ Zde prezentované členění odpovídá úvodní klasifikaci.⁴⁰⁹

1. druhy vět podle postoje mluvčího

Míněny jsou věty oznamovací, tázací, rozkazovací, přací a zvolací.

2. klad a zápor

3. modálnost v užším smyslu

3.1 obsah výpovědi (její složky) chápány jako skutečný (reálný)

3.2 obsah výpovědi (její složky) chápány jako neskutečný (nereálný), a to jako:

3.2.1 možný – odstíny: schopný, zvyklý

3.2.2 chtěný – odstíny: úmysl

3.2.3 dovolený – odstíny: oprávněný, přípustný, zakázaný

3.2.4 žádaný – odstíny: náležitý, vhodný, žádoucí, potřebný

3.2.5 potřebný – odstíny: vynucený, neodvratný

4. citovost

Základním kritériem klasifikace P. Adamec⁴¹⁰ je skopus modálních prostředků. Autor tak zdánlivě dochází ke zcela odlišným oblastem modality, ve skutečnosti tytéž typy vyčleňují i další autoři, i když třeba na jiné úrovni dělení. Adamcovo východisko, dosah platnosti modálních prostředků, má za následek, že se jeden a týž význam objevuje jako podtyp různé modálnosti. „Pravděpodobnost“ či „možná eventualita“ vyjádřeny modální částicí patří k modálnosti predikátové, zatímco jsou-li signalizovány modálním slovesem, řadí je P. Adamec k modálnosti diktální.

⁴⁰⁶ Buráňová, 1979, s. 99.

⁴⁰⁷ Šmilauer, 1966, s. 21 – 32.

⁴⁰⁸ V kapitole o modu se např. vedle modálních oblastí „druhy projevu podle postoje mluvčího“ a „stupně reality“, jež jsou zahrnuty v úvodním dělení, nově objevuje typ „závislost na jisté podmínce“. (Šmilauer, 1966, s. 139)

⁴⁰⁹ Z navržené klasifikace V. Šmilauer dále rozebírá pouze druhy vět podle postoje mluvčího a klad a zápor. U modálnosti v užším smyslu a citovosti uvádí pouze možné způsoby jejich vyjádření, aniž by dané kategorie podrobněji charakterizoval.

⁴¹⁰ Adamec, 1973, s. 141 – 143.

1. predikátová modálnost

Týká se vět s jednoduchým slovesným nebo sponově jmenným přísudkem, v nichž je predikát rématem nebo jeho součástí. Tento typ modálnosti lze „definovat jako poměr obsahu predikátu k reálné skutečnosti.“⁴¹¹ Tato modálnost se sestává ze čtyř vrstev, jejichž prostředky lze s jistými omezeními kombinovat. Jednotlivé vrstvy jsou dále členěny. Celkové schéma vypadá následně:

tab. 16⁴¹²

	nepříznaková	příznakové druhy
1.	oznámení	otázka, výzva, přání
2.	klad	zápor
3.	faktičnost	podmíněnost
4.	jistota	pravděpodobnost, možná eventualita, pochybnost

2. rematická modálnost^{413, 414}

Vyskytuje se ve větách, v nichž gramatický predikát není součástí rématu. „Rematická modálnost stanoví, do jaké míry odpovídá skutečnosti vztahení daného rématu k danému tématu.“^{415, 416} I tato modálnost je vícevrstevná. Její členění odpovídá do značné míry dělení modálnosti predikátové, ale s tím, že příznakových druhů existuje méně. (Např. chybí podmíněnost, výzvy atd.)

3. diktální modálnost

Je záležitostí vět, v nichž se predikát skládá z modálního slovesa nebo jeho ekvivalentu a infinitivu významového slovesa či verbálního substantiva nebo vedlejší věty obsahové. „Udává, v jakém poměru je obsah diktální části (průběh děje, prezence příznaku apod.) k reálné skutečnosti. Kromě toho (...) často udává poměr mezi obsahem diktální části a subjektem věty a postoj mluvčího k realizaci obsahu diktální části.“⁴¹⁷ Tento typ modálnosti je vždy příznakový. Vyjadřuje významy jako možnost, nutnost, náležitost, zamýšlenost apod. Jedná se tedy o typ modalit, který bývá označován jako modalita voluntativní, a patří sem i (ne)smět.

⁴¹¹ Adamec, 1973, s. 141.

⁴¹² Adamec, 1973, s. 141.

⁴¹³ Tento typ odpovídá jevu, který jiní autoři nazývají modalitou členskou.

⁴¹⁴ Tento typ modálnosti se sice neobjevuje v žádném jiném zde prezentovaném členění, pod pojmem členská modalita ho ale lze najít např. u K. Svobody (1966) či v Encyklopedickém slovníku češtiny (2002, s. 266).

⁴¹⁵ Adamec, 1973, s. 142.

⁴¹⁶ Např. *Pavel kreslí asi kočku.*

⁴¹⁷ Adamec, 1973, s. 142.

Příloha 4:⁴¹⁸ Voluntativní modalita - tabulka

Tab. 17

			M. Grep1	P. Adamec	E. Benešová- Buráňová	S. Žaža
nutnost	nezbytnost	pm = oo	X	X	debitiv ₁	-----
		pm ≠ pd			debitiv ₂	-----
		pm = pd			debitiv ₃	-----
		pm ≠ mluvčí			-----	X
		pm = mluvčí			-----	X
	očekávanost	povinnost	X	X	hortativ ₁	-----
		naplánovanost		X		-----
	záhodnost		X	X	hortativ ₂	-----
možnost	prostá možnost		X	X	posibilitiv	X
	dovolení	pm = živá bytost ∧ ≠ instituce ∨ pd	X	X	permisiv	X
		pm = instituce	X			X
		pm = pd	X			X
	schopnost		X	X	fakultativ	-----
	očekávanost	prostá očekávanost	-----	-----	-----	X
		záhodnost	-----	-----	-----	X
záměr	mít úmysl		X	X	volitiv	X
	mít zájem		X		-----	X
schopnost			-----	-----	-----	X

⁴¹⁸ Pm = původce modality, oo = objektivní okolnosti, pd = původce děje, X = je zastoupena, ----- = není zastoupena, ∧ = a zároveň, ∨ = nebo. Pokud je daná kategorie zastoupena v členění E. Benešové-Buráňové, namísto znaku X stojí uveden termín, jímž ji autorka označuje.

Příloha 5:⁴¹⁹ *Být nucen a lze*

- 1) opus.autor=Birkenbihlová, Vera F.,opus.nazev=Pozitivní stres, opus.nakladatelství=Ivo Železný, opus.mistovyd=Praha,opus.rokvyd=1996
pokládat za ohrožující situaci, v níž je nuce, aby učinil příliš mnoho rozhodnutí, pan Dvořák
- 2) opus.autor=Bono, Edward de,opus.nazev=Šest klobouků aneb Jak myslet, opus.nakladatel=Argo,opus.mistovyd=Praha,opus.rokvyd=1997
Lidé musí řešit problémy, ale nikdo není nucen, aby vyhlížel slibné příležitosti.
- 3) opus.nazev=Reflex, č. 8/2000,opus.nakladatel=,opus.mistovyd=Praha,opus. rokvyd=2000
ozvučnost a svůj smysl. Nikdo při tom není nucen, aby se pro ně rozhodl. Nedávno na druhé biskupské
- 1) opus.autor=Y,opus.nazev=Právnírádce,č.7/2004,opus.nakladatel=,opus. mistovyd=Praha, opus.rokvyd=2004
že tedy nepochybně v podnikatelské sféře lze, aby zaměstnavatel za své zaměstnance uzavřel

---

⁴¹⁹ Český národní korpus - SYN2005. [Citováno ze dne 16. 12. 2008.] Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

Příloha 6: Vyjadřovací prostředky voluntativní modality

K neutrální stylistické vrstvě současné spisovné češtiny patří již pouze spojení „být + infinitiv slovesa poznávání“⁴²⁰ (*To není vůbec poznat. Škoda že té průvodkyni nebylo rozumět.*) a „být + infinitiv slovesa smyslového vnímání + substantivum v akuzativu“⁴²¹ (*Annu je slyšet všude.*). Variantu druhého typu, „být + infinitiv slovesa smyslového vnímání + substantivum v nominativu“ (*Anna je slyšet všude.*), považují někteří⁴²² za prostředek hovorový, rozšířený především v Čechách, jiní⁴²³ neoznačují za stylisticky příznakovou žádnou z možností. Všechny výše zmíněné konstrukce vyjadřují „prostou možnost“. Za knižní až archaické je dnes považováno spojení „být + infinitiv plnovýznamového slovesa + nositel modální dispozice vyjádřený dativem“ (*Všem lidem jest umřítí.*) s významem nutnostním.⁴²⁴ Tato konstrukce byla dříve polysémní. Vedle „nutnosti“ vyjadřovala i „prostou možnost“.⁴²⁵ Obdobně je v rámci spisovného jazyka stylisticky hodnocena i struktura „být + infinitiv plnovýznamového slovesa“ (*Bylo ještě jetelinu svázet.*). V regionálních varietách patří ale k živým jazykovým prostředkům. Pokud je plnovýznamovým slovesem nějaké verbum transitivum, pak patiens může stát buď v akuzativu (*Nezapomeň, že je ještě dodělávat tu korekturu.*), nebo v nominativu (*Nezapomeň, že je ještě dodělávat ta korektura.*). Druhá varianta se vyskytuje především na Moravě.⁴²⁶ M. Grepl připisuje této konstrukci vždy význam „nezbytnosti“. S. Žaža⁴²⁷ ji považuje za vyjádření „nutnosti“ pouze v jazyce spisovném, jako regionalismus je dle něj nositelem hodnoty „záhodnosti“.

Voluntativní modalitu vyjadřuje též spojení „je/není + k + verbální substantivum“. Ve významu „prosté možnosti“ (*Toto zboží je k dostání ve vašich supermarketech.*) je považováno za hovorové, tudíž spisovné.⁴²⁸ S některými verbálními substantivy je tato struktura nositelem hodnoty „schopnosti“⁴²⁹ (*Je to tu k nevydržení.*). Pak je hodnocena jako substandardní.⁴³⁰ „Záhodnost“ vyjadřuje také konstrukce „je + na (kom) + infinitiv/ vedlejší

⁴²⁰ Grepl – Karlík, 1998, s. 221 – 222.

⁴²¹ Bauer – Grepl, 1972, s. 35.

⁴²² Např. Grepl – Karlík, 1998, s. 162, 221 – 222.

⁴²³ Žaža, 2000, s. 134.

⁴²⁴ Grepl – Karlík, 1998, s. 158.

⁴²⁵ Bauer – Grepl, 1972, s. 34.

⁴²⁶ Grepl – Karlík, 1998, s. 158 – 159.

⁴²⁷ Žaža, 2000, s. 132 – 135.

⁴²⁸ Žaža, 2000, s. 134. Grepl – Karlík, 1998, s. 162.

⁴²⁹ Za vyjadřovací prostředek nejen „prosté možnosti“, ale i „schopnosti“ konstrukci považuje S. Žaža (2000, s. 138). M. Grepl (1998, s. 162) jí připisuje pouze význam první, který mj. dokládá obdobnými příklady, kterými S. Žaža ilustruje význam „schopnosti“.

⁴³⁰ Žaža, 2000, s. 138.

věta s *aby*“ (*Ted' je na tobě jít tam/, abys tam šel.*) a „neschopnost“ spojení „*ne a ne + infinitiv*“ (*A já ne a ne si vzpomenout.*).⁴³¹

---

⁴³¹ Žaža, 2000, s. 135, 139.

Příloha 7: Musení

SYN2006PUB⁴³²

opus.nazev=Lidové noviny, č. 273/1991,opus.rokvyd=1991

kteří pro všechna naléhavá nucení , puzení a musení velké doby rychle prosluli statnou nevzdělanou

SYN2005⁴³³

opus.autor=Poláček, Karel,opus.nazev=Bylo nás pět,opus.nakladatel=Odeon, opus.mistovyd=Praha, opus.rokvyd=1967

všichni hoši tam budou . Tatínek pravil : " O musení jít do cirkusu není žádná řeč , já taky

---

⁴³² Český národní korpus - SYN2006PUB. [Citováno ze dne 8. 4. 2009.] Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

⁴³³ Český národní korpus - SYN2005. [Citováno ze dne 8. 4. 2009.] Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

Příloha 8: (Ne)smět v BK a jeho konkurenty v EB

Tab. 18⁴³⁴

A	B	BK	EK
1. .(ne)bát se'			
<i>(ne)odvážít se</i>			
1	1	2. KORINTSKÝM 11,21 20: Nebo snesete i to, by vás kdo v službu podrobil, by kdo zžíral, by kdo bral, by se kdo pozdvíhoval, by vás kdo v tvář bil. 21: K zahanbení vašemu pravím, rovně jako bychom my nějací špatní byli. Nýbrž v čem kdo <u>smí</u> , (v nemoudrosti mluvím,) smímt' i já.	2. KORINTSKÝM 11,21 20: Ochotně snášíte, když vás někdo zotročuje, když vás někdo vyjídá, když vás obírá, když vás přezírá, když vás bije do tváře. 21: Musím přiznat, že na něco takového jsem příliš slabý! Ale čeho <u>se odváží</u> někdo jiný - teď mluvím jako z nerozumu - toho se odvážím i já.
2	2	2. KORINTSKÝM 11,21 20: Nebo snesete i to, by vás kdo v službu podrobil, by kdo zžíral, by kdo bral, by se kdo pozdvíhoval, by vás kdo v tvář bil. 21: K zahanbení vašemu pravím, rovně jako bychom my nějací špatní byli. Nýbrž v čem kdo <u>smí</u> , (v nemoudrosti mluvím,) <u>smímt'</u> i já.	2. KORINTSKÝM 11,21 20: Ochotně snášíte, když vás někdo zotročuje, když vás někdo vyjídá, když vás obírá, když vás přezírá, když vás bije do tváře. 21: Musím přiznat, že na něco takového jsem příliš slabý! Ale čeho se odváží někdo jiný - teď mluvím jako z nerozumu - toho <u>se odvážím</u> i já.
3	3	ŘÍMANŮM 5,7 6: Kristus zajisté, když jsme my ještě mdlí byli, v čas příhodný za bezbožné umřel. 7: Ješto sotva kdo za spravedlivého umře, ač za dobrého by někdo snad i umřít <u>směl</u> .	ŘÍMANŮM 5,7 6: Když jsme ještě byli bezmocní, v čas, který Bůh určil, zemřel Kristus za bezbožné. 7: Sotva kdo je hotov podstoupit smrt za spravedlivého člověka, i když za takového by <u>se</u> snad někdo <u>odvážil</u> nasadit život.
<i>(ne)bát se</i>			
4	1	SOUDCŮ 7,10 9: I stalo se, že noci té řekl jemu Hospodin: Vstana, sstup k vojsku, nebo dal jsem je v ruku tvou. 10: Pakli <u>nesmíš</u> sjíti sám, sejdi s Púrou služebníkem svým do vojska,	SOUDCŮ 7,10 9: Té noci mu Hospodin poručil: "Ihned sestup do tábora nepřátel, neboť jsem ti je vydal do rukou. 10: Jestliže <u>se bojíš</u> sestoupit sám, sestup do tábora se svým mládencem Púrou.
5	2	2. SAMUELOVA 1,14 Odpověděl: Syn muže příchozího	2. SAMUELOVA 1,14 On řekl: "Jsem syn Amálekovského

⁴³⁴ A = počet příkladů s tímto významem bez ohledu na způsob jeho vyjádření; B = počet příkladů vyjádřených jedním ekvivalentem; BK = Kralická bible; EK = ekumenická bible; **.(ne)bát se'** = označení významu; *nebát se* = označení ekvivalentu, * = nejednoznačný doklad.

		Amalechitského jsem. 14: Opět mu řekl David: Kterak <u>jsi směl</u> vztáhnouti ruku svou, abys zahubil pomazaného Hospodínova?	bezdomovce." 14: David se na něj rozkřikl: "Jak to, že <u>ses nebál</u> vztáhnout ruku a zahubit Hospodínova pomazaného?"
6	3	GENESIS 26,7 7: Ptali se pak muži místa toho o manželce jeho. Kterýžto odpověděl: Sestra má jest; nebo <u>nesměl</u> říci: Manželka má jest, [mysle sobě [: Aby mne nezabili muži místa toho pro Rebeku. Nebo byla krásná na pohledění.	GENESIS 26,7 7: Když se muži toho místa vyptávali na jeho ženu, řekl: "Je to má sestra." <u>Bál se</u> totiž říci, že je to jeho žena, aby ho muži toho místa kvůli Rebece nezabili, neboť byla půvabného vzhledu.
7	4	GENESIS 19,30 30: Potom vyšel Lot z Ségor, a bydlil na hoře té, a obě dvě dcery jeho s ním; nebo <u>nesměl</u> bydleti v Ségor. I bydlil v jeskyni s oběma dcerami svými.	GENESIS 19,30 30: Lot pak vystoupil ze Sóaru a usadil se se svými dvěma dcerami na hoře, protože <u>se bál</u> usadit se v Sóaru. Usadil se s oběma dcerami v jeskyni.
8	5	2. SAMUELOVA 12,18 18: Stalo se pak dne sedmého, že umřelo dítě. I <u>nesměli</u> služebníci Davidovi toho oznámiti jemu, že by umřelo dítě;	SAMUELOVA 12,18 18: Sedmého dne dítě zemřelo. Davidovi služebníci <u>se</u> mu <u>báli</u> oznámit, že dítě zemřelo.
9	6	EXODUS 34,30 30: A viděl Aron i všickni synové Izraelští Mojžíše, a aj, stkvěla se kůže tváři jeho, a <u>nesměli</u> přistoupiti k němu.	EXODUS 34,30 30: Když Áron a všichni Izraelci uviděli, jak Mojžíšovi září kůže na tváři, <u>báli se</u> k němu přistoupit.
10	7	2. SAMUELOVA 10,19 19: Když pak viděli všickni králové, kteříž byli při Hadarezerovi, že jsou poraženi od Izraele, vešli v pokoj s Izraelem a sloužili jemu. A <u>nesměli</u> již více Syrští táhnouti na pomoc Ammonitským	2. SAMUELOVA 10,19 19: Když všichni králové, Hadad-ezerovi služebníci, viděli, že jsou Izraelem poraženi, uzavřeli s Izraelem příměří a sloužili mu. Aramejci <u>se</u> pak už <u>báli</u> jít Amónovcům na pomoc.
(najít, vzít) odvahu			
11	1	PARALIPOMENA 17,25 25: Nebo ty, Bože můj, zjevil jsi služebníku svému, že mu ustavíš dům, a protože <u>směl</u> služebník tvůj modliti se před tebou.	1. PARALIPOMENA 17,25 25: Neboť ty, Bože, jsi svému služebníku ohlásil, že mu vybuduješ dům. Proto tvůj služebník <u>našel odvahu</u> modlit se před tebou.
12	2	NUMERI 32,7 6: I odpověděl Mojžíš synům Gád a synům Ruben: Což bratři vaši půjdou [sami] k boji, a vy zde zůstanete? 7: I proč roztrhujete mysli synů Izraelských, aby <u>nesměli</u> jíti do země, kterouž jim dal Hospodín?	NUMERI 32,7 6: Mojžíš Gádovcům a Rúbenovcům vytkl: "Což vaši bratři půjdou do boje a vy si zůstanete tady? 7: Proč <u>berete</u> Izraelcům <u>odvahu</u> přejít do země, kterou jim dal Hospodín?

ostýchat se + obávat se			
13	1	JOB 32,6 6: I mluvil Elihu syn Barachele Buzitského, řka: Já jsem nejmladší, vy pak [jste] starci, pročez ostýchaje se, <u>nesměl</u> jsem vám oznámiti zdání svého.	JOB 32,6 6: Na to tedy navázal Elíhů, syn Berakeela Búzského, slovy: "Co se týče let, jsem mladší, kdežto vy jste kmeti, proto <u>jsem se ostýchal</u> a <u>obával</u> vám sdělit, co vím.
2. „(ne)opovážít se“			
(ne)opovážit se			
1	1	1. KORINTSKÝM 6,1 1: <u>Smí</u> někdo z vás, maje při s druhým, souditi se před nepravými, a ne raději před svatými? 2: Nevíte-liž, že svatí svět souditi budou?	1. KORINTSKÝM 6,1 1: Jak to, že <u>se</u> někdo z vás <u>opovazuje</u> , má-li spor s druhým, jít k pohanským soudcům místo k bratřím? 2: Což nevíte, že Boží lid bude soudit svět?
chtít			
2	1	JEMIJÁŠ 50,24 24: Polékl jsem na tě, ó Babylone, pročez vzat budeš, než zvíš. Nalezen, ano i polapen budeš, proto že jsi <u>směl</u> potýkati se s Hospodinem.	JEMIJÁŠ 50,24 24: Políčil jsem na tebe a byl jsi lapen, Babylóne, a nevzal jsi to na vědomí. Byl jsi nalezen i chycen, protože ses <u>chtěl</u> potýkat s Hospodinem.
3	1	JOB 15,13 12: Tak-liž tě jalo srdce tvé, a tak-liž blíkájí oči tvé, 13: Že <u>smíš</u> odpovídati Bohu silnému tak pyšně, a vypouštět z úst svých ty řeči?	JOB 15,13 12: Co tě připravuje o rozum? Proč blýskáš očima? 13: Svým duchem <u>se staviš</u> proti Bohu, vypouštíš z úst nehorázná slova.
3. „mít odvahu“			
moci			
1	1	* 2.SAMUELOVA 2,22 21: Tedy řekl mu Abner: Uchyl se na pravo aneb na levo, a jmi sobě jednoho z mládenců těch, a vezmi sobě kořisti jeho. Ale nechťel Azael uchýliti se od něho. 22: Ještě znovu Abner řekl Azaelovi: Uchyl se ode mne, sic jinak přirazím tě až k zemi, a jak <u>bych směl</u> pohleděti na Joába bratra tvého?	* 2. SAMUELOVA 2,22 21: Abnér mu řekl: "Odboč vpravo nebo vlevo, zmocni se někoho z družiny a vezmi si jeho výzbroj." Ale Asáel od něho nechťel uhnout. 22: Abnér domlouval Asáelovi ještě jednou: "Uhni ode mne; proč tě mám srazit k zemi? Jak <u>bych se mohl</u> podívat na tvého bratra Jóaba?"
4. „mít právo, být oprávněn“			
nesmět			
1	1	JOB 36,23 22: Aj, Bůh silný nejvyšší [jest] mocí svou. Kdo jemu podobný učitel? 23: Kdo jemu vyměřil cestu jeho? Kdo [jemu] <u>smí</u> říci: Činíš nepravost?	JOB 36,23 22: Hle, jak nedostupný je Bůh ve své síle! Kdo je učitel podobný jemu? 23: Kdo smí dohlížet na jeho cestu? Kdo <u>smí</u> říci: Jednáš podle?
2	2	2. SAMUELOVA 16,10 10: Ale král řekl: Co vám do toho, synové Sarvie, že zlořečí? Poněvadž Hospodin jemu rozkázal: Zlořeč Davidovi, i kdož by <u>směl</u> říci: Proč tak činíš?	2. SAMUELOVA 16,10 10: Ale král odpověděl: "Co je vám do mých záležitostí, synové Serújini? On zlořečí, protože mu Hospodin řekl: Zlořeč Davidovi! Kdo se potom <u>smí</u>

			ptát: Proč to děláš?"
5. „nebýt záhodno“, či „mít zakázáno“			
<i>nemoci</i>			
1	1	<p>* 2. SAMUELOVA 17,17</p> <p>17: Jonata pak a Achimaas stáli u studnice Rogel. I šla [tam] děvečka a pověděla jim, aby oni jdouce, oznámili to králi Davidovi; nebo <u>nesměli</u> se ukázati [aneb] vjíti do města.</p> <p>18: A však uzřel je služebník, a oznámil Absolonovi.</p>	<p>* 2. SAMUELOVA 17,17</p> <p>17: Jónatan a Achímaas stáli u pramene Rogelu. Služebná šla a oznámila jim to. Oni to šli oznámit králi Davidovi; sami se totiž ve městě ukázat <u>nemohli</u>.</p> <p>18: Přesto je však uviděl mládenec a oznámil to Abšalómovi.</p>

Příloha 9: (Ne)smět v EB a jeho konkurenty v BK

Tab. 19 „mít dovoleno“⁴³⁵

A	B	BK	EK
<i>futurum plnovýznamového slovesa místo prézentu smět</i>			
1	1	ŽALM 15,1 1: Žalm Davidův. Hospodine, kdo <u>bude přebývat</u> v stánku tvém? Kdo bydliti bude na hoře svaté tvé? 2: [Ten] , kdož chodí v upřímnosti, a činí spravedlnost, a mluví pravdu z srdce svého.	ŽALM 15,1 1: Žalm Davidův. Hospodine, kdo <u>smí</u> pobývat v tvém stanu, kdo <u>smí</u> bydlet na tvé svaté hoře? 2: Ten, kdo žije bezúhonně, ten, kdo jedná spravedlivě, ten, kdo ze srdce zastává pravdu,
2	2	ŽALM 15,1 1: Žalm Davidův. Hospodine, kdo bude přebývat v stánku tvém? Kdo <u>bydliti bude</u> na hoře svaté tvé?	ŽALM 15,1 1: Žalm Davidův. Hospodine, kdo <u>smí</u> pobývat v tvém stanu, kdo <u>smí</u> bydlet na tvé svaté hoře?
3	3	MATOUŠ 19,7 6: A tak již nejsou dva, ale jedno tělo. A protož, což jest Bůh spojil, člověk nerozlučuj. 7: Řekli jemu: Pročež tedy Mojžíš rozkázal <u>dáti</u> list zapuzení a <u>propustiti</u> ji?	MATOUŠ 19,7 6: takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!" 7: Namítnou mu: "Proč tedy Mojžíš ustanovil, že muž <u>smí</u> propustit svou manželku tím, že jí dá rozlukový lístek?"
4	4	ŽALM 116,9 8: Nebo jsi vytrhl duši mou od smrti, oči mé od slz, nohu mou od poklesnutí. 9: Ustavičně <u>choditi budu</u> před Hospodinem v zemi živých.	ŽALM 116,9 8: Ubránils mě před smrtí, mé oko před slzami, moje nohy před zvrtnutím. 9: Před Hospodinem <u>smím</u> dále chodit v zemi živých.
5	5	ŽALM 5,8 6: Zatratíš mluvící lež. Člověka ukrutného a lstivého v ohavnosti má Hospodin. 7: Já pak ve množství milosrdenství tvého <u>vejdu</u> do domu tvého, klaněti se budu k svatému chrámu tvému v bázni tvé.	ŽALM 5,8 7: do záhuby vrháš ty, kdo lživě mluví. Kdo prolévá krev a jedná lstivě, toho má Hospodin v ohavnosti. 8: Já však pro tvé hojné milosrdenství <u>smím</u> přicházet do tvého domu, smím se klanět před tvým svatým chrámem ve tvé bázni.
6	6	ŽALM 5,8 7: Já pak ve množství milosrdenství tvého vejdu do domu tvého, <u>klaněti se budu</u> k svatému chrámu tvému v bázni tvé.	ŽALM 5,8 8: Já však pro tvé hojné milosrdenství smím přicházet do tvého domu, <u>smím</u> se klanět před tvým svatým chrámem ve tvé bázni.
7	7	* ŽALM 74,10 10: I dokudž, ó Bože, útržky <u>činiti bude</u>	* ŽALM 74,10 10: Jak dlouho se, Bože, <u>smí</u> protivník

⁴³⁵ A = počet příkladů s tímto významem bez ohledu na způsob jeho vyjádření; B = počet příkladů vyjádřených jedním ekvivalentem; BK = Kralická bible; EK = Ekumenická bible; *futurum plnovýznamového slovesa místo prézentu smět* = označení způsobu náhrady, * = nejednoznačný doklad.

		odpůrce? A nepřítel ustavičně-liž rouhati se bude jménu tvému? 11: Proč zdržuješ ruku svou, a pravice své z lůna svého [nevznesesh?]	rouhat? Smí nepřítel znevažovat trvale tvé jméno? 11: Proč stahuješ ruku nazpět? Zvedni svou pravici z klína, skoncuji s nimi!
8	8	ŽALM 42,3 ⁴³⁶ 2: Žizní duše má Boha, Boha živého, [a říká:] <i>Skoro-liž půjdu, a ukáži se před obličejem Božím?</i>	ŽALM 42,3 3: Po Bohu žizním, po živém Bohu. Kdy se <i>smím</i> ukázat před Boží tváří?
<i>futurum plnovýznamového slovesa + částice -li(ž) místo prézentu smět</i>			
9	1	* ŽALM 74, 10 10: I dokudž, ó Bože, útržky činiti bude odpůrce? A nepřítel ustavičně-liž rouhati se bude jménu tvému?	* ŽALM 74,10 10: Jak dlouho se, Bože, smí protivník rouhat? <i>Smí</i> nepřítel znevažovat trvale tvé jméno?
10	2	JEREMIÁŠ 3,1 1: Dí dále: Propustil-li by muž ženu svou, a ona odejdu od něho, vdala by se za jiného muže, zdaliž <i>se navrátí</i> k ní více? Zdaliž by hrozně nebyla poškvrněna země ta?	JEREMIÁŠ 3,1 1: Řekl: "Jestliže muž propustí svou ženu a ona od něho odejde a vdá se za jiného, <i>smí</i> se k ní znovu vrátit? Což by tím země nebyla nesmírně potřísněna?
<i>indikativu prézentu plnovýznamového slovesa místo indikativu prézentu smět</i>			
11	1	NUMERI 12,8 7: [Ale] není takový služebník můj Mojžíš, [kterýž] ve všem domě mém věrný jest. 8: Ústy k ústům mluvím s ním, ne u vidění, ani v zavnutí, a podobnost Hospodinovu <i>spatřuje</i> . Pročež jste tedy neostýchali se mluvit proti služebníkmu mému Mojžíšovi?	NUMERI 12,8 7: Ne tak je tomu s mým služebníkem Mojžíšem. Má trvalé místo v celém mém domě. 8: S ním mluvím od úst k ústům ve viděních, ne v hádankách; <i>smí</i> patřit na zjev Hospodinův. Jak to, že se tedy nebojíte mluvit proti mému služebníkmu Mojžíšovi?"
12	2	GENESIS 3,2 2: I řekla žena hadu: Ovoce stromů rajských <i>jíme</i> ;	GENESIS 3,2 2: Žena hadovi odpověděla: "Plody ze stromů v zahradě jíst <i>smíme</i> ."
13	3	EZECHIEL 42,13 13: I řekl mi: Komůrky na půlnoci [a] komůrky na poledne, kteréž jsou před příhradkem, jsou komůrky svaté, kdežto <i>jídají</i> kněží, kteříž přistupují k Hospodinu, věci nejsvětější.	EZECHIEL 42,13 13: I řekl [pozn. aut. muž, který vypadal, jako by byl z bronzu] mi: "Komory na severní i jižní straně, které jsou při odděleném prostoru, jsou komory svaté; tam <i>smějí</i> jíst velesvaté dary jen kněží, kteří přistupují k Hospodinu."
14	4	EZECHIEL 40,46 45: I mluvil ke mně: Tyto komůrky na poledne jsou kněží stráž držících nad domem; 46: Ty pak komůrky na půlnoci jsou kněží stráž držících nad oltářem, totiž synů Sádochových, kteříž <i>přistupují</i> z synů Lévi k Hospodinu, aby sloužili jemu.	EZECHIEL 40,46 45: I řekl [pozn. aut. muž, který vypadal, jako by byl z bronzu] mi: "Ta komora s průčelím k jihu je určena kněžím, kteří drží stráž u domu, 46: a komora s průčelím na sever je určena kněžím, kteří drží stráž u oltáře. Jsou to Sádokovci, jediní z Lévioců, kteří se <i>smějí</i> přiblížit k Hospodinu, aby mu

⁴³⁶ Číslo veršů se neshodují. Verši 3 v Ekumenické bibli v Bibli kralické významově odpovídá verš 2.

			přisluhovali."
<i>indikativ préterita plnovýznamového slovesa místo indikativu prézentu smět</i>			
15	5	* GENESIS 33,10 10: I řekl Jákob: [Nezbraňuj se] , prosím; jestliže jsem nyní našel milost před očima tvýma, přijmi dar můj z ruky mé, poněvadž <u>jsem viděl tvář</u> tvou, jako bych viděl tvář Boží, a laskavě jsi mne přijal.	* GENESIS 33,10 10: Ale Jákob naléhal: "Jestliže jsem získal tvoji přízeň, přijmi prosím ode mne ten dar, vždyť <u>smím</u> vidět tvou tvář, a to je jako bych viděl tvář Boží. Tak přívětivě jsi mě přijal
<i>indikativ préterita plnovýznamového slovesa místo indikativu préterita smět</i>			
16	1	* ŽALM 78,25 24: A dštil na ně mannou ku pokrmu, a obilí nebeské dával jim. 25: Chléb mocných <u>jedl</u> člověk, seslal jim pokrmů do sytosti.	* ŽALM 78,25 24: a jako déšť spouštěl na ně manu, aby jedli, nebeské obilí jim dával. 25: Člověk jísti <u>směl</u> chléb mocných, stravu sesílal jim do sytosti.
17	2	ESTER 1,14 14: A nejbližšímu sebe Charsenovi, Setarovi, Admatovi, Tarsisovi, Meresovi, Marsenovi, Memuchanovi, sedmi vývodům Perským a Médským, jenž <u>vidali</u> tvář královskou, a sedali první po králi:	ESTER 1,14 14: Nejbliže mu byli Karšena, Šetar, Admata, Taršiš, Meres, Marsena a Memúkan, sedm perských a médských velmožů, kteří <u>směli</u> hledět na královu tvář a v království zaujímal první místo.
18	3	2. KRÁLOVSKÁ 25,19 19: A z města vzal komorníka jednoho, kterýž byl hejtmanem nad muži bojovnými, a pět mužů z těch, jenž <u>bývali</u> při králi, kteříž nalezeni byli v městě, a předního spisovatele vojska,	2. KRÁLOVSKÁ 25,19 19: Z města vzal jednoho dvořana, který dohlížel na bojovníky, a pět mužů z těch, kdo <u>směli</u> patřit na královu tvář, kteří byli v městě, i písaře, velitele vojska,
19	4	2. KRÁLOVSKÁ 23,9 9: A však nepřístupovali ti kněží výsostí k oltáři Hospodinovu v Jeruzalémě, ale <u>jídali</u> chleby přesné mezi bratřími svými.	2. KRÁLOVSKÁ 23,9 9: Kněží těchto posvátných návrší nesměli vystupovat k oltáři Hospodinovu v Jeruzalémě, <u>směli</u> ovšem jíst nekvašené chleby se svými bratřími.
20	5	JAREMIÁŠ 52,25 25: A z města vzal komorníka jednoho, kterýž byl hejtmanem nad muži bojovnými, a sedm mužů, jenž <u>bývali</u> při králi, kteříž nalezeni byli v městě, a předního spisovatele vojska,	JAREMIÁŠ 52,25 25: Z města vzal jednoho dvořana, který dohlížel na bojovníky, a sedm mužů z těch, kdo <u>směli</u> patřit na královu tvář, kteří byli v městě, i písaře, velitele vojska,
<i>indikativ prézentu plnovýznamového slovesa místo indikativu préterita smět</i>			
21	1	GENESIS 16,13 13: I nazvala [Agar] jméno Hospodinovo, kterýž mluvil jí: Ty jsi silný Bůh vidění; nebo řekla: Zdalíž teď také <u>nevidím</u> po tom, kterýž mne viděl?	GENESIS 16,13 ⁴³⁷ 13: I nazvala Hagar Hospodina, který k ní promluvil, "Bůh vševidoucí", neboť řekla: "Zda právě zde jsem <u>nesměla</u> pohlédnout za tím, který mě vidí?"
<i>kondicionál prézentu plnovýznamového slovesa místo kondicionálu prézentu smět bez změny funkce konjunktivu</i>			
22	1	ŽALM 106,5	ŽALM 106,5

⁴³⁷ Překlady časů se v biblích neshodují.

		4: Pamatuj na mne, Hospodine, pro milost k lidu svému, navštěv mne spasením svým, 5: Abych <u>užíval</u> dobrých věcí s vyvolenými tvými, a veselil se veselím národu tvého,	4: Hospodine, rozpomeň se na mě pro přízeň, jíž svůj lid zahrnuješ, navštiv mě svou spásou, 5: abych <u>směl</u> spatřit dobro tvých vyvolených, abych se radoval radostí národa tvého,
23	2	ŽALM 65,5 ⁴³⁸ 4: Blahoslavený, [kohož] vyvoluješ, a přivodíš, <u>aby obýval</u> v síních tvých. [Tuť] nasyceni budeme dobrým domu tvého, [v] svatyni chrámu tvého.	ŽALM 65,5 5: Blaze tomu, koho vyvolíš a přijmeš, aby <u>směl</u> pobývat ve tvých nádvořích. Tam se budem sytit dary tvého domu, tvého svatého chrámu.
24	3	LUKÁŠ 8,38 byli. A on vstoupiv na lodí, navrátil se. 38: Prosil ho pak muž ten, z kteréhož d'ábové vyšli, <u>aby</u> s ním <u>byl</u> . Ale Ježíš propustil ho, řka:	LUKÁŠ 8,38 38: Ale ten muž, z něhož vyšli démoni, ho prosil, aby <u>směl</u> být s ním; on ho však poslal zpět a řekl mu:
25	4	SKUTKY 7,46 až do dnů Davida. 46: Jenž našel milost před obličejem Božím, a prosil, <u>aby našel</u> stánek Bohu Jákobovu.	SKUTKY 7,46 46: David našel u Boha milost a prosil, aby <u>směl</u> vyhledat místo, kde by přebýval Bůh Jákobův.
26	5	JAN 19,38 38: Potom pak prosil Piláta Jozef z Arimatie, (kterýž byl učedník Ježíšův, ale tajný, pro strach Židovský,) <u>aby sňal</u> tělo Ježíšovo.	JAN 19,38 38: Potom požádal Piláta Josefa z Arimatie - byl to Ježíšův učedník, ale tajný, protože se bál Židů - aby <u>směl</u> Ježíšovo tělo sejmut z kříže.
27	6	MAREK 5,18 18: A když vstoupil na lodí, prosil ho ten, kterýž trápen byl od d'ábelství, <u>aby byl</u> s ním.	MAREK 5,18 18: Když vstupoval na loď, prosil ho ten člověk dříve posedlý, aby <u>směl</u> s ním.
28	7	LUKÁŠ 22,31 31: I řekl Pán: Šimone, Šimone, aj, satan vyprosil vás, <u>aby</u> vás <u>tříbil</u> jako pšenici.	LUKÁŠ 22,31 31: "Šimone, Šimone, hle, satan si vyžádal, aby vás <u>směl</u> tříbit jako pšenici.
29	8	1.SAMUELOVA 20,6 6: Jestliže by se zvláště na mne ptal otec tvůj, řekneš: Prosil mne velice David, <u>aby sběhl</u> do Betléma města svého;	1.SAMUELOVA 20,6 6: Bude-li mě tvůj otec pohřešovat, řekneš: David mě naléhavě prosil, aby si <u>směl</u> odběhnout do svého města Betléma;
30	9	1. SAMUELOVA 20,28 28: Odpověděl Jonata Saulovi: Velice mne prosil David, [<u>aby šel</u>] do Betléma.	1.SAMUELOVA 20,28 28: Jónatan Saulovi odpověděl: "David mě naléhavě prosil, aby <u>směl</u> do Betléma.
31	10	ŽALM 27,4 4: Jedné věci žádal jsem od Hospodina, tét' [vždy] hledati budu: <u>Abych přebýval</u> v domě Hospodinově po všechny dny života svého, a spatřoval okrasu Hospodinovu, a zpytoval v	ŽALM 27,4 4: O jedno jsem prosil Hospodina a jen o to budu usilovat: abych v domě Hospodinově <u>směl</u> bydlet po všechny dny, co živ budu, abych patřil na Hospodinovu vlídnost a zpytoval jeho vůli v chrámu.

⁴³⁸ Číslo veršů se neshodují. Verši 5 v Ekumenické bibli v Bibli kralické významově odpovídá verš 4.

		chrámě jeho.	
32	11	2. KORINTSKÝM 8,4 3: Nebo svědectví jim vydávám, že podle možnosti, ba i nad možnost hotovi byli sdělit se, 4: Mnohými žádostmi prosíce nás, <u>abychom</u> té milosti jejich a obcování služebnost (v rozdělování toho svatým) na se <u>přijali</u> .	2. KORINTSKÝM 8,4 3: Mohu jim dosvědčit, že dobrovolně dávali podle své největší možnosti, ano i nad možnost; 4: s velkou naléhavostí nás prosili, aby se <u>směli</u> účastnit této pomoci pro bratry v Judsku.
33	12	MAREK 6,56 56: A kamžkoli vcházel do městeček neb do měst nebo do vsí, na ulicích kladli neduživé, a prosili ho, <u>aby se</u> aspoň podolka roucha jeho <u>dotkli</u> .	MAREK 6,56 56: A kamkoli vcházel do vesnic, měst i dvorců, kladli nemocné na tržiště a prosili ho, aby se <u>směli</u> dotknout byt' jen trásně jeho roucha.
34	13	MATOUŠ 14,36 36: A prosili ho, <u>aby se</u> aspoň podolka roucha jeho <u>dotkli</u> . A kteřížkoli dotkli se, uzdraveni jsou.	MATOUŠ 14,36 36: a prosili ho, aby se <u>směli</u> aspoň dotknout trásní jeho roucha. A kdo se dotkli, byli uzdraveni.
<i>kondicionál prezentu plnovýznamového slovesa neoznačující neskutečné pojetí platnosti propozice místo indikativu prezentu smět</i>			
35	1	JOB 33,28 28: [Bůh však] vykoupil duši mou, aby nešla do jámy, a život můj, <u>aby</u> světlo <u>spatřoval</u> .	JOB 33,28 28: Bůh vykoupil jeho duši, aby neodešla do jámy, jeho život <u>smí</u> hledět na světlo.
36	2	ŽALM 56,14 13: Nebo jsi vytrhl z smrti duši mou, a nohy mé od poklesnutí, tak <u>abych</u> stále <u>chodil</u> před Bohem v světle živých.	ŽALM 56,14 14: neboť jsi mě vysvobodil z jisté smrti. Což jsi neušetřil moje nohy podvrtnutí, abych před Bohem <u>směl</u> chodit dál ve světle živých?
<i>transgresiv plnovýznamového slovesa + zdaliž místo smět</i>			
37	1	JEREMIÁŠ 7,9 9: <u>Zdaliž kradouce, mordující a cizoložice i křivě přísahající a kadíce Bálovi; též chodíce za bohy cizími, jichž neznáte,</u> 10: Předce choditi a postavovati se budete před obličejem mým v domě tomto, kterýž nazván jest od jména mého, a říkati: Vyproštění jsme, abyste páchali ty všechny ohavnosti?	JEREMIÁŠ 7,9 9: <u>Smí se krást, vraždit, cizoložit, křivě přísahat, pálit kadidlo baalům a chodit za jinými neznámými bohy?</u> 10: A přitom přicházíte a stavíte se přede mne v tomto domě, který je nazván mým jménem, a říkáte: Jsme vysvobozeni. To proto, abyste mohli páchat všechny tyto ohavnosti?
<i>nominální konstrukce místo věty se smět</i>			
38	1	1. KORINTSKÝM 8,4 4: A protože o <u>pokrmích, kteříž se modlám obětuji</u> , toto díím: Víme, že modla na světě nic není a že není jiného žádného Boha nežli jeden.	1. KORINTSKÝM 8,4 4: Pokud tedy jde o to, zda se <u>smí</u> jíst maso obětované modlám, víme, že modly ani bohové tohoto světa nic nejsou a že jest jen jeden Bůh.
<i>moci místo smět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
39	1	LEVITICUS 17,13 13: A kdož by koli z synů Izraelských aneb z příchozích, kteříž jsou pohostinu	LEVITICUS 17,13 13: Kdokoli z Izraelců i z těch, kdo mezi vámi přebývají jako hosté, uloví zvíře

		mezi vámi, honě, ulovil zvíře aneb ptáka, což <u>se jísti může</u> , tedy vycedí krev jeho a zasype ji prstí.	nebo ptáka, které se <u>smí</u> jíst, nechá vytéci jeho krev a přikryje ji prachem,
<i>mít místo smět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
40	1	SKUTKY 26,2 1: Potom Agrippa řekl Pavlovi: Dopouští se, abys sám za sebe promluvil. Tedy Pavel vztáh ruku, mluvil: 2: Na všechny ty věci, z kterýchž mne viní Židé, králi Agrippa, za šťastného se počítám, že dnes před tebou <u>odpovídati mám</u> ,	SKUTKY 26,2 1: Agrippa řekl Pavlovi: "Dovoluje se ti, aby ses hájil." Nato se Pavel ujal slova a začal obhajobu: 2: "Pokládám se za šťastného, králi Agrippa, že se <u>smím</u> dnes před tebou hájit proti všemu, z čeho mě Židé obviňují,
41	2	LEVITICUS 11,47 47: Aby rozdíl činěn byl mezi nečistým a čistým, a mezi živočichy, kteříž <u>se mají jísti</u> , a mezi živočichy, kteříž se nemají jísti.	LEVITICUS 11,47 47: Je nutno rozlišovat mezi nečistým a čistým, mezi živočichy, kteří se <u>smějí</u> jíst, a těmi, kteří se jíst nesmějí.
<i>prosím nechať + plnovýznamové sloveso místo smět⁴³⁹</i>			
42	1	GENESIS 44,18 18: I přistoupil k němu Juda a řekl: [Slyš] mne, pane můj. Prosím, <u>nechať promluví</u> služebník tvůj slovo v uši pána svého, a nehněvej se na služebníka svého; nebo jsi ty jako sám Farao.	GENESIS 44,18 18: Juda k němu přistoupil a řekl: "Dovol, můj pane, aby tvůj otrok <u>směl</u> promluvit ke svému pánu. Ať proti tvému otroku nevzplane tvůj hněv. Ty jsi přece jako sám farao.
<i>muset místo smět bez ohledu na gramatické kategorie⁴⁴⁰</i>			
43	1	ZJEVENÍ 17,10 9: Tentofť pak jest smysl toho, a máť zavřenou v sobě moudrost: Sedm hlav jestiť sedm hor, na kterýchž ta žena sedí. 10: A králů sedm jest. Pět jich padlo, jeden jest, a jiný ještě nepřišel; a když přijde, na malou chvíli <u>musí trvati</u> .	ZJEVENÍ 17,10 9: Ať pochopí ten, komu je dána moudrost. Sedm hlav je sedm pahorků, na nichž ta žena sedí, a také sedm králů: 10: pět jich padlo, jeden kraluje, jeden ještě nepřišel. Až přijde, <u>bude smět</u> zůstat jen nakrátko.

Tab. 20 ,být kompetentní'⁴⁴¹

A	B	BK	EK
<i>slušet</i>			
1	1	SKUTKY 22,25 25: A když jej svázali řemením, řekl Pavel setníkovi, jenž tu stál: <u>Slušiliž</u> vám člověka Římana a neodsouzeného <u>mrskati</u> ?	SKUTKY 22,25 25: Když ho přivázali, řekl Pavel důstojníkovi, který měl službu: " <u>Smíte</u> bičovat římského občana, a to bez

⁴³⁹ Komunikační záměry ekvivalentů si v biblích neodpovídají. V Bibli kralické vyjadřuje ekvivalentní spojení ,prosba o dovolení', zatímco nikoliv ,mít dovoleno'. ,Prosba o dovolení' je v Ekumenické biblí signalizována plnovýznamovým slovesem *dovolit*.

⁴⁴⁰ Textové úseky si významově neodpovídají.

⁴⁴¹ Viz pozn. 435.

		26: To uslyšav setník, přistoupě k hejtmanu, pověděl jemu, řka: Viz, co chceš činiti; nebo člověk tento jest Říman.	soudu?" 26: Když to důstojník uslyšel, šel k veliteli a hlásil mu to. Řekl mu: "Co chceš dělat? Ten člověk je římský občan!"
--	--	---	---

Tab. 21 „mít právo“⁴⁴²

A	B	BK	EK
<i>futurum plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomného smět</i>			
1	1	ŽALM 24,3 3: Kdo vstoupí na horu Hospodinovu? A kdo <u>stane</u> na místě svatém jeho? 4: [Ten, kdož jest] rukou nevinných, a srdce čistého, kdož neobrací duše své k marnosti, a nepřisáhá lstivě.	ŽALM 24,3 3: Kdo vystoupí na Hospodinovu horu? A kdo stanout <u>smí</u> na jeho svatém místě? 4: Ten, kdo má čisté ruce a srdce ryzí, ten, kdo nezneužije mou duši, ten, kdo nepřisáhá lstivě.
2	2	LEVITICUS 16,32 32: Očišťovati pak bude kněz, kterýž jest pomazaný, a jehož ruce posvěceny jsou k vykonávání úřadu kněžského místo otce svého, a <u>obleče se</u> v roucha lněná, roucha svatá.	LEVITICUS 16,32 32: Smířcí obřady bude vykonávat kněz, který je pomazán a uveden v úřad, aby sloužil jako kněz místo svého otce, a který <u>smí</u> oblékat svaté lněné roucho.
3	3	IZAIÁŠ 10,15 15: Zdaliž <u>se bude</u> sekera <u>velebiti</u> nad toho, kdož ní seká? Zdaliž se honositi bude pila nad toho, kdož ní tře? Jako by se zpínala metla proti tomu, kdož by ji zdvihl; jako by se chlubila hůl, že není dřevem.	IZAIÁŠ 10,15 15: Což se <u>smí</u> sekera holedbat nad toho, kdo ji seká? A pila povyšovat se nad toho, kdo ji řeže? Jako by metla mohla švihat toho, kdo ji zvedá, nebo hůl se vynášet, že není dřevo."
4	4	* MICHEÁŠ 6,7 6: Čímž předejdu Hospodina? Skloniti-liž se mám před Bohem nejvyšším? Předejdu-liž ho zápaly, volky ročními? 7: Zalíbí-liž sobě Hospodin v tisících skopců, v mnohokrát desíti tisících potoků oleje? <u>Dám-liž</u> prvorozeného svého za přestoupení své, plod života svého za hřích duše své?	* MICHEÁŠ 6,7 6: "Jak předstoupím před Hospodina? S čím se mám sklonit před Bohem na výšině? Mohu před něj předstoupit s obětmi zápalnými, s ročními býčky? 7: Cožpak má Hospodin zalíbení v tisících beranů, v deseti tisících potoků oleje? Což <u>smím</u> dát za svou nevěnost svého prvorozence, v oběť za svůj hřích plod svého lůna?"
5	5	* ŽALM 119,7 6: Tehdážť nebudu zahanben, když budu patřiti na všechna přikázání tvá. 7: Oslavovati tě budu v upřímnosti srdce, <u>když se vyučovati budu právům spravedlnosti</u> tvé.	* ŽALM 119,7 7: Z přímého srdce ti vzdávám chválu, že se <u>smím</u> učit tvým spravedlivým soudům.

⁴⁴² Viz pozn. 435.

6	6	JOB 34,29 29: (Nebo když on spokojí, kdo <u>znepokojí</u> ? A když skryje tvář svou, kdo jej spatří?) Tak [celý] národ, jako i [každého] člověka jednoduše,	JOB 34,29 29: Když zůstane klidný, kdo ho <u>smí</u> prohlásit za svévolníka? Když skrývá tvář, kdo ho může spatřit? A přece bdí nad pronárody i jednotlivci,
<i>futurum plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomného smět + zda/li(ž)</i>			
7	1	* JOB 40,2 2: <u>Zdali</u> hádající se s Všemohoucím <u>obviní</u> [jej?] Kdo chce vinit Boha, nechť odpoví na	* JOB 40,2 2: "Smí se člověk přit se Všemocným? <u>Smí</u> ho kárat? Ten, kdo Boha obvinil, ať odpovídá."
<i>adjektivum verbale místo indikativu přítomného smět</i>			
8	1	* JOB 40,2 1: A tak odpovídá Hospodin Jobovi, řekl: 2: <u>Zdali</u> <u>hádající se</u> s Všemohoucím obviní [jej?] Kdo chce vinit Boha, nechť odpoví na to. 3: Tehdy odpověděl Job Hospodinu a řekl: 4: Aj, chatrnýť jsem, což bych odpovídal tobě? Ruku svou kladu na ústa svá.	* JOB 40,2 1: Hospodin dále řekl Jóbovi toto: 2: " <u>Smí</u> se člověk přit se Všemocným? Smí ho kárat? Ten, kdo Boha obvinil, ať odpovídá." 3: Jób na to Hospodinu odpověděl:
<i>indikativu přítomného plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomného smět</i>			
9	1	JOB 42,3 2: Víím, že všechno můžeš, a že nemůže překáženo býti [tvému] myšlení. 3: Kdo jest to ten, [ptáš se,] ještě <u>zatemňuje</u> radu [Boží] tak hloupě? Protož přiznávám se, že jsem [tomu] nerozuměl.	JOB 42,3 2: "Uznávám, že všechno můžeš a že žádný záměr tobě není neproveditelný. 3: Kdo <u>smí</u> nerozvázně zatemňovat úrdek Boží? Ano, hlásal jsem, čemu jsem nerozuměl.
10	2	IZAIÁŠ 45,9 9: Běda tomu, kdož se v odpory dává s tím, jenž jej sformoval, jsa střep jako jiné střepiny hliněné. <u>Zdaliž</u> <u>dí</u> hlina hrncíři svému: Což děláš? Dílo tvé zajisté ničemné jest.	IZAIÁŠ 45,9 9: Běda tomu, kdo se chce přit se svým tvůrcem, střep z hliněných střepů! Což <u>smí</u> hlina říci svému tvůrci: "Co to děláš?" a tvůj výrobek: "On nemá ruce"?
11	3	2. SAMUELOVA 16,10 9: I řekl Abizai syn Sarvie králi: I proč <u>zlořečí</u> tento mrtvý pes pánu mému králi? Nechť jdu medle a setnu mu hlavu.	2. SAMUELOVA 16,9 9: Tu řekl králi Abišaj, syn Serújin: "Copak tento mrtvý pes <u>smí</u> zlořečit králi, mému pánu? Nejrady bych šel a srazil mu hlavu."
12	4	JAN 2,18 16: A těm, kteříž holuby prodávali, řekl: Odnestež tyto věci odsud, a nečiňte domu Otce mého domem kupeckým. 17: I rozpomenuli se učedníci jeho, že psáno jest: Horlivost domu tvého snědla mne. 18: Tedy odpověděli Židé a řekli jemu: Jaké znamení toho nám ukážeš, že tyto věci <u>činiš</u> ? 19: Odpověděl Ježíš a řekl jim: Zrušte chrám tento, a ve třech dnech zase	JAN 2,18 16: a prodáváčům holubů poručil: "Pryč s tím odtud! Nedělejte z domu mého Otce tržiště!" 17: Jeho učedníci si vzpomněli, že je psáno: 'Horlivost pro tvůj dům mne stráví.' 18: Židé mu řekli: "Jakým znamením nám prokážeš, že to <u>smíš</u> činit?" 19: Ježíš jim odpověděl: "Zbořte tento chrám a ve třech dnech jej postavím."

		vzdělám jej.	
<i>indikativ préterita plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomnosti smět</i>			
13	1	JOB 36,23 22: Aj, Bůh silný nejvyšší [jest] mocí svou. Kdo jemu podobný učitel? 23: Kdo jemu <u>vyměřil</u> cestu jeho? Kdo [jemu] smí říci: Činíš nepravost?	JOB 36,23 22: Hle, jak nedostupný je Bůh ve své síle! Kdo je učitel podobný jemu? 23: Kdo <u>smí</u> dohlížet na jeho cestu? Kdo smí říci: Jednáš podle?
<i>kondicionál přítomnosti plnovýznamového slovesa místo kondicionálu přítomnosti smět bez změny funkce kondicionálu</i>			
14	1	JOB 31,1 1: Smlouvu jsem učinil s očima svýma, a proč <u>bych hleděl</u> na pannu?	JOB 31,1 1: "Uzavřel jsem smlouvu se svýma očima, jak bych se tedy <u>směl</u> ohlížet za pannou?"
<i>kondicionál přítomnosti plnovýznamového slovesa neoznačující neskutečné pojetí platnosti propozice místo indikativu přítomnosti smět</i>			
15	1	ŽIDŮM 13,6 Onť zajisté řekl: Nikoli nenechám tebe tak, aniž tě opustím; 6: Tak <u>abychom</u> doufanlivě <u>říkali</u> : Pán spomocník můj, aniž se budu bát, by mi co učiniti mohl člověk.	ŽIDŮM 13,6 Vždyť Bůh řekl: 'Nikdy tě neopustím a nikdy se tě nezřeknu.' 6: Proto <u>smíme</u> říkat s důvěrou: 'Pán při mně stojí, nebudu se bát. Co mi může udělat člověk?'
<i>nominální konstrukce místo věty se smět</i>			
16	1	1. PETROVA 4,16 16: Jestliže pak kdo trpí jako křesťan, nestyď se za to, ale oslavujž Boha <u>v té částce</u> .	1. PETROVA 4,16 16: Kdo však trpí za to, že je křesťan, ať se nestydí, ale slaví Boha, že <u>smí</u> nosit toto jméno.
<i>mít místo smět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
17	1	ŽALM 10,13 13: Proč <u>má</u> bezbožník Boha <u>popouzeti</u> , říká v srdci svém, [že toho] vyhledávat nebudeš?	ŽALM 10,13 13: <u>Smí</u> svévolník znevažovat Boha, říkat si v srdci: "Ty nic nevypátráš"?
18	2	* MALACHIÁŠ 3,8 7: Hned ode dnů otců vašich odešli jste od ustanovení mých, a neostříhali jste jich. Navraťte se ke mně, a navrátím se k vám, praví Hospodin zástupů. Ale říkáte: V čem bychom se navrátiti měli? 8: <u>Loupiti-liž má</u> člověk Boha, že vy loupíte mne? A však říkáte: V čem tě loupíme? V desátcích a obětech.	* MALACHIÁŠ 3,8 7: Už za dnů svých otců jste se odchýlili od mých nařízení a nedbali jste na ně. Navraťte se ke mně a já se navrátím k vám, praví Hospodin zástupů. Ptáte se: Jak se máme vrátit? 8: <u>Smí</u> člověk okrádat Boha? Vy mě okrádáte. Ptáte se: Jak tě okrádáme? Na desátcích a na obětech pozdvihování.
19	3	GENESIS 34,31 30: Řekl pak Jákob Šimeonovi a Lévi: Zkormoutili jste mne, a zošklivili jste mne u obyvatelů krajiny této, u Kananejských a Ferezejských, a já jsem s malým počtem lidí. Seberou-li se na mne, zbijí mne, a [tak] vyhlazen budu já i dům můj. 31: A [oni] odpověděli: A což <u>měli</u> jako nevěstky zle <u>užívati</u> sestry naší?	GENESIS 34,31 30: I řekl Jákob Šimeónovi a Lévimu: "Přivedete mě do zkázy, způsobili jste, že vzbuzuji nelibost u obyvatel země, u Kenaanců a Perizejců. Mám málo lidí. Seberou-li se proti mně, pobijí mě a budu vyhuben já i můj dům." 31: Odvětili: "Což <u>směl</u> s naší sestrou zacházet jako s děvčkou?"
<i>moci místo smět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			

20	1	<p>* IZAIÁŠ 48,11</p> <p>10: Aj, přepálím tě, ačkoli ne jako stříbro, přeberu tě v peci ssoužení.</p> <p>11: Pro sebe, pro sebe učiním [to.] Nebo jakž <u>by mohlo v lehkost vydáno býti?</u> Slávy své zajisté jinému nedám.</p>	<p>* IZAIÁŠ 48,11</p> <p>10: Hle, přetavil jsem tě, ne však jako stříbro, vyzkoušel jsem tě v tavící peci utrpení.</p> <p>11: Kvůli sobě, kvůli sobě samému to dělám. Což <u>smí</u> být mé jméno znesvěceno? Svou slávu nikomu nedám."</p>
<i>svoboda + verbum místo smět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
21	1	<p>ŽIDŮM 10,19</p> <p>18: Kdežť pak jest odpuštění jich, neníť potřebí více oběti za hřích.</p> <p>19: <u>Majíce</u> tedy, bratří, plnou <u>svobodu k vjíti</u> do svatyně skrze krev Ježíšovu,</p>	<p>ŽIDŮM 10,19</p> <p>18: Tam, kde jsou hříchy odpuštěny, není už třeba přinášet za ně oběti.</p> <p>19: Protože Ježíš obětoval svou krev, <u>smíme</u> se, bratří, odvážit vejít do svatyně</p>
22	2	<p>2. KORINTSKÝM 3,12</p> <p>11: Nebo poněvadž to pomíjející slavné bylo, mnohem více to, což zůstává, jestiť slavné.</p> <p>12: Protož máme takovou naději, mnohé <u>svobody užíváme</u>,</p>	<p>2. KORINTSKÝM 3,12</p> <p>11: Jestliže přišlo slavné to, co pomíjí, oč slavnější je to, co zůstává!</p> <p>12: Když tedy máme takovou naději, <u>smíme</u> vystupovat s plnou otevřeností a jistotou.</p>
<i>přístup + verbum místo smět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
23	1	<p>EFÉZSKÝM 2,18</p> <p>17: A přišed, zvěstoval pokoj vám, dalekým i blízkým.</p> <p>18: Neboť skrze něho obojí <u>máme přístup</u> v jednom Duchu k Otcí.</p>	<p>EFÉZSKÝM 2,18</p> <p>17: Přišel a zvěstoval mír, mír vám, kteří jste dalecí, i těm, kteří jsou blízcí.</p> <p>18: A tak v něm <u>smíme</u> obojí, židé i pohané, v jednotě Ducha stanout před Otcem.</p>
24	2	<p>EFÉZSKÝM 3,12</p> <p>11: Podle předuložení věčného, kteráž jest uložil v Kristu Ježíši Pánu našem,</p> <p>12: V němžto <u>máme smělost a přístup</u> s doufáním skrze víru jeho.</p> <p>13: Protož prosím, abyste nehynuli v čas soužení mých pro vás, kteráž jsou sláva vaše.</p>	<p>EFÉZSKÝM 3,12</p> <p>11: podle odvěkého určení, které naplnil v Kristu Ježíši, našem Pánu.</p> <p>12: V něm <u>smíme</u> i my ve víře přistupovat k Bohu svobodně a s důvěrou.</p> <p>13: Proto prosím, abyste se nedali odradit tím, že pro vás musím trpět; vždyť se to obrátí k vaší slávě.</p>
<i>smělost + verbum místo smět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
	1	<p>EFÉZSKÝM 3,12</p> <p>11: Podle předuložení věčného, kteráž jest uložil v Kristu Ježíši Pánu našem,</p> <p>12: V němžto <u>máme smělost a přístup</u> s doufáním skrze víru jeho.</p> <p>13: Protož prosím, abyste nehynuli v čas soužení mých pro vás, kteráž jsou sláva vaše.</p>	<p>EFÉZSKÝM 3,12</p> <p>11: podle odvěkého určení, které naplnil v Kristu Ježíši, našem Pánu.</p> <p>12: V něm <u>smíme</u> i my ve víře přistupovat k Bohu svobodně a s důvěrou.</p> <p>13: Proto prosím, abyste se nedali odradit tím, že pro vás musím trpět; vždyť se to obrátí k vaší slávě.</p>
<i>nesmět</i>			
25	1	<p>JOB 36,23</p> <p>22: Aj, Bůh silný nejvyšší [jest] mocí svou. Kdo jemu podobný učitel?</p>	<p>JOB 36,23</p> <p>22: Hle, jak nedostupný je Bůh ve své síle! Kdo je učitel podobný jemu?</p>

		23: Kdo jemu vyměřil cestu jeho? Kdo [jemu] <u>smí</u> říci: Činíš nepravost?	23: Kdo <u>smí</u> dohlížet na jeho cestu? Kdo smí říci: Jednáš podle?
26	2	2. SAMUELOVA 16,10 10: Ale král řekl: Co vám do toho, synové Sarvie, že zlořečí? Poněvadž Hospodin jemu rozkázal: Zlořeč Davidovi, i kdož <i>by směl</i> říci: Proč tak činíš?	2. SAMUELOVA 16,10 10: Ale král odpověděl: "Co je vám do mých záležitostí, synové Serújini? On zlořečí, protože mu Hospodin řekl: Zlořeč Davidovi! Kdo se potom <u>smí</u> ptát: Proč to děláš?"

Tab. 22 ,mít/být zakázáno"⁴⁴³

A	B	BK	EK
<i>indikativ futura plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomtu smět</i>			
1	1	MAREK 5,43 43: A přikázal jim pilně, aby žádný o tom <u>nezvěděl</u> . I rozkázal jí dáti jísti.	MAREK 5,43 43: Přísně jim nařídil, že se to nikdo <u>nesmí</u> dovědět, a řekl, aby jí dali něco k jídlu.
2	2	* EXODUS 33,20 20: Řekl také: Nebudeš moci viděti tváří mé; neboť <u>neuzří</u> mne člověk, aby živ zůstal.	* EXODUS 33,20 20: Dále pravil: "Nemůžeš spatřit mou tvář, neboť člověk mě <u>nesmí</u> spatřit, má-li zůstat naživu."
3	3	LEVITICUS 19,19 19: Ustanovení mých ostříhejte. Hovadu svému <u>nedáš se scházeti</u> s [hovadem] jiného pokolení.	LEVITICUS 19,19 19: Dbejte na má nařízení. Když budeš připouštět dobytek, <u>nesmíš</u> křížit dvojí druh.
4	4	* ŽALM 5,6 ⁴⁴⁴ 4: Nebo ty, ó Bože silný, neoblubuješ bezbožnosti, nemá místa u tebe nešlechtník. 5: <u>Neostojí</u> blázniví před očima tvýma, v nenávisti máš všechny činitele nepravosti.	* ŽALM 5,6 5: Ty nejsi bůh, který má zálibu ve svévoli, zlý nemůže být u tebe hostem, 6: tobě <u>nesmějí</u> na oči potřestenci, nenávidíš všechny, kdo páchají ničemnosti,
<i>indikativ přítomtu plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomtu smět</i>			
5	1	JOB 9,7 7: On když zapovídá slunci, <u>nevychází</u> , a hvězdy zapečetuje.	JOB 9,7 7: Slunci rozkáže [pozn. aut. Bůh] - a <u>nesmí</u> vzejít, zapečetuje i hvězdy,
6	2	ŘÍMANŮM 2,22 22: Pravě: <u>Nezcižolžíš</u> , a cizoložství pácháš? V ohavnosti maje modly, svatokrádeže se dopouštíš?	ŘÍMANŮM 2,22 22: Říkáš, že se <u>nesmí</u> cizoložit, a sám cizoložíš? Ošklivíš si modly, a věci z jejich chrámů bereš?
<i>indikativ préterita plnovýznamového slovesa místo indikativu préterita smět</i>			
7	1	2. KRÁLOVSKÁ 23,9 9: A však <u>nepřistupovali</u> ti kněží výsostí k oltáři Hospodinovu v Jeruzalémě, ale jídali chleby přesné mezi bratřími svými.	2. KRÁLOVSKÁ 23,9 9: Kněží těchto posvátných návrší <u>nesměli</u> vystupovat k oltáři Hospodinovu v Jeruzalémě, směli ovšem jíst nekvašené chleby se svými bratřími.
<i>kondicionál přítomtu plnovýznamového slovesa neoznačující neskutečné pojetí platnosti propozice místo indikativu přítomtu nesmět</i>			

⁴⁴³ Viz pozn. 435.

⁴⁴⁴ Číslo veršů se neshodují. Verš 6 v EB odpovídá v BK významově verš 5.

8	1	DANIEL 6,16 ⁴⁴⁵ 15: Ale muži ti shromáždívše se k králi, mluvili jemu: Věz, králi, že jest takové právo u Médských a Perských, <u>aby</u> každá výpověď a nařízení, kteréž by král ustanovil, <u>neproměnitelné bylo</u> .	DANIEL 6,16 16: Ti muži se však shlukli ke králi a naléhali na něj: "Věz, králi, podle zákona Médů a Peršanů žádný zákaz ani výnos, který král vydá, <u>nesmí</u> být změněn."
9	2	1. SAMUELOVA 29,8 8: I řekl David Achisovi: Co jsem pak učinil, a co jsi shledal na služebníku svém ode dne, v kterýž jsem [počal] býti u tebe, až do tohoto dne, <u>abych nešel a nebojoval</u> proti nepřátelům pána svého krále?	1. SAMUELOVA 29,8 8: David Akíšovi namítl: "Čeho jsem se dopustil a co zlého jsi shledal na mém služebníku ode dne, kdy jsem se před tebou objevil, až dodnes, že <u>nesmím</u> jít do boje proti nepřátelům krále, svého pána?"
19	3	JAN 19,31 31: Židé pak, <u>aby nezůstala</u> na kříži těla na sobotu, poněvadž byl den připravování, (byl zajisté veliký ten den sobotní,) prosili Piláta, aby zlámání byli hnátové jejich a aby byli složení.	JAN 19,31 31: Poněvadž byl den přípravy a těla <u>nesměla</u> zůstat přes sobotu na kříži - na tu sobotu totiž připadal veliký svátek - požádali Židé Piláta, aby odsouzeným byly zlámány kosti a aby byli sňati s kříže.
11	4	EZECHIEL 46,20 20: I řekl mi: Toto jest místo, kdež vaří kněží oběti za vinu a za hřích, kdež smaží oběti suché, <u>aby nevynášeli</u> do síně zevnitřní ku posvěcování lidu.	EZECHIEL 46,20 20: Řekl [pozn. aut. muž, který vypadal, jako by byl z bronzu] mi: "Toto je místo, kde kněží vaří maso oběti za vinu a oběti za hřích, kde pečou chleby z oběti přídavné; <u>nesmějí</u> to vynášet do vnějšího nádvoří, aby neposvěcovali lid."
12	5	SKUTKY 4,17 17: Ale aby se to více nerozhlašovalo v lidu, s pohrůzkou přikážme jim, <u>aby</u> více v tom jménu žádnému z lidí <u>nemluvíli</u> .	SKUTKY 4,17 17: Aby se to však příliš nerozneslo v lidu, pohrozíme jim, že už Ježíše nikomu <u>nesmějí</u> zvěstovat."
<i>mít místo nesmět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
13	1	NEHEMIÁŠ 13,1 1: V ten den čteno jest v knize Mojžíšově, tak že lid slyšeti mohl. I nalezeno v ní napsáno, že <u>nená vjíti</u> Ammonitský a Moábský do shromáždění Božího až na věky,	NEHEMIÁŠ 13,1 1: V onen den bylo lidu předčítáno z Knihy Mojžíšovy a našlo se v ní napsáno, že Amónec ani Moábec <u>nesmí</u> nikdy vstoupit do Božího shromáždění.
14	2	LEVITICUS 4,13 13: Jestliže by pak všecko množství Izraelské pobloudilo, a byla by ta věc skrytá před očima shromáždění toho, a učinili by proti některému ze všech přikázání Hospodinových, čehož <u>by byti nemělo</u> , tak že by vinni byli,	LEVITICUS 4,13 13: Jestliže se celá izraelská pospolitost neúmyslně něčeho dopustí a zůstane shromáždění skryto, že se dopustili proti kterémukoli přikazu Hospodinovu něčeho, co se dělat <u>nesmí</u> , přece se provinili.
15	3	LEVITICUS 4,22 22: Jestliže pak kníže zhřeší, a učiní proti některému ze všech přikázání Hospodina	LEVITICUS 4,22 22: Prohřeší-li se předák a dopustí se neúmyslně proti kterémukoli přikazu

⁴⁴⁵ Číslo veršů se neshodují. Verši 16 v Ekumenické bibli v Bibli kralické významově odpovídá verš 15.

		Boha svého, čehož <u>býti nemělo</u> , a to z poblouzení, tak že vinen bude,	Hospodina, svého Boha, něčeho, co se dělat <u>nesmí</u> , provinil se.
16	4	LEVITICUS 4,2 2: Mluv synům Izraelským [a] rci: Když by kdo zhřešil z poblouzení proti [některému] ze všech přikázání Hospodinových, [čině] , čehož <u>býti nemá</u> , a přestoupil by jedno z nich;	LEVITICUS 4,2 2: "Mluv k Izraelcům: Když se někdo neúmyslně prohřeší proti kterémukoli příkazu Hospodinovu něčím, co se dělat <u>nesmí</u> , a dopustí se něčeho proti některému z nich, pak platí:
17	5	LEVITICUS 4,27 27: Jestliže pak zhřeší člověk z lidu obecného z poblouzení, učině proti některému přikázání Hospodinovu, čehož <u>by nemělo býti</u> , tak že vinen bude,	LEVITICUS 4,27 27: Jestliže se neúmyslně prohřeší někdo z lidu země a dopustí se proti některému příkazu Hospodinovu něčeho, co se dělat <u>nesmí</u> , provinil se.
18	6	LEVITICUS 5,17 17: Jestliže by pak člověk zhřešil, a učinil by proti některému ze všech přikázání Hospodinových, čehož <u>by nemělo býti</u> , neznaje toho, a byl by vinen, rovně též ponese nepravost svou.	LEVITICUS 5,17 17: Jestliže se někdo prohřeší a dopustí se něčeho proti kterémukoli Hospodinovu příkazu, co se dělat nesmí, aniž to věděl, provinil se a ponese následky své nepravosti.
19	7	LEVITICUS 11,47 47: Aby rozdíl činěn byl mezi nečistým a čistým, a mezi živočichy, kteříž se mají jísti, a mezi živočichy, kteříž <u>se nemají jísti</u> .	LEVITICUS 11,47 47: Je nutno rozlišovat mezi nečistým a čistým, mezi živočichy, kteří se smějí jíst, a těmi, kteří se jíst <u>nesmějí</u> .
<i>moci místo nesmět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
20	1	JEREMIÁŠ 36,5 5: Potom přikázal Jeremiáš Báruchovi, řka: Já záповěd maje, <u>nemohu jíti</u> do domu Hospodinova.	JEREMIÁŠ 36,5 5: Pak Jeremjáš Bárukovi přikázal: "Jsem ve vazbě a <u>nesmím</u> chodit do Hospodinova domu.
21	2	DANIEL 6,9 8: Nyní tedy, ó králi, potvrď záповědi této, a vydej mandát, kterýž <u>by nemohl změněn býti</u> podle práva Médského a Perského, kteréž jest neproměnitelné.	DANIEL 6,9 9: Nyní, králi, vydej zákaz a podepiš přípis, který by podle nezrušitelného zákona Médů a Peršanů <u>nesměl</u> být změněn."
22	3	GENESIS 43,32 32: I kladli jemu zvláště, a jim obzvláště, Egyptským také, kteříž s ním jídali, obzvláště; nebo <u>nemohou</u> Egyptští <u>jísti</u> s Židy chleba, proto že to ohavnost jest Egyptským.	GENESIS 43,32 32: Podávali zvláště jemu, zvláště jim a zvláště Egyptanům, kteří s ním jídali; Egyptané totiž <u>nesmějí</u> stolovat s Hebreji, poněvadž to je pro ně ohavnost.
23	4	PLÁČ JEREMIÁŠŮV 14: Toulali se [jako] slepí po ulicích, kálějící se ve krvi, kteréž <u>nemohli se než dotýkati</u> oděvy svými. 15: Volali na ně: Ustupujte nečistí,	PLÁČ JEREMIÁŠŮV 4,14 14: Potáceli se po ulicích slepí, potřísnění krvi, nikdo se <u>nesměl</u> dotknout jejich oděvu. 15: "Odstupte! Nečistý!" volali na ně,
<i>být zbráněno místo nesmět</i>			
24	1	NUMERI 9,7 7: A promluvíli muži ti k němu: My jsme se poskvrnili nad mrtvým. <u>Nebude-liž</u> nám <u>zbráněno obětovati</u> oběti Hospodinu	NUMERI 9,7 7: a řekli mu: "My jsme se poskvrnili při mrtvém člověku. Proč máme být vyloučení a <u>nesmíme</u> přinést dar

		v jistý čas spolu s syny Izraelskými?	Hospodinu ve stanovený čas spolu s ostatními Izraelci?"
<i>neslušet</i>			
25	1	LUKÁŠ 6,2 2: Tehdy někteří z farizeů řekli jim: Proč to činíte, čehož <u>nesluší činiti</u> v svátky?	LUKÁŠ 6,2 2: Někteří z farizeů řekli: "Jak to, že děláte, co se v sobotu <u>nesmí</u> ?"
26	2	MAREK 2,26 26: Kterak všel do domu Božího za Abiataru nejvyššího kněze, a jedl chleby posvátné, (jichžto <u>neslušelo jísti</u> než samým kněžím,) a dal i těm, kteříž s ním byli?	MAREK 2,26 26: Jak za velekněze Abiataru vešel do domu Božího a jedl posvátné chleby, které <u>nesmí</u> jíst nikdo kromě kněží, a dal i těm, kdo ho provázeli?"
27	3	MAREK 2,24 24: Tedy farizeové řekli jemu: Pohled', coť činí učedníci tvoji, čehož <u>nesluší činiti</u> v sobotu.	MAREK 2,24 24: Farizeové mu řekli: "Jak to, že dělají v sobotu, co se <u>nesmí</u> !"
28	4	MATOUŠ 12,2 2: Farizeové pak vidouce to, řekli jemu: Hle, učedníci tvoji činí to, čehož <u>nesluší činiti</u> v den sváteční.	MATOUŠ 12,2 2: Když to viděli farizeové, řekli mu: "Hle, tvoji učedníci dělají, co se <u>nesmí</u> dělat v sobotu
29	5	* JAN 5,10 10: Tedy řekli Židé tomu uzdravenému: Sobota jest, <u>neslušíť</u> tobě lože <u>nositi</u> . 11: Odpověděl jim: Ten, kterýž mne uzdravil, onť mi řekl: Vezmi lože své a chod'.	* JAN 5,10 10: Židé řekli tomu uzdravenému: "Je sobota, a proto <u>nesmíš</u> nosit lože."
<i>nenáležet</i>			
30	1	LUKÁŠ 6,4 4: Kterak všel do domu Božího, a chleby posvátné vzal a jedl, a dal i těm, kteříž s ním byli, jichžto <u>nenáleží jísti</u> než toliko samým kněžím?	LUKÁŠ 6,4 4: Jak vešel do domu Božího a vzal posvátné chleby, jedl je a dal i těm, kteří ho provázeli? A to byly chleby, které <u>nesmí</u> jíst nikdo, jen kněží."
<i>chtít místo nesmět bez ohledu na gramatické kategorie</i> ⁴⁴⁶			
31	1	ESTER 1,19 ⁴⁴⁷ 19: Jestliže se [tedy] králi za dobré vidí, nechť se stane výpověď královská od obličejů jeho, a nechť jest vepsána mezi práva Perská a Médská, kteráž by nemohla změněna býti, že <u>nechtěla přijíti</u> Vasti před obličej krále Asvera, pročez království dá král jiné, lepší nežli ona.	ESTER 1,19 19: Uzná-li to král za vhodné, ať vydá královské nařízení, které se zapíše mezi zákony perské a médské a nebude přestupováno, že Vasti už <u>nesmí</u> předstoupit před krále Achašveróše; a její královskou hodnost ať dá král druhé, lepší než je ona.

⁴⁴⁶ Textové úseky si významově neodpovídají.

⁴⁴⁷ Modální významy v EK a BK si neodpovídají.

Tab. 23 „nemít právo“⁴⁴⁸

A	B	BK	EK
<i>kondicionál přítentu plnovýznamového slovesa místo kondicionálu přítentu smět bez změny funkce kondicionálu</i>			
1	1	PÍSEŇ 8,1 1: Ó bys byl jako bratr můj požívající prsí matky mé, <u>abych</u> tě naleznuc vně, políbila, a <u>nebyla zahanbena</u> .	PÍSEŇ 8,1 1: Kéž bys byl jako můj bratr, který sál z prsů mé matky! Až bych tě našla někde venku, políbila bych tě a nikdo by mnou pohrdat <u>nesměl</u> .

Tab. 24 „nebýt záhodno“⁴⁴⁹

A	B	BK	EK
<i>kondicionál přítentu plnovýznamového slovesa neoznačující neskutečné pojetí platnosti propozice místo indikativu přítentu nesmět</i>			
1	1	2. KORINTSKÝM 2,1 (záhodnost) 1: Toto jsem pak sobě uložil, <u>abych</u> k vám zase s zámutkem <u>nepřišel</u> . 2: Nebo jestliže já vás zarmoutím, i kdo jest, ještě by mne obveselil, než ten, kterýž jest ode mne zarmoucen?	2. KORINTSKÝM 2,1 (záhodnost) 1: Rozhodl jsem se však, že vám <u>nesmím</u> znovu přinést zármutek. 2: Kdybych já vás zarmoutil, kdo mě potěší, ne-li vy, které jsem zarmoutil?
<i>mít místo nesmět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
2	1	SKUTKY 25,24 24: I řekl Festus: Králi Agrippa a všichni, kteříž jste tuto s námi, vidíte tohoto, za něžto všechno množství Židů prosili mne, i v Jeruzalémě i zde, křičíce, že takový <u> nemá </u> více <u>živ býti</u> .	SKUTKY 25,24 24: Festus pak promluvil: "Králi Agrippa a všichni zde přítomní, vidíte toho muže, na něhož si u mne všichni Židé jak v Jeruzalémě, tak zde stěžovali a křičeli, že <u>nesmí</u> zůstat na živu.

Tab. 25 „dovolení“⁴⁵⁰

A	B	BK	EK
<i>indikativ futura plnovýznamového slovesa místo indikativu přítentu smět</i>			
1	1	DEUTERONOMIUM 23,9 ⁴⁵¹ 8: Synové, kteříž se jim zrodí v třetím kolenu, <u>vejdou</u> do shromáždění Hospodinova.	DEUTERONOMIUM 23,9 9: Synové, kteří se jim narodí, <u>smějí</u> v třetím pokolení vstoupit do Hospodinova shromáždění.
2	2	LEVITICUS 16,3 2: A řekl Hospodin Mojžíšovi: Mluv Aronovi bratru svému, ať nevchází každého času do svatyně za oponu před slitovnicí, kteráž jest na truhle, aby neumřel; nebo [já] v oblaci ukáži se nad slitovnicí. 3: S tímto <u>vcházeti bude</u> Aron do svatyně:	LEVITICUS 16,3 2: Hospodin řekl Mojžíšovi: "Promluv ke svému bratru Aronovi, ať nevstupuje v libovolné době do svatyně dovnitř za oponu k příkrovu, který je na schráně, aby nezemřel, až se objevím v oblaku nad příkrovem. 3: Jen tak <u>smí</u> Áron přistupovat ke

⁴⁴⁸ Viz pozn. 435.⁴⁴⁹ Viz pozn. 435.⁴⁵⁰ Viz pozn. 435.⁴⁵¹ Číslo veršů se neshodují. Verši 9 v EB odpovídá významově v BK verš 8.

		S volkem mladým, [kterýž bude] v obět za hřích, a s beranem k oběti zápalné.	svatyni: s mladým býčkem k oběti za hřích a s beranem k oběti zápalné.
3	3	LEVITICUS 16,26 26: Ten pak, kterýž vyvedl kozla na Azazel, zpěře roucha svá, a zmyje tělo své vodou, a potom <u>vejde</u> do stanů.	LEVITICUS 16,26 26: Ten, kdo vyhnal kozla pro Azázela, vypere si šaty a celý se omyje vodou. Teprve pak <u>smí</u> vstoupit do tábora.
4	4	LEVITICUS 7,16 15: Maso pak obět, z té oběti chvály, [jenž jest] obět pokojná, v den obětování jejího jedno bude, aniž co zůstane z něho do jitra. 16: Jestliže by pak z slibu aneb z dobré vůle obětoval obět svou, [tolikéž] v den obětování jejího jedena bude; a jestliže by co zůstalo z toho, tedy na druhý den <u>jísti se bude</u> .	LEVITICUS 7,16 15: Maso jeho hodu díky oběti pokojné se musí jíst v den, kdy bylo přineseno; nezůstane z něho nic do rána. 16: Jestliže se dar obětního hodu týká slibu nebo dobrovolného závazku, bude se jíst v den, kdy byl obětní hod přinesen, a příštího dne se <u>smí</u> jíst zbytek.
5	5	LEVITICUS 7,6 6: Všeliký pohlaví mužského mezi kněžími <u>jísti bude</u> ji, na místě svatém jedena bude; svatá svatých jest.	LEVITICUS 7,6 6: Každý mužský příslušník kněžských rodin ji <u>smí</u> jíst. Bude se jíst na svatém místě. Je to velesvaté.
6	6	DEUTERONOMIUM 12,15 14: Ale na tom místě, kteréž by vyvolil Hospodin v jednom z pokolení tvých, tam obětovati budeš zápalny své, a tam učiníš všechno, což já přikazuji tobě. 15: A však jestliže by se kdy zalíbilo duši tvé, zabiješ [sobě,] a jísti budeš maso vedlé požehnání Hospodina Boha svého, kteréž by dal tobě ve všech městech tvých; nečistý i čistý <u>jísti</u> je <u>bude</u> , jako srnu i jelena.	DEUTERONOMIUM 12,15 14: Jenom na tom místě, které si vyvolí Hospodin v jednom z tvých kmenů, budeš obětovat své zápalné oběti, tam budeš vykonávat všechno, co ti přikazuji. 15: Porážet dobytek a jíst maso můžeš ovšem ve všech svých branách, kdykoli po něm zatoužíš, podle požehnání, které ti dal Hospodin, tvůj Bůh; <u>smí</u> je jíst nečistý i čistý i nečistý jako gazelu nebo jelena.
7	7	DEUTERONOMIUM 23,12 10: Bude-li mezi vámi kdo, ješto by poškrvněn byl příhodou noční, vyjde ven z stanů, a nevejde do nich; 11: Ale když bude k večerou, umyje se vodou, a po západu slunce <u>vejde</u> do stanů.	DEUTERONOMIUM 23,12 11: Bude-li mezi vámi někdo, kdo by nebyl čistý pro noční výron semene, vyjde ven za tábor. Nevstoupí dovnitř do tábora. 12: K večeru se omyje vodou a při západu slunce <u>smí</u> vstoupit dovnitř do tábora.
8	8	NUMERI 18,11 11: Tvá tedy bude obět darů jejich, kteráž vzhůru pozdvihována bývá; každou také obět synů Izraelských, kteráž sem i tam obracína bývá, tobě jsem dal a synům tvým, i dcerám tvým s tebou ustanovením věčným. Každý, kdož jest čistý v domě tvém, jísti je <u>bude</u> .	NUMERI 18,11 11: Toto bude tvoje: oběť pozdvihování z jejich darů. Při všech obětech podávání, přinášených Izraelci, dávám ji tobě a s tebou i tvým synům a dcerám provždy platným nařízením; <u>smí</u> je jíst každý, kdo je v tvém domě čistý.
9	9	LEVITICUS 21,3	LEVITICUS 21,3

		1: Řekl také Hospodin Mojžíšovi: (...) 2: Toliko při krevním příteli svém, mateři neb otci svém, synu neb dceři své a bratru svém, 3: Též při sestře své, panně sobě nejbližší, kteráž neměla muže, při té <u>poškrvni se</u> .	1: Hospodin řekl Mojžíšovi: (...) 2: s výjimkou svého nejbližšího příbuzného: matky, otce, syna, dcery, bratra 3: a svobodné sestry; byla mu blízká, protože se neprovdala; při ní se smí poskrvnit.
10	10	NUMERI 18,13 13: Prvotiny všech věcí, kteréž [rostly] v zemi jejich, ty přinesou Hospodinu, [a] tvé budou. Každý, kdož jest čistý v domě tvém, <u>jísti</u> je <u>bude</u> .	NUMERI 18,13 13: Tvoje budou rané plody ze všeho, co bude v jejich zemi, co budou přinášet Hospodinu; <u>smí</u> je jíst každý, kdo je v tvém domě čistý.
11	11	LEVITICUS 21,22 21: Nižádný muž, kterýž by měl na sobě nějakou vadu, z semene Arona kněze, nepřistoupí, aby obětoval oběti ohnivé Hospodinu; [nebo] vada na něm jest. Nepřistoupíť, aby obětoval chléb Boha svého. 22: Chléb [však] Boha svého z věcí svatosvatých a z věcí svatých <u>jísti bude</u> .	LEVITICUS 21,22 21: Nikdo z potomstva kněze Árona, kdo by měl nějakou vadu, se nepřiblíží, aby přinášel ohnivé oběti Hospodinovy. Má vadu, nepřiblíží se, aby přinášel chléb svého Boha. 22: Chléb svého Boha z velesvatých i svatých darů <u>smí</u> jíst.
12	12	LEVITICUS 16,28 28: Kdož by pak spálil je, zpěře roucha svá, a umyje tělo své vodou, a potom <u>vejde</u> do tábora.	LEVITICUS 16,28 28: Ten, kdo je spálil, vypere si šaty a celý se omyje vodou. Teprve pak <u>smí</u> vstoupit do tábora.
13	13	JOZUE 20,6 6: A bydleti bude v městě tom, dokudž nestane před shromážděním k soudu, až do smrti kněze velikého, kterýž by byl toho času; [nebo] tehdaž <u>navrátí se</u> vražedník, a přijde do města svého a do domu svého, do města, odkudž utekl.	JOZUE 20,6 6: Bude bydlet v tom městě, dokud se nepostaví před pospolitost k soudu, případně do smrti velekněze, který v těch dnech bude vykonávat svůj úřad. Tehdy se ten, kdo zabil, <u>smí</u> vrátit do svého města a ke své rodině, do města odkud utekl."
14	14	EXODUS 21,11 11: Neudělal-li by [nic z] toho trojího, <u>vyjde</u> darmo bez stříbra.	EXODUS 21,11 11: Jestliže jí nezajistí tyto tři věci, smí ona odejít bez zaplacení výkupného.
15	15	LEVITICUS 6,11 ⁴⁵² 17: Nebude vařeno s kvasem, [nebo] jsem jim to dal za díl z obětí mých ohnivých; svaté svatých to jest, jako i oběť za hřích a jako oběť za vinu. 18: Každý mužského pohlaví z synů Aronových <u>jísti bude</u> to právem věčným po rodech vašich, z ohnivých obětí Hospodinových. Což by se koli dotklo toho, svaté bude.	LEVITICUS 6,11 10: Nebude se péci nic kvašeného. Dal jsem jim to jako jejich podíl ze svých ohnivých obětí. Bude to velesvaté jako oběť za hřích a za vinu. 11: <u>Smí</u> to jíst každý mužský příslušník mezi Áronovci. To bude pro všechna vaše pokolení provždy platné nařízení o ohnivých obětech Hospodinových. Cokoli se jich dotkne, bude svaté."

⁴⁵² Číslo veršů se neshodují. Verši 11 v EB odpovídá v BK významově verš 18.

16	16	LEVITICUS 6,19 ⁴⁵³ Na místě, kdež se zabijí oběť zápalná, zabita bude oběť za hřích před Hospodinem; svatá svatých jest. 26: Kněz [obětující] tu oběť za hřích <u>budeť jísti</u> ji; na místě svatém jedena bude v síni stánku úmluvy.	LEVITICUS 6,19 18: Na místě, na kterém se poráží dobytce pro zápalnou oběť, bude se porážet před Hospodinem i pro oběť za hřích. Je to velesvaté. 19: Kněz, který ji obětuje za hřích, ji <u>smí</u> jíst. Bude se jíst na svatém místě, na nádvoří stanu setkávání.
17	17	LEVITICUS 6,22 ⁴⁵⁴ 28: A nádoba hliněná, v níž by vařeno bylo, rozražena bude; pakli by v nádobě měděné vařeno bylo, vytřena a vymyta bude vodou. 29: Všeliký pohlaví mužského mezi kněžími <u>jísti</u> to <u>bude</u> ; svaté svatých jest.	LEVITICUS 6,22 21: Hliněné nádoby, v němž se bude vařit, bude rozbito. Bude-li se vařit v měděné nádobě, vydrhne se a opláchně vodou. 22: Každý mužský příslušník kněžských rodin ji <u>smí</u> jíst. Je to velesvaté.
18	18	LEVITICUS 11,2 1: I mluvil Hospodin Mojžíšovi a Aronovi, řka jim: 2: Mluvte k synům Izraelským, řkouce: Tito jsou živočichové, kteréž <u>jísti budete</u> ze všech hověd, kteráž jsou na zemi:	LEVITICUS 11,2 ⁴⁵⁵ 1: Hospodin promluvil k Mojžíšovi a Áronovi a řekl jim: 2: "Mluvte k Izraelcům: Ze všech zvířat na zemi <u>smíte</u> jíst tyto živočichy:
19	19	LEVITICUS 25,12 11: Ten rok milostivý padesátého léta míti budete; nebudete síti, ani žítí toho, což by samo od sebe vzrostlo, ani sbíratí vína opuštěných vinic [léta] toho. 12: Nebo milostivé léto jest, [protož] za svaté je míti budete; ze všelikého pole <u>jísti budete</u> úrody jeho.	LEVITICUS 25,12 11: Padesátý rok vám bude létem milostivým. Nebudete v něm sít ani sklízet, co samo vyrosté, ani sbírat hrozny z neobdělanych vinic. 12: Je to léto milostivé. Budete je mít za svaté. <u>Smíte</u> jíst z pole, co urodí.
20	20	LEVITICUS 11,9 9: Ze všech [pak živočichů] , kteříž u vodách jsou, tyto jísti budete: Všecko, což má plejtvu a šupiny u vodách mořských i v řekách, <u>jísti budete</u> .	LEVITICUS 11,9 9: Ze všeho, co je ve vodě, <u>smíte</u> jíst toto: Všechno ve vodách, v mořích a potocích, co má ploutve a šupiny, <u>smíte</u> jíst.
21	21	LEVITICUS 11,21 21: A však ze všelikého zeměplazu křídla majícího, kterýž na čtyřech [nohách] chodí, <u>jísti budete</u> ty, kteříž mají stehénka na nohách svých, aby skákali na nich po zemi.	LEVITICUS 11,21 21: Jen to <u>smíte</u> jíst z veškeré létající havěti chodící po čtyřech, co má skákavé nohy, jimiž skáče po zemi.
22	22	LEVITICUS 11,9 9: Ze všech [pak živočichů] , kteříž u	LEVITICUS 11,9 9: Ze všeho, co je ve vodě, <u>smíte</u> jíst

⁴⁵³ Číslo veršů se neshodují. Verši 19 v EB odpovídá v BK významově verš 26.

⁴⁵⁴ Číslo veršů se neshodují. Verši 22 v EB odpovídá v BK významově verš 29.

⁴⁵⁵ V tomto a obdobných případech se na sebe jednotlivé komunikativní funkce a významy vrství. Z hlediska okamžiku promluvy je mluvčí, Hospodin, zároveň původcem modality, tudíž smíte signalizuje komunikativní záměr dovolení. Bude-li brána v potaz situace, v níž věta obsahující smíte bude pronesena před adresáty, jimž je určena, pak mluvčí, Mojžíš či Áron, budou pouze zprostředkovávat modální význam. Smíte bude tedy znamenat mít dovoleno. Vztahy jednotlivých významů a funkcí komplikuje i skutečnost, že ač Hospodin explicitně jako adresáty určuje nepřítomné izraelské syny, jeho slova platí i přítomným Mojžíšovi a Áronovi.

		vodách jsou, tyto <u>jísti budete</u> : Všecko, což má plejtvu a šupiny u vodách mořských i v řekách, <u>jísti budete</u> .	toto: Všechno ve vodách, v mořích a potocích, co má ploutve a šupiny, <u>smíte jíst</u> .
23	23	LEVITICUS 11,3 3: Všelike hovádo, kteréž má kopyta rozdělená, tak aby rozdvojená byla, a přežívá, <u>jísti budete</u> .	LEVITICUS 11,3 ⁴⁵⁶ 2: "Mluvte k Izraelcům: Ze všech zvířat na zemi <u>smíte jíst</u> tyto živočichy: 3: Všechno, co má rozdělená kopyta tak, že jsou kopyta rozpolcená úplně, přežvýkavce mezi zvířaty, ty <u>smíte jíst</u> .
24	24	LEVITICUS 11,22 22: Titoť pak jsou, kteréž <u>jísti budete</u> : Arbes vedlé pokolení svého, sálem vedlé pokolení svého, chargol vedlé pokolení svého, a chagab vedlé pokolení svého.	LEVITICUS 11,22 21: Jen to <u>smíte jíst</u> z veškeré létající havěti chodící po čtyřech, co má skákavé nohy, jimiž skáče po zemi.
25	25	DEUTERONOMIUM 14,6 6: Každé hovádo, kteréž má kopyta rozdělená, tak aby rozdvojená byla, a přežívá mezi hovady, <u>jísti je budete</u> .	DEUTERONOMIUM 14,6 6: zkrátka všechna zvířata, která mají kopyta rozdělená tak, že jsou obě kopyta úplně rozpolcená, přežvýkavce mezi zvířaty; ty <u>jíst smíte</u> .
26	26	DEUTERONOMIUM 14,9 9: Ze všech [pak živočichů,] kteříž u vodách jsou, tyto <u>jísti budete</u> : Cožkoli má plejtvu a šupiny, <u>jísti budete</u> .	DEUTERONOMIUM 14,9 9: Ze všeho, co je ve vodě, <u>smíte jíst</u> toto: všechno, co má ploutve a šupiny. To <u>smíte jíst</u> .
27	27	EXODUS 12,16 16: A v den první [budet'] shromáždění svaté; dne také sedmého shromáždění svaté mítí budete. Žádného díla nebude děláno v nich; toliko čehož se užívá k jídlu od každého, to samo <u>připraveno bude od vás</u>	EXODUS 12,16 16: Prvního dne budete mít bohoslužebné shromáždění. I sedmého dne budete mít bohoslužebné shromáždění. V těch dnech se nebude konat žádné dílo. <u>Smíte</u> si připravit jen to, co každý potřebuje k jídlu.
28	28	DEUTERONOMIUM 14,4 4: Tato jsou hovada, kteráž <u>jísti budete</u> : Voly, ovce a kozy,	DEUTERONOMIUM 14,4 4: <u>Smíte jíst</u> tato zvířata: býka, ovci a kozu,
29	29	NUMERI 18,31 30: Díš jim také: Když obětovati budete z toho, což nejlepšího jest, počteno bude Levitům jako úrody z humna, a jako úrody od presu. 31: <u>Jísti</u> pak <u>budete</u> ty [desátky] na všelikém místě vy i čeled vaše; nebo mzda vaše jest za službu vaši při stánku úmluvy.	NUMERI 18,31 ⁴⁵⁷ 30: Dále jim řekneš: Když budete pozdvihovat to nejlepší z nich, bude to lévjcům uznáno jako výtěžek z humna a lisu. 31: <u>Smíte</u> to jíst spolu se svými rodinami kdekoli, neboť to je vaše mzda za vaši službu při stanu setkávání.
30	30	DEUTERONOMIUM 14,20 20: Každého ptáka čistého <u>jísti budete</u> .	DEUTERONOMIUM 14,20 20: Všechno čisté ptactvo <u>jíst smíte</u> .
31	31	DEUTERONOMIUM 14,9 9: Ze všech [pak živočichů,] kteříž u vodách jsou, tyto <u>jísti budete</u> : Cožkoli má plejtvu a šupiny, <u>jísti budete</u> .	DEUTERONOMIUM 14,9 9: Ze všeho, co je ve vodě, <u>smíte jíst</u> toto: všechno, co má ploutve a šupiny. To <u>smíte jíst</u> .

⁴⁵⁶ Viz pozn. 457.

⁴⁵⁷ Viz pozn. 457.

32	32	DEUTERONOMIUM 14,11 11: Všecko ptactvo čisté <u>jísti budete</u> .	DEUTERONOMIUM 14,11 11: <u>Smíte</u> jíst všechno čisté ptactvo.
33	33	DEUTERONOMIUM 22,7 6: Když bys našel hnízdo ptačí před sebou na cestě (...) 7: Ale hned pustíš matku a mladé <u>vezmeš</u> sobě, aby tobě dobře bylo, a abys prodlil dnů [svých.]	DEUTERONOMIUM 22,7 6: Když přijdeš cestou na ptačí hnízdo (...) 7: Matku pustíš, mláděť si <u>smíš</u> vzít. Tak ti bude dobře a budeš dlouho živ.
34	34	DEUTERONOMIUM 23,25 24: Všel-li bys do vinice bližního svého, <u>jísti budeš</u> hrozny podle žádosti své do sytosti své, ale do nádoby své nevložíš.	DEUTERONOMIUM 23,25 25: Když vejdeš do vinice svého bližního, <u>smíš</u> se najíst hroznů dosyta podle libosti, ale nebudeš nic dávat do nádoby.
35	35	DEUTERONOMIUM 15,3 2: Tento pak [bude] způsob odpuštění, aby odpustil každý věřitel, kterýž rukou svou půjčil [to, čehož] půjčil bližnímu svému; nebude upomínati bližního svého aneb bratra svého, nebo vyhlášeno jest odpuštění Hospodinovo. 3: Cizozemce <u>upomínati budeš</u> , ale to, což bys měl u bratra svého, propustí ruka tvá.	DEUTERONOMIUM 15,3 2: Toto je způsob promíjení dluhu: Každý věřitel svému bližnímu promíne, co mu půjčil. Nebude na svého bližního, svého bratra, naléhat, protože je vyhlášeno Hospodinovo promíjení dluhu. 3: Na cizince naléhat <u>smíš</u> , ale co máš u svého bratra, to mu tvá ruka promíne.
36	36	DEUTERONOMIUM 23,26 25: Všel-li bys do obilí bližního svého, <u>natrháš</u> sobě klasů rukou svou, ale srpem nebudeš žítí obilí bližního svého.	DEUTERONOMIUM 23,26 26: Když vejdeš do obilí svého bližního, <u>smíš</u> si rukou natrhat klasů, ale nebudeš obilí svého bližního žnout srpem.
37	37	DEUTERONOMIUM 21,13 13: A složil roucho své s sebe, v kterémž jest jata, zůstane v domě tvém, a plakati bude otce svého i matky své za celý měsíc; a potom <u>vejdeš</u> k ní, a budeš její manžel, a ona bude manželka tvá.	DEUTERONOMIUM 21,13 13: a odloží svůj plášť, v němž byla zajata, a zůstane v tvém domě. Po dobu jednoho měsíce bude oplakávat svého otce a svou matku. Potom k ní <u>smíš</u> vejít, budeš jejím manželem a ona bude tvou ženou.
38	38	GENESIS 2,16 16: I zapověděl Hospodin Bůh člověku, řka: Z každého stromu rajského svobodně <u>jísti budeš</u> ;	GENESIS 2,16 16: A Hospodin Bůh člověku přikázal: "Z každého stromu zahrady <u>smíš</u> jíst.
39	39	JOB 38,11 11: I řekl jsem: Až potud <u>vycházeti budeš</u> , a dále nic, tu, pravím, skládati budeš dutí vlnobytí svého.	JOB 38,11 11: a řekl: Až sem <u>smíš</u> přijít, ale ne dál; zde se složí tvé nespoutané vlnobití!
40	40	EXODUS 19,13 13: Nedotkneť se ho ruka, ale ukamenován neb zastřelen bude; buď že by hovořeno bylo, buď člověk, nebudeť živ. Když se zdlouha troubiti bude, [teprv] oni <u>vstoupí</u> na horu.	EXODUS 19,13 13: nedotkne se ho žádná ruka, bude ukamenován nebo zastřelen. Ať je to dobytče nebo člověk, nezůstane naživu. Teprve až se dlouze zatroubí na roh, <u>smějí</u> na horu vystoupit."
<i>indikativ futura plnovýznamového slovesa místo indikativu futura smět</i>			
41	1	EXODUS 12,48 48: Jestliže by pak cizozemec bydlil s tebou pohostinu, a slaviti by chtěl Fáze	EXODUS 12,48 48: Jestliže by u tebe pobýval host a chtěl by připravit Hospodinu hod

		Hospodinu, [prvé] obřezán bude každý pohlaví mužského; a tehdy <u>přistoupí</u> k slavení jeho, a bude jako tu v zemi zrozený; žádný pak neobřezaný nebude jísti z něho.	beránka, nechť je u něho obřezán každý mužského pohlaví a potom <u>bude smět</u> přistoupit a tak učinit a bude jako domorodec v zemi. Ale žádný neobřezanec jej jíst nebude.
<i>imperativ plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomnosti smět</i>			
42	1	1. TIMOTEOVI 5,9 9: Vdova <u>bud'</u> <u>vyvolená</u> , kteráž by neměla méně šedesáti let, kteráž byla jednoho muže manželka, 10: O níž by svědectví bylo, že dobré skutky činila; a jestliže	TIMOTEOVI 5,9 9: Mezi zapsané vdovy <u>smí</u> být přijata žena ne mladší než šedesát let, jen jednou vdaná, 10: známá dobrými skutky: jestliže ⁴⁵⁸
<i>verbum dicendi bez modálního příznaku místo smět</i>			
43	1	DEUTERONOMIUM 25,3 2: Bude-li pak hoden mrskání nepravý, tedy káže ho položit soudce a mrskati před sebou, vedlé nepravosti jeho v jistý počet [ran.] 3: Čtyřicetkrát <u>káže</u> ho <u>mrštiti</u> , aniž přidá více,	DEUTERONOMIUM 25,3 2: Je-li svévolník hoden mrskání, dá ho soudce položit a mrskat za své přítomnosti; dá mu vysázet počet ran podle jeho svévole. 3: <u>Smí</u> jej dát zmrskat nejvýše čtyřiceti ranami,

Tab. 26 , zákaz⁴⁵⁹

A	B	BK	EK
<i>indikativ futura plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomnosti smět</i>			
1	1	NUMERI 6,6 6: Po všechny dny, v nichž se oddělí Hospodinu, k tělu mrtvému <u>nevejde</u> .	NUMERI 6,6 6: Po celou dobu svého zasvěcení Hospodinu <u>nesmí</u> přijít do styku se zemřelým.
2	2	NUMERI 6,6 7: Nad otcem svým aneb nad matkou svou, nad bratrem svým aneb nad sestrou svou, kdyby zemřeli, <u>nebude se poškrňovati</u> ; nebo posvěcení Boha jeho jest na hlavě jeho.	NUMERI 6,6 7: <u>Nesmí</u> se poskrvnit ani tehdy, když mu zemře otec nebo matka, bratr nebo sestra, protože na jeho hlavě je nazírské znamení jeho Boha.
3	3	LEVITICUS 27,33 32: A všeliký desátek z volů aneb drobného dobytka, jakž přichází pod hůl [pastýře,] každý ten desátek svatý bude Hospodinu. 33: Nebude vyhledávati, dobré-li by bylo čili zlé, aniž ho smění. Pakli je předce smění, bude to i ono odměněné svaté, a <u>nebude vyplaceno</u> .	LEVITICUS 27,33 32: Každý desátek ze skotu a bravu, každý desátý kus, který při počítání prochází pod holí, bude svatý Hospodinu. 33: Nebude se prohlížet, je-li dobrý či špatný, a nezamění se za jiný; jestliže jej pak přece zamění, bude ten i onen svatý. Nesmí být vyplacen."
4	4	LEVITICUS 22,4 4: Kdo by koli z semene Aronova byl malomocný, aneb tok semene trpící,	LEVITICUS 22,4 4: Kdokoli z potomstva Áronova by byl malomocný nebo by trpěl výtokem,

⁴⁵⁸ Skrze mluvčího, svého učedníka Pavla, Ježíš zvěstuje lidem, co mají dělat, jak se mají chovat.

⁴⁵⁹ Viz pozn. 435.

		<i>nebude jísti</i> z věcí posvěcených, dokavadž by se neočistil.	<i>nesmí</i> jíst ze svatých darů, dokud nebude čistý.
5	5	LEVITICUS 22,6 6: Člověk, kterýž by se [čehokoli] toho dotekl, nečistý bude až do večera, a <i>nebude jísti</i> z věcí posvěcených, leč by umyl tělo své vodou.	LEVITICUS 22,6 6: každý, kdo by se něčeho z toho dotkl, bude nečistý až do večera; <i>nesmí</i> jíst ze svatých darů, dokud se celý neomyje vodou.
6	6	LEVITICUS 21,23 21: Nižádný muž, kterýž (...) 22: Chléb [však] Boha svého z věcí svatosvatých a z věcí svatých jísti bude. 23: Ale za oponu <i>nebude vcházeti</i> a k oltáři nebude přistupovati, nebo vada jest na něm, aby nepoškrvnil svatyně mé; nebo já jsem Hospodin posvětitel jejich. Izraelským	LEVITICUS 21,23 21: Nikdo z potomstva kněze Árona, kdo (...) 22: Chléb svého Boha z velesvatých i svatých darů smí jíst. 23: Ale nesmí přistupovat k oponě a nepřiblíží se k oltáři, neboť má vadu, aby neznesevětil prostory mé svatyně. Já jsem Hospodin, já je posvěcuji."
7	7	LEVITICUS 27,28 28: Všeliká pak věc posvěcená, kterouž by někdo slibem posvětil Hospodinu ze všech věcí, kteréž má, buď z lidí aneb z hověd, aneb z pole dědictví svého, <i>nebude prodávána, ani vyplacována</i> ; [nebo] všechno, což takovým slibem posvěceno jest, věc í bude Hospodinu.	LEVITICUS 27,28 28: Jenom nic klatého, co někdo jako takové oddal Hospodinu z čehokoli, co má, z lidí, z dobytka i z polností, jež má ve vlastnictví, <i>nesmí</i> být prodáváno ani vypláceno. Všechno klaté je velesvaté a náleží Hospodinu.
8	8	LEVITICUS 25,34 34: Pole pak na předměstí měst jejich <i>nebude prodáváno</i> , nebo dědictví jejich věčné jest.	LEVITICUS 25,34 34: Předměstské pole u jejich měst <i>nesmí</i> být prodáno, neboť to je jejich trvalé vlastnictví.
9	9	LEVITICUS 22,12 12: Ale dcera kněžova, kteráž by se vdala za muže z jiného pokolení, ta z [obětí] vzhůru pozdvížených, [totiž] věcí svatých, <i>nebude jísti</i> .	LEVITICUS 22,12 12: Když se kněžská dcera vdá za nekněze, <i>nesmí</i> jíst ze svatých darů obětovaných pozdvihováním.
10	10	LEVITICUS 25,23 23: Země pak <i>nebude prodávána</i> v manství; nebo má jest země, a vy jste příchozí a podruzi u mne.	LEVITICUS 25,23 23: Země <i>nesmí</i> být prodávána bez práva na zpětnou koupi, neboť země je má. Vy jste u mne jen hosté a přistěhovalci.
11	11	LEVITICUS 22,21 21: Pakli by kdo obětoval oběť pokojnou Hospodinu, vykonáváje slib svůj, aneb dobrovolný dar, buď z skotů, aneb z bravů; ať jest bez vady, aby bylo příjemné; <i>nebudeť</i> žádné <i>poškrvny</i> na něm.	LEVITICUS 22,21 21: Když někdo připraví hod oběti pokojné pro Hospodina ze skotu nebo z bravu, aby splnil slib, nebo jako dobrovolný dar, pak jen oběť bez vady dojde zalíbení; <i>nesmí</i> na ní být žádná vada.
12	12	LEVITICUS 19,23 23: Když pak vejdete do země, a nasázíte všelikého stromoví ovoce nesoucího, tedy obřezete neobřezání jeho, [totiž] ovoce	LEVITICUS 19,23 23: Až přijdete do země a budete sázet různé ovocné stromy, bude vám jejich ovoce nedotknutelné jako neobřízka; po

		jeho. Po tři léta budete mítí je [za] neobřezané, [protož] <u>nebude jedeno</u> .	tři roky bude pro vás neobřezané, <u>nesmí</u> se jíst.
13	13	DEUTERONOMIUM 14,19 19: A všeliký zeměplaz létající nečistý bude vám, <u>nebudete</u> ho <u>jísti</u> .	DEUTERONOMIUM 14,19 19: Nečistá bude pro vás i všechna létající havěť; <u>nesmí</u> se jíst.
14	14	DEUTERONOMIUM 24,6 6: [Žádný] <u>nevezme</u> v zástavě svrchního i spodního žernovu, nebo takový bral by duši v základu.	DEUTERONOMIUM 24,6 6: Nikdo <u>nesmí</u> zabavit mlýnské kameny, spodní ani běhoun, neboť takový člověk jako by zabavil sám život.
15	15	* ŽALM 101,7 6: Oči mé na pravdomluvné v zemi, aby sedali se mnou; kdož chodí po cestě upřímné, tenť mi sloužití bude. 7: <u>Nebude bydliti</u> v domě mém činící lest, a mluvící lež nebude mítí místa u mne.	* ŽALM 101,7 6: Vyhlédnu si v zemi věrné lidi, aby se mnou přebývali. Kdo jde bezúhonnou cestou, ten bude v mých službách. 7: <u>Nesmí</u> přebývat v mém domě, kdo záludně jedná. Kdo proradně mluví, na oči mi nesmí.
16	16	* ŽALM 101,7 7: Nebude bydliti v domě mém činící lest, a mluvící lež <u>nebude mítí</u> místa u mne. (spíše charakter přísahy)	* ŽALM 101,7 7: Nesmí přebývat v mém domě, kdo záludně jedná. Kdo proradně mluví, na oči mi <u>nesmí</u> . (spíše charakter přísahy)
17	17	LEVITICUS 6,5 ⁴⁶⁰ 12: Oheň pak, [kterýž jest] na oltáři, bude hořeti na něm, <u>nebude uhašován</u> . A bude zapalovati jím kněz dříví každého jitra,	LEVITICUS 6,5 5: Oheň na oltáři bude stále udržován, <u>nesmí</u> vyhasnout. Kněz jím bude každé ráno zapalovat dříví,
18	18	LEVITICUS 6,6 ⁴⁶¹ 13: Oheň ustavičně hořeti bude na oltáři, a <u>nebudeť uhašen</u> .	LEVITICUS 6,6 6: Oheň na oltáři bude stále udržován, <u>nesmí</u> vyhasnout.
19	19	EXODUS 21,10 10: A dal-li by mu jinou, z stravy její, oděvu jejího, a přívětivosti manželské nic této <u>neužme</u> .	EXODUS 21,10 10: Jestliže on si vezme ještě jinou, <u>nesmí</u> ji zkrátit na stravě, ošacení a manželském právu.
20	20	EXODUS 30,32 31: K synům pak Izraelským mluvití budeš, řka: Tento olej pomazání svatého bude mi v národech vašich. 32: Tělo člověka <u>nebude mazáno</u> jím, a podlé složení jeho neuděláte podobného. Svatýť jest, svatý vám bude.	EXODUS 30,32 31: Izraelcům pak vyhlásíš: To je olej svatého pomazání pro mne po všechna vaše pokolení. 32: <u>Nesmí</u> se vylít na tělo nepovolaného člověka. Nepřipravíte podobný olej stejného složení. Je svatý a zůstane pro vás svatý.
21	21	EXODUS 29,34 34: Zůstalo-li by co masa posvěcení a chleba až do jitra, spálíš ostatky ohněm; <u>nebude jedeno</u> , nebo svatá věc jest.	EXODUS 29,34 34: Zůstane-li něco z masa berana vysvěcení a z chleba až do rána, spálíš zbytek na ohni; <u>nesmí</u> se jíst, poněvadž to je svaté.
22	22	EXODUS 29,33 33: Jísti budou to ti, za něž očištění se	EXODUS 29,33 33: Budou jíst ti, kteří byli zproštěni

⁴⁶⁰ Číslo veršů se neshodují. Verši 5 v Ekumenické bibli v Bibli kralické významově odpovídá verš 12.

⁴⁶¹ Číslo veršů se neshodují. Verši 6 v Ekumenické bibli v Bibli kralické významově odpovídá verš 13.

		stalo ku posvěcení rukou jejich, aby posvěcení byli. Cizí pak <u>nebude jísti</u> , nebo svatá věc jest.	vin, aby byli uvedeni v úřad a posvěcení; nepovolaný jíst <u>nesmí</u> , poněvadž to je svaté.
23	23	LEVITICUS 11,41 41: Tolikéž všeliký zeměplaz, kterýž se plazí po zemi, v ohavnosti bude vám; <u>nebude</u> ho <u>jísti</u> .	LEVITICUS 11,41 41: Všechna havěť hemžící se po zemi je hodna opovržení, <u>nesmí</u> se jíst.
24	24	LEVITICUS 7,19 19: Též maso, kteréž by se dotklo něčeho nečistého, <u>nebude jedeno</u> , ale ohněm spáleno bude; maso pak jiné, kdož by koli čistý byl, bude moci jísti.	LEVITICUS 7,19 19: Ani maso, které přišlo do styku s něčím nečistým, <u>nesmí</u> se jíst; bude spáleno ohněm. Jiné maso může jíst každý, kdo je čistý.
25	25	LEVITICUS 6,16 ⁴⁶² 23: A všeliká suchá oběť kněžská celá [spálena] bude; <u>nebudeť jedena</u> .	LEVITICUS 6,16 16: Každá přídavná oběť kněžská bude celopal. <u>Nesmí</u> se jíst."
26	26	DEUTERONOMIUM 14,7 7: A však <u>ne</u> všech přežívajících, aneb těch, kteráž kopyta rozdělená mají, <u>budete jísti</u> , [jako] velblouda, zajíce a králíka; nebo ač přežívají, však kopyta rozděleného nemají, nečistá jsou vám.	DEUTERONOMIUM 14,7 7: Z přežvýkavců, z těch, co mají kopyta rozdělená rozpolcením, <u>nesmíte</u> však jíst velblouda, zajíce a damana. Jsou to přežvýkavci, ale kopyta nemají úplně rozdělená; budou pro vás nečistí.
27	27	LEVITICUS 11,8 8: Masa jejich <u>nebude</u> <u>jísti</u> , ani těla jejich [mrtvého] se dotýkati, nečistá budou vám.	LEVITICUS 11,8 8: Jejich maso <u>nesmíte</u> jíst, jejich zdechliny se nedotknete;
28	28	DEUTERONOMIUM 14,8 8: Též svině, nebo rozdělené majíc kopyto, nepřezívá, nečistá vám bude; masa jejího <u>jísti</u> <u>nebude</u> , a mrchy její se nedotknete.	DEUTERONOMIUM 14,8 8: Ani vepře; má sice kopyta rozdělená, ale nepřezvykuje; bude pro vás nečistý. Jejich maso <u>nesmíte</u> jíst, jejich zdechliny se nedotknete.
29	29	DEUTERONOMIUM 14,10 10: Což pak nemá plejtví a šupin, [toho] <u>jísti</u> <u>nebude</u> ; nečisté vám bude.	DEUTERONOMIUM 14,10 10: Co nemá ploutve ani šupiny, jíst <u>nesmíte</u> ; bude to pro vás nečisté.
30	30	DEUTERONOMIUM 14,12 12: Těchto pak <u>jísti</u> <u>nebude</u> : Orla, noha, orlice mořské,	DEUTERONOMIUM 14,12 12: Jen tyto z nich jíst nesmíte: orla, orlosupa a orla mořského,
31	31	LEVITICUS 11,42 42: Ničeho, což se plazí na prsech, aneb cožkoli čtvermo leze, aneb více má noh, ze všeho zeměplazu, kterýž se plazí po zemi, <u>nebude</u> <u>jísti</u> nebo jsou ohavnost.	LEVITICUS 11,42 42: Nic z veškeré havěti hemžící se po zemi, nic, co leze po břiše nebo chodí po čtyřech, ani co má více noh, <u>nesmíte</u> jíst, je to hodno opovržení.
32	32	DEUTERONOMIUM 12,4 3: Oltáře jejich zbořte, a obrazy jejich ztlucte, háje také jejich ohněm spalte a rytiny bohů jejich stroskotejte, a vyhlad'te jméno jejich z místa toho.	DEUTERONOMIUM 12,4 3: Jejich oltáře zbořte, jejich posvátné sloupy roztříštíte, jejich posvátné kůly spálíte, tesané sochy jejich bohů pokácíte a jejich jméno z toho místa

⁴⁶² Číslo veršů se neshodují. Verši 16 v Ekumenické bibli v Bibli kralické významově odpovídá verš 23.

		4: <u>Neučinite</u> tak Hospodinu Bohu svému,	vyhladíte. 4: Pro Hospodina, svého Boha, <u>nesmíte</u> udělat nic takového,
33	33	DEUTERONOMIUM 6,14 14: <u>Neodejdeš</u> po bozích cizích, z bohů jiných národů, kteříž vůkol vás jsou,	DEUTERONOMIUM 6,14 14: <u>Nesmíte</u> chodit za jinými bohy z božstev těch národů, které jsou kolem vás,
34	34	DEUTERONOMIUM 14,21 21: Žádné umrliny <u>jísti nebudete</u> ;	DEUTERONOMIUM 14,21 21: Nesmíte jíst žádnou zdechlinu.
35	35	LEVITICUS 10,9 9: Vína a nápoje opojného <u>nebudeš pít</u> , ty ani synové tvoji s tebou, kdyžkoli budete mítí vcházeti do stánku úmluvy, abyste nezemřeli, (ustanovení věčné [to] bude po rodech vašich);	LEVITICUS 10,9 8: Hospodin promluvil k Áronovi: 9: "Ty ani tvoji synové s tebou <u>nesmíte</u> pít víno nebo opojný nápoj, když budete vcházet do stanu setkávání, abyste nezemřeli. To je provždy platné nařízení pro všechna vaše pokolení.
36	36	LEVITICUS 11,4 4: A však z těch, kteráž přežívají, a z těch, kteráž kopyta rozdělená mají, <u>nebudete jísti</u> , [jako] velblouda; nebo ač přežívá, ale kopyta rozděleného nemá, nečistý vám bude.	LEVITICUS 11,4 4: Ale z přežvýkavců a z těch, kdo mají rozdělená kopyta, <u>nesmíte</u> jíst velblouda, který sice přežvykuje, ale nemá rozdělená kopyta; bude pro vás nečistý;
37	37	GENESIS 9,4 4: A však masa s duší jeho, [kteráž jest] krev jeho, <u>nebudete jísti</u> .	GENESIS 9,4 4: Jen maso oživené krví <u>nesmíte</u> jíst.
38	38	LEVITICUS 7,24 24: Ačkoli tuk mrtvého a tuk udáveného [hovada] může užíván býti k všeliké potřebě, ale <u>jísti</u> ho nikoli <u>nebudete</u> .	LEVITICUS 7,24 24: Tuku zdechlého nebo rozsápaného zvířete se může užívat k různému účelu, ale <u>jíst</u> jej rozhodně <u>nesmíte</u> .
39	39	EXODUS 5,19 19: Vidouce šafáři synů Izraelských, že zle s nimi, poněvadž řečeno: <u>Neujmete</u> [počtu] cihel vašich z úkolu denního v den jeho,	EXODUS 5,19 19: Dozorci z řad Izraelců viděli, že je s nimi zle, když bylo řečeno: "Nesmíte snížit svůj denní úkol výroby cihel."
40	40	DEUTERONOMIUM 22,3 3: Tolikéž učiníš s oslem jeho, s oděvem jeho, také i se všelikou věcí ztracenou bratra svého, kteráž by mu zhynula; když bys ji našel, <u>nepomineš</u> ji.	DEUTERONOMIUM 22,3 3: Stejně naložíš s jeho oslem, stejně naložíš s jeho pláštěm, stejně naložíš s každou ztracenou věcí svého bratra, která se mu ztratila a tys ji našel. <u>Nesmiš</u> být netečný.
41	41	DEUTERONOMIUM 23,21 ⁴⁶³ 20: Cizímu půjčíš na lichvu, ale bratru svému <u>nedáš</u> na lichvu, aby požehnal tobě Hospodin Bůh tvůj při všech věcech, k kterýmž bys vztáhl ruku svou v zemi, do níž vejdeš, abys dědičně obdržel ji.	DEUTERONOMIUM 23,21 21: Cizinci můžeš půjčovat na úrok, ale svému bratru na úrok půjčovat <u>nesmiš</u> , aby ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal ve všem, k čemu přiložíš svou ruku na zemi, kterou jdeš obsadit.
42	42	* RUT 3,17 16: A přišla k svegruši své. Kteráž řekla: Kdo jsi ty, dcero má? I vypravovala jí	* RUT 3,17 16: a ona odešla k tchyni. Ta se otázala: "S jakou přicházíš, má dcero?" I

⁴⁶³ Číslo veršů se neshodují. Verš 21 v Ekumenické bibli v Bibli kralické významově odpovídá verš 20.

		všecko, což jí učinil muž ten. 17: A řekla: Šest měr těchto ječmene dal mi, nebo řekl ke mně: <u>Nenavrátiš</u> se prázdná k svegruši své.	vyprávěla jí všechno, jak s ní ten muž jednal. 17: A dodala: "Těchto šest měr ječmene mi dal on. Řekl totiž: <u>Nesmíš</u> přijít ke své tchyni s prázdnou."
43	43	DEUTERONOMIUM 15,23 23: Toliko krve jeho <u>nebudeš jísti</u> , [ale] na zem vycedíš ji jako vodu.	DEUTERONOMIUM 15,23 23: Jen jeho krev <u>nesmíš</u> jíst. Vyleješ ji na zem jako vodu.
44	44	DEUTERONOMIUM 14,3 3: <u>Nebudeš jísti</u> žádné věci ohavné.	DEUTERONOMIUM 14,3 3: Nesmíš jíst nic ohavného.
45	45	DEUTERONOMIUM 12,31 31: <u>Neučiníš</u> tak Hospodinu Bohu svému, nebo všecko, což v ohavnosti má Hospodin, a čehož nenávidí, činili bohům svým; také i syny své a dcery své ohněm pálili [ke cti] bohům svým.	DEUTERONOMIUM 12,31 31: Něco takového <u>nesmíš</u> udělat pro Hospodina, svého Boha, neboť všechno, co ony činily pro své bohy, Hospodin nenávidí jako ohavnost; vždyť ony pro své bohy spalují dokonce své syny a dcery.
46	46	JOZUE 20,5 5: Když by jej pak honil přítel toho zabitého, <u>nevydají</u> vražedníka v ruce jeho; nebo nechtě udeřil bližního svého, neměv ho prvé v nenávisti.	JOZUE 20,5 5: Když ho bude pronásledovat krevní mstitel, <u>nesmějí</u> mu toho, kdo zabil, vydat do rukou, poněvadž zabil svého bližního neúmyslně, aniž ho kdy předtím nenáviděl.
47	47	* LEVITICUS 25,42 41: Potom vyjde od tebe s dětmi svými, a navrátí se k čeledi své, a v dědictví otců svých navrátí se. 42: Nebo jsou služebníci moji, kteréž jsem vyvedl z země Egyptské; <u>nebudou prodáváni</u> tak jako jiní služebníci.	* LEVITICUS 25,42 41: Pak od tebe odejde a s ním i jeho děti a vrátí se ke své čeledi; vrátí se ke své čeledi; vrátí se k vlastnictví svých otců. 42: Jsou to přece moji služebníci, které jsem vyvedl z egyptské země, <u>nesmějí</u> být prodáváni jako otroci.
48	48	LEVITICUS 11,13 13: Z ptactva pak tyto v ohavnosti mítí budete, [jichžto] <u>nebudete jísti</u> , [nebo] ohavnost jsou, [jako jest] orel, noh a orlice mořská,	LEVITICUS 11,13 13: Z létajících živočichů budete mít v opovržení tyto, <u>nesmějí</u> se jíst, jsou hodni opovržení: orla, orlosupa a mořského orla,
49	49	EXODUS 21,28 28: Jestliže by vůl utrkl muže neb ženu, tak že by umřel [člověk] : ukamenován bude ten vůl, <u>aniž jedeno bude</u> maso jeho, však pán vola [toho] bez viny [bude.]	EXODUS 21,28 28: Když býk potrká muže nebo ženu, takže zemřou, musí být býk ukamenován a jeho maso se <u>nesmí</u> jíst; majitel býka však bude bez viny.
50	50	EXODUS 24,2 2: Sám pak toliko Mojžíš vstoupí k Hospodinu, ale oni se nepřiblíží; <u>aniž lid vstoupí</u> s ním.	EXODUS 24,2 2: K Hospodinu přistoupí jen Mojžíš. Ostatní se přibližovat nebudou. Lid <u>nesmí</u> vystoupit vzhůru spolu s ním."
Příslušná věta v BK neodpovídá komunikační funkci zákaz.			
51	51	JOZUE 2,14 14: I řekli jí muži ti: Duše naše za vás nechť jsou na smrt; <u>jestliže</u> však <u>nepronesete</u> řeči naší této, takť se [jistě]	JOZUE 2,14 14: Muži jí odpověděli: "Jsme odhodláni za vás zemřít. <u>Nesmíte</u> však vyzradit toto naše ujednání. Až nám

		stane, že když nám dá Hospodin zemi tuto, tehdy učiníme s tebou milosrdenství a pravdu.	Hospodin vydá zemi, prokážeme ti milosrdenství a osvědčíme věrnost."
52	52	ŽALM 81,10 8: [Řeklť jsem:] Slyš, lide můj, a osvědčím se tobě, ó Izraeli, budeš-li mne poslouchati, 9: A <u>nebude-li</u> mezi vámi Boha jiného, a <u>nebudeš-li se klanět</u> bohu cizímu.	ŽALM 81,10 9: Slyš, můj lide, svědčím proti tobě, kéž bys mě poslechl, Izraeli. 10: <u>Nesmíš</u> mít cizího boha, nebudeš se klanět cizáckému bohu!
<i>kondicionál prézentu plnovýznamového slovesa neoznačující neskutečné pojetí platnosti propozice místo indikativu prézentu nesmět</i>			
53	1	NUMERI 36,7 6: To jest, což přikázal Hospodin o dcerách Salfadových, řka: Za kohož se jim líbiti bude, nechť se vdají, však v čeledi domu otce svého ať se vdávají, 7: <u>Aby nebylo přenášíno</u> dědictví synů Izraelských z pokolení na pokolení;	NUMERI 36,7 6: Tuto věc přikázal Hospodin o dcerách Selofchadových: Ať se vdají, za koho se jim zlíbí, jen ať se vdávají v čeledi svého otcovského pokolení. 7: Dědictví Izraelců <u>nesmí</u> přecházet z pokolení na pokolení;
54	2	LEVITICUS 11,11 11: [A tak] v ohavnosti vám budou, <u>abyste</u> masa jejich <u>nejedli</u> a těla jejich v ohyzdnosti měli.	LEVITICUS 11,11 11: Budou pro vás hodni opovržení. <u>Nesmíte</u> jíst jejich maso a jejich zdechlíny budete mít v opovržení.
55	3	LEVITICUS 18,30 30: Protož ostříhejte přikázání mých, <u>abyste nečinili</u> [ničeho] z obyčejů ohavných, kteříž činění jsou před vámi, aniž sebe jimi poškvřujete: Já jsem Hospodin Bůh váš.	LEVITICUS 18,30 30: Proto dbejte na to, co jsem vám uložil. <u>Nesmíte</u> jednat podle ohavných zvyklostí, které byly páčány před vámi. Neznečišťujte se jimi. Já jsem Hospodin, váš Bůh."
56	4	EZDRÁŠ 7,24 24: Také vám oznamujeme, <u>aby</u> na žádného z kněží a Levitů, zpěváků, vrátných, Netinejských a služebníků [v] domě Boha toho, platu, cla a úroku žádný úředník <u>nevzkládal</u> .	EZDRÁŠ 7,24 24: Buď vám také známo, že žádnému knězi ani levitovi, zpěvákovi, vrátnému, chrámovému nevolníkovi a služebníku Božího domu se <u>nesmějí</u> vyměřit daně, dávky z úrod a jiné poplatky. ⁴⁶⁴
<i>imperativ plnovýznamového slovesa místo indikativu prézentu nesmět</i>			
57	1	EXODUS 13,3 3: Protož řekl Mojžíš lidu: Pamatujte na den tento, v kterémž jste vyšli z Egypta, z domu služby; nebo v silné ruce vyvedl vás odsud Hospodin, <u>aniž kdo jez</u> co kvašeného.	EXODUS 13,3 3: Mojžíš řekl lidu: "Pamatujte na tento den, kdy jste vyšli z Egypta, z domu otroctví. Hospodin vás odtud vyvedl pevnou rukou. Proto se <u>nesmí</u> jíst nic kvašeného.
58	2	NUMERI 4,18 17: A mluvil Hospodin k Mojžíšovi a Aronovi, řka: 18: [<u>Hleďtež,</u>] <u>abyste nevyhladili</u> pokolení čeledi Kahat z prostředku Levitů.	NUMERI 4,18 17: Hospodin dále mluvil k Mojžíšovi a Áronovi: 18: " <u>Nesmíte</u> dopustit, aby kmen kehatských čeledí z řad lévijců byl vyhlazen.
59	3	LEVITICUS 18,3	LEVITICUS 18,3

⁴⁶⁴ Mluvčím je král Artaxerxes.

		2: Mluv synům Izraelským a řci jim: Já jsem Hospodin Bůh váš. 3: Vedlé skutků země Egyptské, v níž jste bydlili, <u>nečiňte</u> , <u>ani</u> podle skutků země Kananejské, do kteréž já vás uvozuji, činiti budete, a v ustanoveních jejich nechod'te.	2: "Mluv k Izraelcům a řekni jim: Já jsem Hospodin, váš Bůh. 3: <u>Nesmíte</u> jednat po způsobu egyptské země, v níž jste sídlili, ani po způsobu kenaanské země, do které vás vedu. Nebudete se řídit jejich zvyklostmi.
60	4	LEVITICUS 11,43 43: Nezohavujtež duší svých žádným zeměplazem, kterýž se plazí, a <u>nepoškrvňujete</u> jimi, abyste nečistí nebyli učiněni skrze ně.	LEVITICUS 11,43 43: Neuvádějte v opovržení sami sebe pro nějakou hemžící se havěť; <u>nesmíte</u> se jimi poskrvnit, abyste se jimi neznečistili.
61	5	SOUDCŮ 2,2 ...řekl jsem: Nezruším smlouvy své s vámi na věky. 2: Vy také <u>nečiňte</u> smlouvy s obyvateli země této, oltáře jejich rozkopejte; ale neposlechli jste hlasu mého. Co jste to učinili?	SOUDCŮ 2,2 Prohlásil jsem: Svou smlouvu s vámi navěky nezruším. 2: Vy však <u>nesmíte</u> uzavřít žádnou smlouvu s obyvateli této země. Jejich oltáře rozkopáte. Vy jste mě neposlechli. Čeho jste se to dopustili?
62	6	JOZUE 23,7 7: <u>Nesměšujte se</u> s těmi národy, kteříž pozůstávají s vámi, a jména bohů jejich nepřipomínejte, ani [skrze ně] přísahajte, aniž jim služte, ani se jim klanějte.	JOZUE 23,7 7: <u>Nesmíte</u> se mísit s těmito pronárody, jejichž zbytky jsou mezi vámi. Jména jejich bohů nepřipomínejte ani skrze ně nepřísahajte; neslužte jim a neklaňte se jim,
63	7	JAKUB 2,1 1: Bratří moji, <u>nepřipojujtež</u> přijímání osob k víře slavného Pána našeho Jezukrista. 2: Nebo kdyby přišel do shromáždění vašeho muž, maje prsten zlatý, v drahém rouše, a všel by také i chudý v chaterném oděvu,	JAKUB 2,1 1: Bratří moji, jestliže věříte v Ježíše Krista, našeho Pána slávy, <u>nesmíte</u> dělat rozdíly mezi lidmi. 2: Do vašeho shromáždění přijde třeba muž se zlatým prstenem a v nádherném oděvu. Přijde také chudák v ošumělých šatech.
64	8	DEUTERONOMIUM 21,14 ...a ona bude manželka tvá. 14: Pakliť by se nelíbila, tedy propustíš ji svobodnou; ale nikoli <u>neprodávej</u> jí za peníze, ani <u>nekupč</u> jí, poněvadž jsi ji ponížil.	DEUTERONOMIUM 21,14 ...a ona bude tvou ženou. 14: Jestliže se ti pak znelíbí, propustíš ji a bude volná. <u>Nesmiš</u> ji prodat za stříbro ani s ní hrubě zacházet, poté co jsi ji ponížil.
<i>necht' + indikativu přítomného slovesa místo indikativu přítomného nesmět</i>			
65	1	NEHEMÁŠ 7,3 3: A řekl jsem jim: <u>Necht' nebývají</u> otvírány brány Jeruzalémské, až obejde slunce, a když ti, jenž tu stávají, zavrou brány, [vy] ohleďte.	NEHEMÁŠ 7,3 3: Řekl jsem jim: "Jeruzalémské brány <u>nesmějí</u> být otvírány dříve, než slunce začne hřát; a když strážci uzavřou vrata, vy zajistěte závory.
<i>ať + indikativu přítomného slovesa místo indikativu přítomného nesmět</i>			
66	1	SOUDCŮ 13,14 14: Ničeho, což pochází z vinného kmene, ať neužívá, to jest, vína aneb nápoje opojného <u>ať nepije</u> , a nic nečistého	SOUDCŮ 13,14 14: Ať neokusí ničeho, co pochází z vinné révy. <u>Nesmí</u> pít víno ani opojný nápoj ani jíst něco nečistého. Ať

		ať nejí; cožkoli jsem jí přikázal, ať ostříhá.	bedlivě dbá na všechno, co jsem jí přikázal."
67	2	SOUDCŮ 13,5 5: Nebo aj, počneš a porodíš syna, a <u>břítva ať nevchází</u> na hlavu jeho, nebo bude to dítě od života Nazarejský Boží, a tenť počne vysvobozovati Izraele z ruky Filistinských.	SOUDCŮ 13,5 5: Hle, otěhotníš a porodíš syna, ale jeho hlavy se <u>nesmí</u> dotknout břítva; ten chlapec bude od mateřského života Boží zasvěcenec. On začne vysvobozovat Izraele z rukou Pelištejců."
68	3	SOUDCŮ 7,4 4: Řekl opět Hospodin Gedeonovi: Ještě jest mnoho lidu; kaž jim sstoupiti k vodám, a tam jej tobě zkusím. I bude, že o komžkoli řeknu: Tento půjde s tebou, ten ať s tebou jde, a o komžkoli řeknu tobě: Tento nepůjde s tebou, ten <u>ať nechodí</u> .	SOUDCŮ 7,4 4: Hospodin však Gedeónovi řekl: "Ještě je lidu mnoho. Poruč jim, ať sestoupí k vodě, tam ti je vyzkouším. O kom ti řeknu: Půjde s tebou, ten s tebou půjde. Ale <u>nesmí</u> jít s tebou nikdo, o kom ti řeknu: Ten s tebou nepůjde."
69	4	LEVITICUS 16,17 17: (Žádný pak člověk <u>ať není</u> v stánku úmluvy, když on vchází k očišťování do svatyně, dokudž by on zase nevyšel a očištění za sebe, za dům svůj i za všechno množství Izraelské nevykonal.)	LEVITICUS 16,17 17: Nikdo z lidí <u>nesmí</u> být ve stanu setkávání, když vejde do svatyně k vykonávání smírčích obřadů, dokud nevyjde. Tam vykoná smírčí obřady za sebe i za svůj dům a za celé izraelské shromáždění.
70	5	EXODUS 19,24 24: I řekl jemu Hospodin: Jdi, sstup, a [potom] vstup ty a Aron s tebou. Kněží pak a lid <u>ať se nepokoušejí vstoupiti</u> k Hospodinu, aby se na ně neobořil.	EXODUS 19,24 24: Hospodin mu řekl: "Teď sestup, potom vystoupíš spolu s Áronem; ale kněží ani lid <u>nesmějí</u> proniknout a vystoupit k Hospodinu, aby se na ně neobořil."
<i>mít místo nesmět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
71	1	* PARALIPOMENA 15,2 1: Když pak sobě nastavěl domů v městě Davidově, a připravil místo pro truhlu Boží, a roztáhl jí stánek, 2: Tehdy řekl David: <u>Nemát nositi</u> [žádný] truhly Boží kromě Levitů, ty zajisté vyvolil Hospodin, aby nosili truhlu Boží, a aby přisluhovali jemu až na věky.	* PARALIPOMENA 15,2 1: David nastavěl v Městě Davidově domy pro sebe, připravil i místo pro Boží schránu a postavil pro ni stan. 2: Tehdy David řekl: "Boží schránu <u>nesmí</u> nést nikdo kromě lévijců, protože je vyvolil Hospodin, aby nosili Hospodinovu schránu a vždycky u ní přisluhovali."
72	2	* OZEÁŠ 9,4 4: Nebudou obětovati Hospodinu vína, aniž příjemné jemu bude. Oběti jejich budou jako chléb kvilících, z něhož kdož by koli jedli, poškvřili by se, protože chléb jejich pro mrtvé jejich <u>nemá přicházeti</u> do domu Hospodinova.	* OZEÁŠ 9,4 4: Už nepřinesou Hospodinu úlitbu vína, budou mu příjemné jejich obětní hody. Stanou se jim chlebem zármutku. Všichni, kdo ho jedí, se poskvřní. Kdo se živí jejich chlebem, <u>nesmí</u> vstoupit do Hospodinova domu.
<i>moci místo nesmět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
73	1	DEUTERONOMIUM 22,19 19: A uloží jemu pokutu sto [lotů] stříbra,	DEUTERONOMIUM 22,19 19: Dají mu pokutu sto šekelů stříbra a

		kteréž dají otci děvečky, proto že vynesl zlou pověst proti panně Izraelské. I bude ji míti za manželku, kteréž <u>nebude moci propustiti</u> po všechny dny své.	předají je otci té dívky, protože roznášel zlou pověst o izraelské panně. Ta zůstane jeho ženou. Po celý svůj život ji <u>nesmí</u> propustit.
74	2	DEUTERONOMIUM 22,29 29: Tedy dá muž ten, kterýž by obýval s ní, otci děvečky padesáte stříbrných, a bude jeho manželka, protože ponížil ji; <u>nebude moci</u> ji <u>propustiti</u> po všechny dny své.	DEUTERONOMIUM 22,29 29: muž, který s ní ležel, dá otci té dívky padesát šekelů stříbra. Stane se jeho ženou, protože ji ponížil. Po celý svůj život ji <u>nesmí</u> propustit.
75	3	DEUTERONOMIUM 17,15 15: Toho toliko ustanovíš nad sebou krále, kteréhož by vyvolil Hospodin Bůh tvůj. Z prostředku bratří svých ustanovíš nad sebou krále; <u>nebudeš moci ustanoviti</u> nad sebou člověka cizozemce, kterýž by nebyl bratr tvůj.	DEUTERONOMIUM 17,15 15: Ustanovíš tedy nad sebou za krále jen toho, koho si vyvolí Hospodin, tvůj Bůh. Ustanovíš nad sebou krále ze svých bratří. <u>Nesmíš</u> dosadit nad sebou cizince, který není tvým bratrem.
76	4	DEUTERONOMIUM 12,17 17: <u>Nebudeš moci jísti</u> v městě svém desátků obilí svého, vína a oleje svého, i prvorozených skotů a bravů svých, i všeho,	DEUTERONOMIUM 12,17 17: Ale ve svých branách <u>nesmíš</u> jíst desátek ze svého obilí, moštu a čerstvého oleje ani prvorozené kusy ze svého skotu a bravu ani jakýkoli záslibný dar,
<i>Verš, který by odpovídal verši obsahujícímu smět v EK, v BK chybí.</i>			
77	1	DEUTERONOMIUM 23,1 1: Nevejde do shromáždění Hospodinova, kdož by měl stlučené aneb odňaté lůno. 2: Aniž vejde do shromáždění Hospodinova syn postranní; také i desáté koleno jeho nevejde do shromáždění Hospodinova.	DEUTERONOMIUM 23,1 1: Nikdo si <u>nesmí</u> vzít ženu svého otce a odkrýt tak cíp pláště svého otce. 2: Do Hospodinova shromáždění nevstoupí, kdo má rozdrčená varlata nebo uříznutý pyj. 3: Do Hospodinova shromáždění nevstoupí míšenec; ani jeho desáté pokolení nevstoupí do Hospodinova shromáždění.

Tab. 27 „prosba o dovolení“⁴⁶⁵

A	B	BK	EK
<i>prosím + nechť + forma indikativu přítomného slovesa místo indikativu přítomného smět + nechť + prosím</i>			
1	1	2. SAMUELOVA 19,38 37: <u>Nechť se navrátí, prosím</u> , služebník tvůj, ať umru v městě svém, kdež jest hrob otce mého a matky mé. Aj, služebník tvůj Chimham půjde se pánem mým králem, jemuž učiníš, cožť se dobrého viděti bude.	2. SAMUELOVA 19,38 38: <u>Nechť se prosím</u> tvůj služebník <u>smí</u> vrátit. Rád bych umřel ve svém městě při hrobu svého otce a své matky. Hle, s králem, mým pánem, potáhne tvůj služebník Kimhám. Pro něho učin, co uznáš za dobré."
<i>prosím + nechť + forma indikativu přítomného slovesa místo indikativu</i>			

⁴⁶⁵ Viz pozn. 435.

<i>prézentu smět + necht'</i>			
2	1	1. SAMUELOVA 25,24 24: A padši k nohám jeho, řekla: Na mně, pane můj, ta nepravost. Protož <u>necht'</u> <u>mluví</u> , <u>prosím</u> , služebnice tvá v uši tvé, a vyslyš slova děvky své.	1. SAMUELOVA 25,24 24: Padla mu k nohám a zvolala: "Má, má je to vina, můj pane. <u>Necht'</u> <u>smí</u> tvá otrokyně k tobě promluvit, vyslechni slova své otrokyně.
3	2	2. SAMUELOVA 14,12 12: K tomu řekla žena: <u>Necht'</u> <u>promluví</u> , <u>prosím</u> , služebnice tvá pánu svému králi slovo. Kterýžto odpověděl: Mluv.	2. SAMUELOVA 14,12 12: Žena odpověděla: " <u>Necht'</u> <u>smí</u> tvá otrokyně králi, svému pánu, povědět ještě něco." Řekl: "Mluv."
<i>prosím + necht' + indikativ prézentu plnovýznamového slovesa místo kéž + indikativ prézentu smět</i>			
4	1	DEUTERONOMIUM 3,25 23: A tehďž prosil jsem Hospodina, řka: 24: Panovníče Hospodine, ty jsi počal ukazovati služebníku svému velikost svou a ruku svou přesilnou; nebo kdo jest [Bůh] silný na nebi aneb na zemi, ješto by činiti mohl skutky podobné tvým, a moci podobné tobě? 25: <u>Prosím</u> , <u>necht'</u> <u>vejdu a užřím</u> zemi tu výbornou, kteráž jest za Jordánem, horu tu výbornou i Libán.	DEUTERONOMIUM 3,25 V oné době jsem prosil Hospodina o smilování: 24: "Panovníku Hospodine, ty jsi začal ukazovat svému služebníku svou velikost a svou pevnou ruku. Však také který bůh na nebi nebo na zemi by dovedl vykonat takové činy a takové bohatýrské skutky jako ty! 25: <u>Kéž smím</u> přejít Jordán a spatřit tu dobrou zemi, co je za Jordánem, dobrou hornatou zemi a Libanón!" 26: Ale Hospodin proti mně kvůli vám vzplanul prchlivostí a nevyslyšel mě.
<i>prosím + necht' + forma indikativu prézentu plnovýznamového slovesa místo indikativu prézentu smět</i>			
5	1	GENESIS 19,20 20: Hle, teď jest toto město blízko, do něhož bych utekl, a toť jest malé; <u>prosím</u> , <u>necht'</u> tam <u>ujdu</u> ; však pak neveliké jest, a živa bude duše má. 21: I řekl k němu: Aj, uslyšel jsem žádost tvou i v této věci, abych nepodvrátil města toho, o němž jsi mluvil.	GENESIS 19,20 20: Hle, tamto město je blízko, tam bych se mohl utéci, je jen maličké. <u>Smím</u> tam utéci? Což není opravdu maličké? Tak zůstanu naživu." 21: I řekl mu: "Vyhovím ti i v této věci; město, o kterém mluvíš, nepodvrátím.
<i>at' + forma indikativu prézentu plnovýznamového slovesa místo indikativu prézentu smět + at'</i>			
6	1	GENESIS 44,33 33: Protož nyní necht' zůstane, prosím, služebník tvůj místo pacholete tohoto za služebníka pánu svému, a pachole <u>at'</u> <u>vstoupí</u> s bratry svými.	GENESIS 44,33 33: Proto dovol, aby tvůj otrok zůstal u svého pána v otroctví namísto tohoto chlapce, a chlapec <u>at'</u> <u>smí</u> se svými bratry odejít.
<i>moci místo smět bez ohledu na gramatické kategorie</i>			
7	1	SKUTKY 21,37 37: A když měl již uveden býti do vojska Pavel, řekl hejtmanu: <u>Mohuli co promluvíti</u> k tobě? Kterýž řekl: Umíš Řecky?	SKUTKY 21,37 37: Než ho dovedli do pevnosti, řekl Pavel veliteli: " <u>Smím</u> ti něco říci?" On se podivil: "Ty umíš řecky?"

Tab. 28 ,varování⁴⁶⁶

A	B	BK	EK
<i>indikativ futura plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomtu smět</i>			
1	1	1. SAMUELOVA 14,45 45: I řekl lid Saulovi: Což tedy umřítí má Jonata, kterýž učinil vysvobození toto veliké v Izraeli? Odstup to, živť jest Hospodin, že <u>nespadne</u> vlas s hlavy jeho na zemi, poněvadž s pomocí Boží učinil to dnes. I vyprostil lid Jonatu, tak aby nebyl usmrčen.	1. SAMUELOVA 14, 45 45: Avšak lid se proti Saulovi ozval: "Jónatan že by měl zemřít? Vždyť připravil Izraeli takové veliké vysvobození! Budť toho dalek! Jakože je živ Hospodin, ani vlasek z hlavy mu <u>nesmí</u> spadnout na zem. S pomocí Boží jednal dnešního dne." tak lid a vykoupil, že nezemřel.
<i>imperativ plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomtu nesmět</i>			
2	1	NUMERI 4,20 19: Ale toto učiníte jim, aby zachováni byli a nezemřeli, když by přistupovali k svatyni svatých: Aron a synové jeho přijdouce, zřídí je, jednoho každého ku práci a břemenu jeho. 20: A [onino] <u>nepřicházejte hleděti</u> na věci svaté, když zavinovány bývají, aby nezemřeli.	NUMERI 4,20 19: Aby zůstali naživu a nezemřeli, udělejte pro ně toto: Než přistoupí k nejsvětějším předmětům, přijde Áron se svými syny a každému určí jeho pracovní povinnost. 20: <u>Nesmějí</u> vejít, aby se dívali, jak jsou baleny svaté předměty, aby nezemřeli."

Tab. 29 ,rada⁴⁶⁷

A	B	BK	EK
<i>imperativ plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomtu smět</i>			
1	1	1. SAMUELOVA 6,3 3: Kteríž odpověděli: Jestliže odešlete truhlu Boha Izraelského, <u>neodsílejte</u> jí prázdné, ale všelijak dejte jí oběť za provinění; tehdy uzdravení budete, a poznáte, proč ruka jeho neodešla od vás.	1. SAMUELOVA 6,3 3: Ti jim odpověděli: "Jestliže budete posílat schránu Boha Izraele, <u>nesmíte</u> ji poslat s prázdnou. Musíte jí přinést oběť za provinění. Teprve pak budete uzdravení a bude vám zřejmé, proč se jeho ruka od vás neodvracela."
2	2	DEUTERONOMIUM 7,21 21: <u>Nelekejž</u> se strachu jejich, nebo Hospodin Bůh tvůj jest u prostřed tebe, [Bůh] silný, veliký a hrozný.	DEUTERONOMIUM 7,21 21: <u>Nesmíš</u> mít před nimi strach, neboť Hospodin, tvůj Bůh, Bůh veliký a vzbuzující bázeň, je uprostřed tebe.
<i>necht' + indikativ přítomtu plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomtu nesmět</i>			
3	1	1. SAMUELOVA 17,32 32: I řekl David Saulovi: <u>Necht' se neleká</u> srdce člověka pro něho; služebník tvůj půjde a bude se bít s Filistinským tímto.	1. SAMUELOVA 17,32 32: David Saulovi řekl: "Člověk <u>nesmí</u> klesat na mysli. Tvůj služebník půjde s tím Pelištejcem bojovat."

⁴⁶⁶ Viz pozn. 435.⁴⁶⁷ Viz pozn. 435.

Tab. 30 ,přání"⁴⁶⁸

A	B	BK	EK
<i>imperativ plnovýznamového slovesa místo indikativu přítomného času</i>			
1	1	* SOUDCŮ 19,23 23: K nimžto vyšel muž ten, hospodář domu, řekl jim: Nikoli, bratři moji, nečinite, prosím, zlého, poněvadž všel ten muž do domu mého, <u>neprovodíte</u> nešlechtnosti té.	* SOUDCŮ 19,23 ⁴⁶⁹ 23: Tu k nim ten hospodář vyšel a domlouval jim: "Ne tak, moji bratři! Nedopustíte se přece něčeho tak zlého! Vždyť tento muž vešel do mého domu. <u>Nesmíte</u> spáchat takovou hanebnost!"
2	2	SOUDCŮ 19,24 24: Aj, dceru svou, kteráž pannou jest, a ženinu jeho, ty hned vyvedu, i ponížíte jich, aneb učiníte jim, což se vám za dobré vidí; jen muži tomu <u>nečinite</u> věci té hanebné.	SOUDCŮ 19,24 ⁴⁷⁰ 24: Tady je má dcerka, panna, a jeho ženina. Hned je vyvedu. Můžete je zneužít a nakládat s nimi, jak se vám zlíbí, ale vůči tomuto muži <u>nesmíte</u> spáchat takovou hanebnost."
<i>neslušet</i>			
3	1	SKUTKY 22,22 22: I poslouchali ho až do toho slova. A tu hned pozdvihli hlasu svého, řkouce: Zahlad' z země takového, neboť <u>nesluší</u> jemu <u>živu býti</u> .	SKUTKY 22,22 22: Poslouchali ho až do chvíle, kdy řekl tato slova; ale pak začali křičet: "Sproved' ho ze světa! <u>Nesmí</u> zůstat na živu!"

⁴⁶⁸ Viz pozn. 435.

⁴⁶⁹ V tomto případě se spíše než o komunikační záměr přání jedná o komplex několika komunikačních funkcí (přání, zákaz, varování, rada), mezi nimiž má přání dominantní postavení.

⁴⁷⁰ Viz předchozí poznámka.